

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA
Centrul pentru Studierea Istoriei Evreilor din România

1941

*Dureroasa fracturare
a unei lungi conviețuiri*

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru Studierea Istoriei Evreilor din România

1941

DUREROASA FRACTURARE A UNEI LUNGI CONVIEȚUIRI

Culegere computerizată: Cristina BONTAȘ & Sanda WOLF
Tehnoredactare computerizată: Marius GELLER

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru Studiarea Istoriei Evreilor din România

1941

***Dureroasa fracturare
a unei lungi conviețuiri***

București, 2001

Volum întocmit de:

Lya BENJAMIN (L.B.)

Dumitru Hîncu (D.H.)

Hary Kuller (H.K.)

Ioan Şerbănescu (I.Ş.)

Sumar

- Evreii în 1941 / 7
- Contextul / 10
- Statul Național-Legionar și „problema evreiască” / 21
- Baia de sânge din 21-23 ianuarie / 28
- Politica antonesciană în problema evreiască după reprimarea rebeliunii legionare / 33
- Evreii și intrarea României în cel de-al doilea război mondial / 41
- Abuzul evacuărilor și strămutărilor / 46
- Pogromul de la Iași
- a. Cronologie istorică. 19 iunie – 6 iulie 1941 / 51
 - b. Ce ne spun documentele / 64
- Semnul discriminatoriu / 77
- Măsuri represive: internări și ghetoizări în Basarabia și Bucovina de nord (iulie-octombrie). Documente / 83
- Deportările ca formă de purificare etnică / 95
- Deportările în Transnistria. Prima fază (iulie-august) / 99
- Reluarea deportărilor în Transnistria. Faza a doua (septembrie-noiembrie) / 103
- Odessa: represalii ordonate după explozia de la Comandamentul Militar Român / 109
- Transnistria – un ținut al morții / 119
- Omenie în vremuri de restriște / 126
- Anexe
- I. 1941: Repere cronologice / 130
 - II. Bibliografie / 138
 - III. Mic dicționar al intoleranței: antisemitism, rasism, xenofobie, Holocaust, revizionism, iudeo-masonerie, iudeo-comunism / 144
 - IV. Conviețuirea prin toleranță: problematica și sociologia toleranței / 158

Evreii în 1941

60 de ani sunt 22 de mii de zile. Răstimpul unei vieți de om, al câtorva regimuri politice, una-două orânduiri sociale și nenumărate evenimente. Istoria contemporană este o „știință”, dacă nu pentru alta măcar pentru reamintirea faptelor și coagularea lor. În viața social-politică oamenii au însă, adeseori, interese opuse: inclusiv în (ne/amintirea/re) acestor fapte: chiar și atunci când documentele vorbesc de la sine!

Unii, interesați de o anume îngropare a trecutului, pretind fie că aceste documente nu sunt îndestulătoare sau autentice, fie că nu sunt suficient de relevante sau nici pe departe decisive.

Subiectul „1941 și evreii” sau „Evreii din România în anul 1941” abordat ca pagină de Istorie contemporană relevă, printre altele, că:

- evreii, trăitori în România de câteva secole, au ajuns în acel an 1941 într-o condiție de ostracizare, marginalizare și excludere (din corpul social-național românesc), fără precedent;

- formele prigoanei antievreiești au îmbrăcat diverse aspecte: economice, juridico-politice, psiho-morale, ideologico-religioase ș.a. Pentru o parte a populației evreiești din România Mare (zona de est – Basarabia, nord-est – Bucovina) și chiar, în unele cazuri, în Vechiul Regat (Dorohoi, București, Iași ș.a.), anul 1941 a însemnat suportarea unor acțiuni limită de nimicire fizică în pogromuri, deportări, ghetozări ș.a. Dar nu este mai puțin adevărat că atât în 1941, cât și mai apoi, până în 1945 – când în Germania și în teritoriile țărilor aliate sau ocupate, evreilor li se aplica „soluția finală” – în România mai bine de jumătate din populația evreiască (mai cu seamă din România veche și sudul Transilvaniei) a supraviețuit, reușind să-și organizeze această supraviețuire în condițiile vitrege ale războiului, dominației germane și existenței unui regim declarat antisemit (mai întâi legionaro-antonescian, apoi doar antonescian). Atât prigoana antievreiască, cât și rezistența, sub formele supraviețuirii, au comportat o multitudine de aspecte – de la legile antievreiești și formele concrete în care s-au aplicat până la nesfârșitele raporturi, formale și informale, intervenite în relațiile dintre evrei și autoritățile epocii care le erau ostile, ori cu cei care le săreau

în ajutor. În cadrul rezistenței și organizării supraviețuirii s-au înscris, la rândul lor, nesfârșitele „elemente” ale fenomenologiei existenței de zi cu zi, materiale și cultural-spirituale, instituționalizate (viață comunitară, școli, într-ajutorare etc., etc.) sau intervenții în multitudinea relațiilor interetnice. Printr-o succintă *cronologie* evenimentială inclusă în lucrarea de față se încearcă doar un *aperçu* în materie, pentru a arăta că ele sunt de mult statornicite de diacronia istorică, fără să mai comporte dubii; cel puțin sub raport faptic, dacă nu și în alte privințe.

Dar iată că se găsesc unii, interesați, care chiar și după șase decenii mai contestă prigoana antievreiască aici rememorată, pogromul legionar din ianuarie 1941 (București) și cel din iunie-iulie 1941 (Iași), asasinatelor și deportările din Basarabia și Bucovina. Documentele sunt negate în pregnantă, relevanța și exactitatea lor. Mărturiile participanților sunt acuzate de partizanat, iar amplele memorii scrise, unele, de personalități neimplicate și în spiritul deplinei obiectivității, sunt suspicionate de rea credință.

O altă direcție a revizionismului, în materie de negare a datelor și faptelor este aceea a respingerii lor doar parțiale, cele admise fiind condiționate, însă, de „mobiluri justificative” de ordinul ripostei la acte agresive venite din partea evreilor, sau ca acte de război, legitime.

Negaționismul sau/și revizionismul contestă în primul rând existența unei motivații antisemite în atitudinea față de evrei (manifestată de legionari, regimul antonescian ș.a.m.d.). De unde concluzia că pogromurile, asasinatelor etc. – în măsura restrânsă în care ar fi fost – fie că au operat exclusiv sub presiune germană ori au servit „altor forțe”, „oculte”, „străine”, fie că au intrat în „logica obiectivă a războiului”.

Deși problematica vinovațiilor și vinovaților (legionari, antonescieni etc.) pentru prigoana antievreiască din anii 1941 și de mai apoi a fost stabilită încă din anii imediat postbelici, revizionismul „modern” le readuce în discuție pentru a escamota adevărul asupra acestei perioade – asupra actanților și actelor lor reprobabile. De altfel, unii din cei interesați au și distrus la vremea lor o seamă de documente compromițătoare (cazul Mihai Antonescu este notoriu în acest sens).

Iar în cazul extremiștilor de astăzi – ce se prezintă drept continuatori ai celor dinainte (legionari, naționaliști autoritariști care cultivă mitul conducătorului Antonescu ș.a.m.d.) – apare firesc interesul de a nega nu doar faptele ci și ideile care le-au inspirat, respectiv convingerile antisemite de care „cei vechi” încă mai erau mândri și orgolioși. Asistăm, astfel, în ultima vreme, la susținerea de către „Noua Gardă”, de pildă, că mișcarea legionară n-a fost nicicând antisemită, rasistă etc., și aceasta în răspărul

faptului că și unii contemporani neevrei ai evenimentelor – azi personalități de vază – își declară uimirea să afle că există oameni care contestă direcția antisemită a Mișcării Legionare.

Un asemenea „martor ocular”, intelectual de frunte, academicianul C. Bălăceanu-Stolnici, scria nu demult următoarele, în acest sens:

„Am trăit această epocă, am citit presa ei, am citit cărțile care s-au publicat, cunosc presiunea propagandei care se făcea asupra noastră, a adolescenților și știu că întreaga doctrină legionară era bazată... pe un naționalism care avea ca substrat un delir antropologic... privind sângele pur românesc... al doilea... teza că toată politica lumii și tot ce se face în lume este condus subteran de cei șapte «înțelepți ai Sionului» și care stau la baza tuturor relelor care se întâmplă în lume”.

Asemenea aprecieri, venite din partea unor autentici democrați de vază din societatea românească de azi, nu sunt singulare și nici fără efect în stăvilirea ascensiunii unui neoextremism care, prin manipulări de tip revizionist, încearcă să-și făurească o „istorie curată” a partidelor, mișcărilor sau personalităților de la care se revendică.

Evocând anul 1941 din perspectiva istoriei evreilor din România acelei vremi ne propunem, de aceea, ca în lucrarea de față să discutăm nu doar minciunile operate de cei interesați în escamotarea faptelor, dovedite documentar, memorialistic etc., ci și aseasonările încercate de cei interesați cu scopul de a intra mai lesne pe o „piață liberă” în care, nu de puține ori „moneda calpă o poate izgoni pe cea autentică”.

În devenirea intelectuală, șase decenii – mai ales în cazul unui secol atât de dinamic ca cel de-al XX-lea – ar trebui să reprezinte un salt uriaș: comparabil, de pildă, cu cel al tehnologiei, științelor aplicate și al celor umaniste. În devenirea extremismului, tradiția se dovedește a echivala, însă, cu preluarea unor vechi și compromise sloganuri, iar „inovația” în confecționarea unui veșmânt verbal amăgitor pentru unii, derutant pentru alții. Căci evoluția „științei antisemitismului” în secolul al XX-lea de atâta este în stare!

H.K.

Contextul

„În ce împrejurări au fost edictate și puse în aplicare legile antievreiești din 8 august 1940?” se întreba într-o recentă lucrare* reputatul istoric Dinu C. Giurescu. Și răspunde:

„Fundalul îl constituia încercarea de ultimă oră a regelui Carol al II-lea de a se alinia la politica Reich-ului nazist. De a obține un eventual sprijin al Berlinului în viitoarele discuții cu Budapesta și Sofia, ale căror revendicări teritoriale erau explicit sprijinite de cancelarul Adolf Hitler.

În societatea românească, o atare legislație avea adeziunea cercurilor de dreapta și extremă dreaptă. Aceste cercuri reprezentaseră pe plan politic o minoritate. Partidul lui A.C. Cuza, cu program net antisemit, obținuse 2 locuri de deputați în 1920; 10, în 1926 (4,76% din voturi); 8, în 1931 (3,89%); 11, în 1932 (5,32%); 9, în 1933 (4,47%) și 39 deputați în 1937 (9,15%) (sub numele de Partidul Național-Creștin).

Extrema dreaptă se grupase în «Liga Arhanghelul Mihai», întemeiată de Corneliu Zelea Codreanu. «Liga» se transformase în partid – «Garda de Fier», apoi în «Totul pentru Țară». Obținuse 5 mandate de deputați în 1932 (2,37%), dar 66, în decembrie 1937 (15,58%). Ascensiunea parlamentară a extremei drepte în 1937 se datora programului și propagandei sale care îmbina demagogia naționalistă cu promisiuni populiste, cu un discurs pseudo-religios-mistic și cu antisemitismul.

«Partidul Național-Creștin» și «Totul pentru Țară» se concureau și se combăteau. În momentul lor de maximă afirmare (decembrie 1937), într-o conjunctură europeană care le era favorabilă, ele împreună obținuseră 24,73% din totalul voturilor. Partidele democratice – în mare rivalitate și ele – reprezentau 66,89%. Oricum, ascensiunea drepte și extremei drepte devenise, la alegerile din decembrie 1937, spectaculoasă.

Represiunea antilegionară a regimului autoritar al regelui Carol al II-lea decimase și eliminase fizic multe cadre de conducere a «legiunii» (1938-1939).

* Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, ALL Educational, București, 1999, p. 135-139.

Victoria fulger a Wehrmacht-ului în mai-iunie 1940 deschide extremei drepte o conjunctură deosebit de favorabilă.

Au fost și *împrejurări speciale* din iunie-iulie 1940, determinate de ultimatumul sovietic (26-28 iunie) și de evacuarea precipitată a armatei și a administrației române din Basarabia și nordul Bucovinei.

Încă din noaptea de 27 spre 28 iunie, orele 3 dimineața, trupe sovietice își fac intrarea prin cinci puncte în teritoriul românesc. Concomitent, acționează comandouri specializate, pentru a crea panică și a dezorganiza operațiunile de evacuare. În grădinile publice și la intersecțiile din Chișinău apar activiști comuniști. «Populația civilă este cuprinsă de panică și maltrată de comitetele comuniste». Scene asemănătoare în orașele Chilia și Ismail”. Toate acestea sunt fapte obiective care pot fi prezentate de cei interesați și în sens antisemit. Cu atât mai mult cu cât au existat și cazuri individuale de evrei comuniști care, la fel ca alți simpatizanți minoritari, dar și români, ai sovieticilor au acționat în favoarea ocupantului. Anumite interese propagandistice de moment au făcut însă ca presa oficială a vremii să colporteze doar informațiile de acest fel referitoare la evrei – și nu sub forma raportării directe la persoane concrete, dovedite ca fiind vinovate, ci la modul general, incriminată fiind întreaga etnie.

Iată câteva exemple doar, în acest sens, evocate de același autor:

„La evacuarea Cernăuților, cu începere din 28 iunie 1940, «organizațiile comuniste și evreii s-au dedat la acte de terorism, în special contra ofițerilor... Capii acțiunilor de debandadă și terorism au fost în special deținuții...» Preotul bisericii catolice și câțiva gardieni de la penitenciar sunt împușcați. Tot la Cernăuți «de îndată ce s-a dat ordinul de evacuare, evreii s-au dedat la manifestațiuni antiromânești rupând și scuipând tricolorul și suindu-se pe monumentul Unirii au arborat steagul roșu» [...]

La Soroca, un grup condus de avocatul Michael Flexer ucide pe comisarul Murafa și ajutorul său Eustațiu Gabriel. Incidente soldate cu morți și răniți au loc, tot la 28 iunie, la Tighina și Reni.

Ofițerii din Regimentul 54 Infanterie, Batalionul 2/R39 Infanterie, 28 Dorobanți, sunt dezarmați, dezbrăcați, maltratați de trupe sovietice. «Populația civilă formată mai mult din evrei manifesta o mare bucurie de cele întâmplare și fotografia pe ofițerii dezarmați, degradați și batjocoriți. Unitatea a fost în întregime dezarmată și risipită, iar mulți jefuiți de acești civili».

3 iulie, la Ungheni, după 5 zile de retragere: «Elementele armatei române care se refugiază arată o înfățișare jalnică – îndeosebi ofițerii – fiind

desculți cu epoleții rupți, fără șapcă sau purtând câte o șapcă rusească. Aceasta se datorează faptului că ofițerii și soldații români au fost atacați și maltratați de populația minoritară și de bandele înarmate».

Au fost reținuți ilegal de autoritățile sovietice 282 ofițeri români, din care circa 100 activi.

Povestește căpitanul Marin M. Georgescu din Regimentul 3 Vânători, arestat la Soroca, la 29 iunie 1940: «În drum și-n fața poliției, manifestații evrei strigau să fim împușcați; am fost scuipați, înjurați și batjocoriți cu cele mai murdare cuvinte».

Serviciile de contrainformații din România au identificat ulterior pe unii membri ai acestor bande alcătuite din ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi, unii români și evrei – aceștia din urmă mai des menționați.

Starea generală de spirit a populației basarabene și bucovinene, chiar în prima zi de retragere a armatei și administrației române: «...rușii, indiferenți; evreii aclamă intrarea Sovietelor în Basarabia. Românii de la sate, surprinși de evenimente, nu înțeleg ce se petrece».

Iar un raport informativ din 29 iunie 1940 al generalului de corp de armată Nicolae Ciupercă și adresat Secției Operații a Marelui Stat Major, adaugă: «...Populația orașelor și târgurilor ne este completamente ostilă, spre deosebire de aceea a satelor, tristă și binevoitoare...»

Față de vești și comunicate ca acelea de mai sus, un raport al Legației americane din București consemna la 12 iulie 1940: „Românii «doresc parcă în general să-și verse mânia, fie direct, fie pasiv asupra evreilor, pentru evenimentele care au avut loc în Basarabia; îndeosebi pentru multele cazuri, care acum încep treptat să fie cunoscute, în care evrei, ajutați sau încurajați de comuniști și de alți localnici, s-au ridicat împotriva oficialităților românești ce se retrăgeau la vremea intrării rusești» (în Basarabia)”.

Și iată acum concluzia autorului cărții din care am extras cele de mai sus:

„Evidența documentară acumulată în timp arată că actele împotriva unităților române în retragere (de la 28 iunie) au fost făcute de militari sovietici în cooperare cu bande pregătite din timp alcătuite mai ales din minoritari... Violențe și ucideri au fost însă săvârșite și în unele sate, mai ales împotriva unor jandarmi sau agenți fiscali. Răspunderea acestor acte aparține – evident – unor persoane individuale. Ceea ce nu a împiedicat acumularea unei psihoze antievreiești, extinsă asupra etniei întregi ca atare”. „Cum în mecanismul sovietic – o adevărată cămașă de forță impus unor colectivități întregi – acționau, alături de ruși, activiști de alte etnii, printre care și evrei, faptele și fărădelegile unora au fost extinse irațional și fără

drept asupra întregii evreimi basarabene... Dar una era abordarea la rece a unei tragedii și alta era o stare emoțională ce se amplifică săptămână de săptămână”.

Dar înainte de a urmări „dimensiunile” și consecințele acestei stări emoționale, ne vom îngădui să mai reproducem câteva documente, recoltate de noi în diverse arhive și concludente în privința faptului că: a. un anumit număr restrâns de evrei au așteptat venirea și au acționat în favoarea ocupantului; b. atitudini pro-sovietice au dovedit și mulți neevrei, alți minoritari sau chiar și români, fapt menționat de însuși Ion Antonescu¹. Documentele sunt grăitoare în acest sens. Încă înainte de vara anului 1940, organele militare semnalaseră stări de spirit, comportamente și manifestări antiromânești chiar și în rândurile armatei, în momente critice, *fără a face, însă, delimitări etnice*. Iată un asemenea document:

„Armata IV-a Stat Major, Secția II-a

Nr. 23.476 din 13 ianuarie 1940

Armata IV-a Stat Major

Către

C.3A.1.12.15.21.33.1.D.9C.

C.4 A B.4T

Cu onoare se face cunoscut următoarele:

Marele Stat Major este informat că s-ar fi constatat cu ocazia concentrărilor că gradații și soldați basarabeni, pe lângă faptul că nu sunt însuflețiți de nici un sentiment patriotic, dar chiar fraternizează cu aceia care răspândesc șovonuri că Basarabia va fi în curând ocupată de ruși.

Într-un regiment din Basarabia există numeroși soldați, cari ar fi hotărât că, în caz de conflict armat cu URSS și la o eventuală retragere a armatei române din Basarabia, ca să nu lupte, ci să se predea în masă rușilor.

De asemenea, se afirmă că soldații de origine basarabească care fac patrulări pe frontiera Nistrului intră în discuție pe sub ascuns cu grănicerii sovietici, cu cari întrețin convorbiri în limba rusă.

Mulți dintre aceștia ar fi în slujba serviciului de spionaj sovietic, iar prin contactul luat se transmit diferite informațiuni.

Avându-se în vedere cele expuse mai sus, cu onoare vă rugăm a dispune următoarele:

1) Comandanții de unități să verifice și să urmărească cu toată seriozitatea toate manifestările ostașilor basarabeni, mai ales în ceea ce privește sentimentele lor naționale, disciplina și conștiinciozitatea în serviciu.

Acestea să se facă cu tot tactul necesar, pentru [a] nu le da impresia că sunt suspectați și că nu li se acordă încrederea cuvenită oricărui ostași români.

În acest scop se vor folosi agenți de încredere și instruiți în acest sens, care, prin discuțiuni angajate în particular cu aceștia, vor putea obține informațiuni prețioase.

2) În interiorul unității, se va căuta prin toate mijloacele, în special prin ședințe de educație, să se redeștepte în mintea și sufletul acestor ostași sentimentul de român și datoria sacră de a-și apăra pământul strămoșesc, insistându-se asupra diferenței dintre regimul sovietic și cel de la noi.

3) Se va evita întrebuițarea acestor ostași în serviciul de patrulare pe frontieră, precum și în servicii care cer încredere și devotament, în special acolo unde nu există posibilitatea de a fi controlați sau urmăriți.

Este necesar ca toți comandanții de la mai mic până la cel mai mare, să acorde toată atențiunea acestei chestiuni atât de arzătoare pentru oștire²².

Suspiciunea față de multe categorii de basarabeni era clar exprimată de Ordinul nr. 23476 din 23 ianuarie 1940 al Armatei a IV-a Secția II (de contrainformații).

Iată ce se arată într-un raport contrainformativ al unității „Granița” către Marele Stat Major:

GRANIȚA către M.St. M.

Raport contrainformativ din 1 iulie 1940.

Soldații basarabeni să fie lăsați liberi dacă vor să plece la căminele lor.

Apreciem că pentru aceleași considerațiuni este necesar să se extindă măsura și la ceilalți angajați ai Statului, comunali, regi autonome etc. originari din Basarabia și care au fost mutați în Vechiul Regat tocmai pentru a-i scoate din mediul minoritar respectiv, unde se complăceau ca străini de tot ce este românesc și care în ultimele zile grele

pe care le trăim (din informațiuni sigure) au atitudini care nu concordă cu starea generală de spirit a românilor. Sunt veseli, pasivi în serviciul pe care-l îndeplinesc, ba de multe ori chiar sabotează etc.

Sunt unii dintre ei, români de origină etnică (subl. în text - n.n.), însă dacă ar fi întrebați, poate și-ar exprima dorința să se înapoieze în Basarabia între ai lor și unde vom avea nevoie de ei pentru orice împrejurare”.

După cum se poate observa, nu se făceau nici un fel de delimitări etnice. Toți basarabenii erau suspicioși.

De altfel și organele administrative aveau aceeași optică. Documentul ce urmează, emis chiar în ziua prezentării ultimatumului sovietic, de către Comandantul Gărzii Naționale din județul Orhei relevă acest fenomen.

Organizația Frontului Renașterii Naționale din ținutul Nistru – Comandamentul Garnizoanei Chișinău – se adresa Comandamentului General al Gărzii Naționale la 18 iunie 1940, arătând:

„Am găsit femeile plângând că mor de foame și pe bună dreptate, fiindcă pe terenul ce li s-a luat aveau culturi, nu li s-au spus că se vor despăgubi cu teren, împrăștiindu-se în altă parte, că li se va da hrana pe care o aveau din teren pentru ei și animale. Populația satelor este scoasă la săpături, nu li se plătește nimic, nu li se dă nici mâncare. Se hrănesc la acea muncă grea numai cu măcăliță și ceapă. Acolo unde trebuie a se plăti, nu se plătește peste tot. Din acea cauză populația din regiunea frontului este foarte alarmată și deznădăjduită...

Ordinele Ministerului de Interne sunt a se plăti și ordinele Ministerului Apărării Naționale pe care le deține (Prefectura – n.n.) de la diferiți comandanți, a nu se plăti decât transporturile.

Sunt informații că și acel transport în unele părți se plătește, în altele nu”.

Nota ce urmează este semnată de Comandantul Gărzii Naționale a Frontului Renașterii Naționale a Ținutului Nistru, general Costescu.

„Notă

26 iunie 1940

În regiunea comunei Săseni unde locuiesc și am moșia sunt unitățile Diviziei 26-a.

Aceste unități ocupă satele: Ghetlova, Valea Popii, Săseni, Bravicea, se întind în spre Tibricea și Meleseni.

1) *Starea morală a trupei este foarte rea. Ei sunt foarte nemulțumiți pentru felul cum sunt cantonați și în fața populației au declarat în mai multe rânduri că nu vor lupta pentru Basarabia căci ei sunt ardeleni.*

2) *Populația de asemenea este foarte nemulțumită de situația actuală din regiune căci:*

- *Sunt luați pentru transporturile militare, neținându-se seama de nevoile lor.*

- *Deseori nu sunt plătiți pentru transporturile efectuate.*

- *Sunt luați la săpatul tranșelor, cu toate că au de făcut muncile pe câmp.*

- *Tranșeele au fost trasate în unele părți greșit și după ce s-au săpat au fost astupate, iar săpăturile nu mai pot învia.*

- *Caii armatei au invadat toate izlazurile și șesurile, călcând și stricând iarba. Asta fără mare folos pentru armată și cu mari pierderi pentru populație, ale căror vite rămân la iarnă fără hrană.*

În general populația este nemulțumită de felul cum trupa se comportă cu ea și în nenumărate rânduri s-a plâns mie despre aceasta.

În general populația este extrem de nemulțumită și toți așteaptă cu nerăbdare venirea rușilor”⁵⁶.

Ar mai putea fi reproduse și alte asemenea documente. Dar preferăm să subliniem ce consecințe a avut faptul că vina pentru ceea ce s-a întâmplat în timpul retragerii din Basarabia și Bucovina de Nord a fost atribuită cu precădere populației evreiești.

Pogromul antievreiesc de la Dorohoi a deschis seria asasinatelor în masă, a agresiunilor și altor acte de violență justificate prin așa-zisa atitudine a evreilor basarabeni față de armata română în retragere. Pogromul a început la 1 iulie 1940, în timpul înmormântării unui militar evreu, împușcat de ruși, în momentul în care încerca să salveze un ofițer român, ulterior s-a extins în tot orașul; au fost asasinați **50 de evrei în vârste între 2 și 94 de ani**. Controlorul General de Stat Eugen Sturdza, cercetând faptele care au precedat pogromul, ca și declanșarea execuției, a întocmit, la 11 iulie 1940, următorul document:

„Raport

În zilele de 2 și 3 iulie m-am deplasat în Regiunea Dorohoi pentru a examina situațiunea creată în urma retragerii din Basarabia și Bucovina.

Cu această ocaziune am făcut constatările următoare:

Începând de la Roman în sus trenurile și gările sunt pline de militari. Parte din ei merg spre unitățile lor, iar cea mai mare parte stau fără nici un rost și fără nici o conducere. Aceași situațiune prin satele și toate drumurile din județul Dorohoi.

Aceștia formează elementul de dezordine, care se dedau la tot felul de manifestațiuni, terorizând călătorii și populația locală.

În trenuri jidanii sunt svârliți pe fereastră, ceea ce prezintă un spectacol urât și periculos producând panică între cetățeni.

În apropierea gării Liteni era să fie svârliță din tren o nenorocită femeie din Bucovina, care era catolică. Până ce s-a stabilit acest lucru femeia a mâncat bătaie și i s-au aruncat lucrurile care le avea cu ea, pe fereastră.

Aceste dezordini, cari fac să dispară și orice urmă de disciplină printre soldați, sunt susținute de corpul ofițeresc.

În orașul Dorohoi cu o zi înainte de sosirea mea, adică luni 1 iulie a.c., trupe răzlețe din Divizia a 8-a în retragere au instalat o mitralieră în mijlocul orașului Dorohoi și au tras în populația ovreiască care lua parte la înmormântarea unui soldat evreu căzut împușcat de ruși cu ocazia ocupării târgului Herța.

Este adevărat că toate aceste mișcări antisemite pornesc dintr-un sentiment de răzbunare pentru ororile comise de populația ovreiască din teritoriile părăsite, asupra armatei române.

Față însă de situațiunea în care ne găsim, nu este mai puțin adevărat că asemenea manifestațiuni sunt periculoase, fiindcă asemenea porniri odată dezlănțuite nu putem ști unde vor ajunge și mai cu seamă asemenea dezordini vor da vecinilor prilejul să spună că sunt obligați să intervină pentru a face ordine în țara noastră.

În acest scop în toată regiunea de nord mișună străini și agenți bolșevici în rândurile soldaților noștri, cari intenționat caută să provoace asemenea manifestațiuni.

De asemenea am observat că ofițerii noștri nu-și dau seama de gravitatea lucrurilor, deoarece încurajează asemenea mișcări, în loc să caute a arăta soldaților necesitatea de a avea, în aceste momente grele, cea mai perfectă liniște în interior.

...

Se impune să fie luate următoarele măsuri:

Este necesară ca în gări, în trenuri și pe drumuri să se instaleze posturi sub conducerea unui ofițer cu răspundere, care să facă poliție și să îndrumeze pe fiecare la unitatea lui.

...

Controlor general de stat, (ss.) Sturdza³⁶.

În vara anului 1940, au avut loc agresiuni care au provocat răni grave și chiar moartea unor evrei în numeroase alte localități.

Iată ce constată Secția II Informații a Marelui Stat Major, la 3 iulie 1940:

„Iancu Weisman, comerciant din Iași, a venit cu un automotor C.F.R. la Vaslui ca să plece la Huși. Într-un compartiment de clasa a III-a au sărit pe el 6 militari. A fost bătut, i s-au luat banii și diverse obiecte. A fost aruncat pe fereastra trenului, între Munteni și Crasna, la cantonul 221. A suferit fractura piciorului stâng și leziuni la cap. A fost găsit de o patrulă militară, care l-a dus la spitalul din Vaslui.

- La Târgu Frumos, serviciul de poliție militară din stație l-a dus la spitalul local pe Haim Ițic Landau din Piatra Neamț. Bătut în trenul ce venea de la Pașcani, a fost lovit la baza craniului și ulterior a decedat în spital.

- Din trenul accelerat 503 București-Dornești, lângă podul C.F.R. peste râul Corneț, a fost aruncat evreul Samuël Moscovici, funcționar comercial din Dorohoi, domiciliat în București, str. Orzari. Internat în comă în spitalul Bacău.

- Între Valea Seacă și Bacău, din trenul accelerat 505, au fost aruncați un bărbat și o femeie, evrei.

- În stația Bârnova, 2 locotenenți și un plutonier au dat jos din trenul rapid 71 un evreu pe care l-au bătut până când l-au omorât.

- În gara Bacău, din trenul 503, au fost aruncați pe geamuri 4 evrei.

- Lângă stația Joița, a fost bătut, dezbrăcat și aruncat din trenul personal București-Cernăuți medicul Solomon Simon, iar rabinul Seifer Bernard din Piatra Neamț a fost bătut și dat jos din același tren în stația Boboc, împreună cu copilul său de 7 ani. Fiind urcat în trenul 503 pentru Bacău, a fost iar aruncat din mers, între cantoanele 105 și 106, fiind ușor rănit. Agresori civili.

- Aproape de miezul nopții, Pais Moise, funcționar particular din Brăila, a fost bătut în trenul 503 între stațiile Buzău și Râul, sărind din tren. Agresori civili.

- Costache N. Constantin din Focșani, plecând la Râșnov și având aparență de evreu, a fost bătut în trenul 502. Agresori civili.

- La ora 13,10 a fost coborât în stația Mărășești Iosif Rabinovici din comuna Răducăneni, Fălciu, bătut de militari în trenul 602, între stațiile Bârlad-Tecuci, între Tecuci și Cornești fiind aruncat din mersul trenului. Internat în spitalul Mărășești.

- la 1 și 2 iulie, pe distanța Vertești-Paşcani, au fost aruncați din diverse trenuri 14 evrei.

- Andrei Berezovski, fiul compozitorului Mihail Berezovski din Chișinău, s-a refugiat din Basarabia pe linia Basarabeasca-Zorleni. Avea trăsături semite și nici nu vorbea bine românește. Luând apărarea unor evreice, a fost aruncat din tren de soldați, pe raza județului Tutova. A decedat³⁷.

Evenimente similare sunt consemnate și în multe alte documente ale organelor de stat, îngrijorate de amploarea fenomenului și cerând luarea unor măsuri grabnice spre a nu primejdi siguranța statului.

„Pentru evitarea acestor fapte dăunătoare ordinii și siguranței statului credem că ar fi necesar ca trenurile să fie în permanență însoțite de gărzile militare, iar Direcția G-lă C.F.R. să dea dispozițiuni și să ia măsuri împotriva personalului C.F.R. care nu-și face datoria”, concluziona un raport al Procuraturii județului Baia.

Din păcate, situația internă s-a agravat.

Cesiunile teritoriale au continuat, regimul politic a evoluat în direcția accentuării ordinii totalitare, culminând cu proclamarea Statului Național-Legionar de esență violent-antisemită și care a dezlănțuit o avalanșă de legi ce statuau persecuția etnico-rasială în toate planurile vieții sociale – instituții de stat, viață economică, învățământ, activitate artistică și literară, alte profesii liberale, inaugurarea politicii de românizare și expropriere, internări în lagăre, interdicții de circulație. Toate acestea însoțite de agresiuni, arestări, schingiuri, asasinat, care au lovit din plin populația evreiască.

I.Ș.

Note

1. Din intervenția mareșalului Ion Antonescu în Consiliul de Miniștri din 16 noiembrie 1943: „Rușii deportaseră peste 50.000 români, lăsând 3-400.000 suflete îndurerate. Când am venit acolo, ne-am găsit în fața unor reclamațiuni fără sfârșit, în care se arăta că peste 40.000-50.000 de ticăloși din această provincie se făcuseră, în timpul ocupației rusești, mai ruși decât rușii, persecutând populația românească. Populația românească cerea pedeapsa lor. Am fost în fața acestei probleme, și dacă pedeapsa era capitală, mai cream încă 50.000 sau 100.000 nenorociți. Și atunci n-am vrut să-i pedepsesc. Am aplicat clemența, ca și în cazul legionarilor”. (Arh. Istorice Naționale, fond P.C.M., Cabinet, 353, f. 351).
2. Arh. Militare Române, fond M.St.M., RSEM 1078, C0008.
3. *Ibidem*, RSEM 1058, C0479.
4. *Ibidem*, C0603.
5. *Ibidem*, RSEM 1058, C0606-607.
6. Arhivele Istorice Naționale (A.I.N.), Fond Președinția Consiliului de Miniștri (P.C.M.), ds. 482/1940, f. 18.
7. A.M.St.M., Fond Secția II Informativ, ds. 938, 940.

Statul Național-Legionar și „problema evreiască”

La 14 septembrie 1940, România a fost proclamată, prin Decret Regal, Stat Național-Legionar. În acest context, mișcarea legionară a fost singura organizație politică recunoscută. Generalul Antonescu a fost numit conducătorul statului și șeful regimului legionar, iar Horia Sima conducătorul mișcării legionare¹.

În România s-a instalat o „nouă orânduire”, diferită de regimul democratic constituțional ce domina viața politică interbelică și chiar de regimul autoritar al regelui Carol al II-lea. S-a suspendat Constituția, s-au dizolvat corpurile legiuitoare, creându-se instituția politică a Conducătorului de Stat. Conform unor precizări din documentele vremii, noul stat român s-a autodefinit „naționalist, creștin și totalitar”². Aceste cuvinte cheie dezvăluie esența antidemocratică a noii orânduirii. Dar în optica lui Horia Sima venirea legionarilor la putere a marcat începutul unei „Ere a libertății”, căci, chipurile, pentru întâia oară în istorie „poporul român s-a simțit liber pe destinele lui”; națiunea a pus stăpânire pe stat „vrând să-l modeleze după stilul ei de viață”³.

Prevederile programatice ale legionarilor se pretindeau generoase, căci după cum precizau în documentele lor ei urmăreau „ridicarea morală și materială a poporului român și dezvoltarea puterilor lui creatoare”⁴. Numai că toate aceste scopuri s-au dovedit a fi în întregime demagogice. Odată ajunși la putere, legionarii au dus, după cum aprecia însuși mareșalul Antonescu, „la dezbinarea neamului, la ruina și la anarhizarea statului, pe care l-au împins până la marginea prăpastiei”⁵.

„Oricât de nobil ar fi fost mileniul pe care ni-l înfățișa imaginea Legiunii, scria istoricul Gărzii de Fier, Nagy-Talavera, eforturile sale se îndreptau spre putere, răzbunare și îmbogățirea membrilor săi”. Poliția legionară teroriza, jefuia și maltrata într-un așa hal populația încât „întreaga țară a fost în stare de anarhie și violență”⁶. Până și diplomații germani au stigmatizat „incompetența legionarilor”⁷. Astfel, H. Neubacher, însărcinatul special cu problemele economice în cadrul Legației germane, cerea „să se pună capăt ueltirilor anarhiștilor și experimentatorilor Gărzii”⁸.

Dar ce a însemnat acest regim pentru populația evreiască? Se știe că frunzașii mișcării legionare și în primul rând C.Z. Codreanu, din chiar momentul afirmării lor politice, au arătat nu o dată că mișcarea legionară era singura forță politică capabilă să rezolve așa-zisa problemă evreiască în România, ceea ce, în viziunea lor însemna izgonirea evreilor din toate domeniile vieții economico-sociale românești și, în ultimă instanță, chiar izgonirea din România. Odată ajunși la putere, membri legionari din guvern și Statul Național-Legionar, în general, au acordat într-adevăr o atenție deosebită „rezolvării problemei evreiești”. „Numai revoluția națională legionară poate dezlega această chestiune ca o problemă de stat”, scria P.P. Panaitescu, în ziarul „Cuvântul” din 16 octombrie 1940.

Așadar, cum a acționat statul legionar pentru „soluționarea problemei evreiești”?

A legiferat deposedarea evreilor de proprietățile lor rurale și, parțial, de cele industriale și comerciale; evreii au fost eliminați din diferite domenii de activitate și profesii; li s-a luat dreptul la învățătură și la muncă; nu mai aveau dreptul să practice avocatura, să fie medici, farmaciști, ingineri, arhitecți, artiști, ziariști, cadre didactice ș.a.m.d. În perioada septembrie 1940 – 18 ianuarie 1941, au fost promulgate peste 20 de Decrete-legi care stipulau scoaterea populației evreiești din organizarea socială a națiunii române.

Pentru luarea sub control a activității economiei, în special a întreprinderilor industriale și comerciale evreiești, guvernării legionari au impus numirea unor comisari de românizare în întreprinderi⁹. Această funcție trebuiau să o îndeplinească numai membrii mișcării legionare. Misiunea lor a fost „organizarea unui regim economic stăpânit de interesul național și de primatul etnic”¹⁰. Numai că nici în acest domeniu legionarii nu s-au dovedit a fi la înălțime. În ședința Consiliului de Miniștri din 13 decembrie 1940, printre altele se conchidea: „Ne curățăm dacă mergem înainte cu comisarii. S-au făcut o mulțime de hoții și pătăm regimul”¹¹. Instituția comisarilor a fost desființată printr-un Decret-lege la 18 ianuarie 1941¹².

Ce-i drept, toate aceste măsuri s-au luat cu aprobarea conducătorului statului. Căci chiar dacă Ion Antonescu nu a fost de acord cu metodele folosite de legionari în acțiunea lor de acaparare a bunurilor evreiești, el a considerat eliminarea evreilor din structurile economice ale României o necesitate istorică. În ședința Consiliului de Miniștri din 27 septembrie 1940, conducătorul statului declara: „Îi dăm afară [pe evrei] de peste tot, îi aruncăm fără mijloace de existență, îi dăm afară din școli, din situații

sociale, din profesiunile libere, tot ce este profesionist liber nu mai poate câștiga existența decât în mediul evreiesc [...] Prin urmare ne infiltrăm în viața economică a lor”¹³.

Concomitent cu cascada legilor antievreiești a fost dezlănțuit un val de teroare și violență contra evreilor ca persoane fizice: sute de oameni au fost jefuiți de bunurile lor, izgoniți din casele și magazinele lor, maltratați, bătuți și câteva zeci asasinați încă înainte de pogromul din ianuarie 1941. Pentru toate aceste fapte este concludent, printre altele, un memoriu adresat de conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești către conducătorul statului în care erau indicate nominal și pe localități principalele acte represive și abuzive împotriva evreilor în perioada 10 octombrie – 9 decembrie 1940. Astfel, în București au fost ucise 3 persoane, devastate 6 temple, sechestrare 11 localuri de școli și alte instituții comunitare, au fost arestate, maltratate și schingiuite 20 de persoane; la Ploiești au fost ucise 11 persoane, arestate și maltratate 24, au fost devastate 3 temple, au fost confiscate numeroase bunuri comunitare, a fost desființat cimitirul nou; la Călărași au fost arestate și maltratate 45 de persoane; s-au exercitat presiuni asupra tuturor comercianților, silindu-i să-și lichideze avutul, să predea magazinele legionarilor și să părăsească localitatea; la Urziceni s-au confiscat averile a 6 negustori, toți evreii au fost scoși la tăiatul lemnului în păduri și la transportul a diferite materiale; la Piatra Neamț, președintele Comunității Evreiești a fost arestat, bătut și torturat împreună cu fiica lui timp de 3 zile ca să semneze un act de vânzare al imobilului său către șeful legionarilor din județ; prin amenințări și violențe exercitate de echipe de legionari au fost confiscate sume importante de bani de la negustorii din oraș, pe vitrinele magazinelor evreiești s-au lipit afișe cu inscripția: „cine cumpără de la jidani este trădător; va fi fotografiat și publicat. Intrarea oprită la jidani”. Peste o zi afișele au fost dezlipite, iar magazinele respective au fost declarate proprietăți legionare. De pe urma acestor fapte au avut de suferit 36 de comercianți; la Târgu Neamț au fost arestați, maltratați și confiscată averea a 7 negustori; la Târgoviște s-au preluat cu forța magazinele a 11 negustori; la Găești au fost ridicate prin violență și amenințări mărfurile din toate prăvăliile evreiești, iar evreii izgoniți din localitate. Fapte asemănătoare s-au petrecut la Turnu Măgurele, Caracal, Corabia, Buzău, Râmnicu Sărat, Focșani, Odobești, Bârlad, Vaslui, Tecuci, Botoșani, Dorohoi. Nici localitățile din Transilvania nu au fost cruțate. La Brașov s-au confiscat imobilele comunității; pe vitrinele tuturor magazinelor evreiești au fost lipite afișe cu inscripția „magazin jidovesc”; la Făgăraș și la Orăștie au fost confiscate magazinele de la proprietarii evrei¹⁴.

MINISTERUL AFACERILOR
 PREFECTURA JUDEȚULUI FĂGĂRAȘ

Cabinetul Prefectului

Nr. 116 / 19.41.

4932

30/5/41

67

Domnule PRESEDINTE,

Prin Decretul-Lege Nr. 3365, apărut în Monitorul Oficial Nr. 233 din 5 Octombrie 1940, - toate proprietățile rurale evrești au trecut în patrimoniul Statului, iar executarea acestui Decret în județul Făgăraș, s'a făcut de Prefectură prin delegați speciali numiți în acest scop.-

În afară de aceste cazuri de exproprierea absolut legală, în orașul Făgăraș la sfârșitul anului 1940, aproape toate întreprinderile comerciale evrești ca: prăvălii de manufactură, băcăni și bodegi, au fost preluate de membrii organizației legionare și trecute în patrimoniul lor, diapreună cu întreg inventarul existent, iar legionarii făcându-se stăpâni asupra acestor întreprinderi, continuă să exercite comerțul foștilor proprietari evrei.-

Am un alt caz special, când de la un evreu i s'a luat camionul, care apoi a fost trecut în posesiunea și folosința mișcării legionare din Făgăraș, unde se află și azi.-

Exproprierea aci semnalată, după informațiile ce le am, s'ar fi făcut în mod arbitrar și forțat.-

Reportându-vă cele de mai sus, cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne comunica dacă pentru preluarea și trecerea întreprinderilor comerciale evrești susamintite, în patrimoniul membrilor mișcării legionare, - există sau nu vreo dispoziție legală și cari sunt aceste dispoziții, în scopul ca Prefectura să aibă posibilitatea de a cunoaște legalitatea sau ilegalitatea procedurii urmat de legionari.-

PREFECTUL JUDEȚULUI FĂGĂRAȘ,

Colonel

Stefan Bărdan

Domniei-Sale

Domnului PRESEDINTE AL CONSILIULUI DE MINISTRI

BUCUREȘTI

Metodele legionarilor aflați la putere în „era libertății”, ca să cităm sintagma folosită de Horia Sima pentru caracterizarea respectivei etape istorice, sunt certificate și de multe alte categorii de documente. Astfel, comercianții evrei din Hațeg au relatat într-un memoriu adresat conducătorului statului: „În ziua de 8 decembrie 1940, membrii mișcării legionare din localitate ne-au luat, sub amenințarea pistoalelor, prăvăliile și casele. În instalațiile noastre comerciale, ce valorează de la 200.000-4.000.000 lei, au fost introduși oameni nepricepuți care, în unele cazuri, după ce au epuizat toate mărfurile din prăvălii, le-au închis, fără a da cuiva socoteală de banii încasați. Prin faptul neaprovizionării prăvăliilor cu mărfurile necesare au ruinat pe foștii proprietari, au nimicit comerțul orașului nostru și au adus pe consumatori în imposibilitatea de a se aproviziona cu mărfuri care nu-i permis să lipsească pe piața unui oraș”¹⁴. Zeilig Litmanovici, invalid din timpul Războiului de Întregire a țării (1916-1919), domiciliat în Tg. Răducăneni, jud. Fălciu, în memoriul adresat conducătorului statului arăta că la începutul lunii ianuarie 1941 i-a fost violat domiciliul de către mai mulți legionari care l-au jefuit de ce avea mai de preț, după care a fost dus cu forța la sediul legionar unde a fost bătut și silit să semneze că își părăsește căminul¹⁵.

La 9 ianuarie 1941, avocatul (nume indescifrabil) din Iași a depus o plângere la Ministerul de Justiție, arătând că deposedarea evreilor de bunurile lor continua la Vaslui, acțiune ce contribuie la anarhizarea vieții sociale¹⁶.

Despre abuzurile comise de membrii mișcării legionare au întocmit nenumărate rapoarte și agenții Siguranței. Într-o notă întocmită la 1 februarie 1941 este descris cum a fost jefuit, la începutul lunii ianuarie unul din marile magazine de mătăsărie din București: „Proprietarii au fost împiedicați cu forța de legionari să facă vreo reclamație la Parchet, fiind sechestrați în magazin câteva zile”¹⁷. O altă notă arată modul în care a fost confiscat un magazin de galanterie de pe Lipsani. „Proprietarul a fost arestat, bătut, batjocorit și cu revolverul la tâmplă a fost obligat să iscălească cedarea magazinului”. De fapt, era vorba despre o acțiune organizată la care a participat un „întreg grup de jefuitori prin intermediul Contenciosului Legionar și Primăria de Albastru în cap cu dl ing. Bălănescu”¹⁸.

Așadar, legionarii au ridicat teroarea, jaful și violența la rang de guvernare. Conducătorul statului a fost sistematic informat de conducerea comunității evreiești despre toate nelegiuirile comise. A și luat unele măsuri pentru anchetarea cazurilor semnalate. Numai că cei care au fost desemnați pentru efectuarea acestor investigații au fost chiar legionarii implicați în

comiterea nelegiuirilor. Ei au avut grijă să mușamalizeze întreaga afacere și să oblige victimele să-și retragă plângerile.

Conducătorul statului nu a fost de acord cu metodele de jaf și violență folosite de legionari. El a subliniat de fiecare dată că este și el „pentru luarea bunurilor evreiești”, dar în optica mareșalului Antonescu „operația trebuia să se facă într-un cadru legal, în etape, deci cu metodă și numai în folosul colectivității”¹⁹. Aceași idee este reiterată și într-un ordin în rezoluție semnat de Ion Antonescu la 9 decembrie 1940: „Eu nu protejerez pe jidanii care sunt vinovați în mare parte de nenorocirile care s-au abătut asupra acestei țări, dar nu pot să tolerez, ca șef al guvernului, acte care compromit acțiunea de redresare prin liniște și prin ordine”²⁰.

Cele 140 de zile de guvernare legionară au pus în evidență natura teroristă, antidemocratică și deși pretins naționalistă, de fapt antinațională a mișcării legionare. Căci prin toate acțiunile întreprinse au încălcat interesele vitale ale poporului român împingând țara spre „marginea prăpastiei”.

Din păcate, în literatura istorică de astăzi, se afirmă tendințe care încearcă să distorsioneze adevărul în legătură cu esența teroristă și antisemită a mișcării legionare: sunt nostalgici care idealizează mișcarea. Un atare demers nu servește în nici un caz cauza democrației și a formării unei mentalități europene moderne. Numai înțelegerea ravagiilor provocate de mișcărilor extremiste poate preîntâmpina repetarea unor fenomene de negativitate istorică.

L.B.

Note

1. Vezi Decretul Regal nr. 3151 din 14 septembrie 1940, publicat în *Legislația anti-evreiască*, Ed. Hasefer, București, 1993, p. 61-62.
2. Definiția apare în Decizia nr. 42354 a Departamentului Cultelor și Artelor din 17 septembrie 1940 (*loc. cit.*, p. 59).
3. Horia Sima, *Era libertății. Statul Național Legionar*, p. 8.
4. Vezi supra, nota 1.
5. Scrisoarea generalului Ion Antonescu adresată prof. Ion Găvănescu la 10 aprilie 1941. Publicată în *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, Ed. Evenimentul Românesc, București, 2000, p. 204-206.
6. Nicolas N. Nagy-Talavera, *O istorie a fascismului în Ungaria și România*, Ed. Hasefer, București, 1996, p. 422.

7. *Loc. cit.*, p. 427.
8. *Idem*.
9. Vezi Decretul-lege nr. 3361 pentru înființarea comisarilor de românizare, în *Legislația antievreiască*, p. 68-69.
10. *Loc. cit.*, p. 101.
11. *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, Ed. Hasefer, București, 1996, p. 167.
12. *Legislația antievreiască*, p. 101.
13. *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, p. 133.
14. Arhiva Centrului pentru Studierea Istoriei Evreilor din România, fond III, caiet dactilogramă.
15. A.N.I.C., fond PCM, ds. 373/1941, f. 182.
16. *Loc. cit.*, f. 205.
17. A.N.I.C., fond M.I.D., ds. 77/1941, f. 209.
18. A.N., fond M.J.D.J., ds. 124/1941, vol. II, f. 406.
19. Vezi scrisoarea lui Ion Antonescu adresată lui Horia Sima la 15 ianuarie 1941, publicată în *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*, vol. II, Ed. Majadahonda, București, 1998.
20. *Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, vol. I, Ed. Scripta, București, 1992, p. 126.

Baia de sânge din 21-23 ianuarie

Abia chemat la cârma statului de către Carol al II-lea în speranța iluzorie că o conducere autoritară ar putea calma profunda nemulțumire a populației față de guvernarea-i coruptă și de capitularea fără împotrivire la cedarea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a Transilvaniei de Nord, generalul (pe atunci) Ion Antonescu l-a înlăturat și alungat imediat din țară pe monarh, s-a proclamat conducător al statului, instaurând dictatura-i personală și asociindu-și la guvernare Garda de Fier.

În scurt timp, însă, între Antonescu și legionari s-au iscat tensiuni puternice pricinuite de incuria administrativă a prefectilor legionari și de jafurile altor funcționari numiți de Garda de Fier care puneau într-o gravă primejdie însăși stabilitatea economică și prestigiul internațional al țării.

În aceste circumstanțe, la 20 decembrie 1940, Ion Antonescu l-a demis pe Mihail Sturdza, ministrul Afacerilor Externe, preluând interimatul acestuia. La 19 ianuarie 1941 a desființat așa-numita „Comisie de românizare”, măsură ce lovea grav în interesele legionarilor ce acaparau pe rupe averile evreiești, iar a doua zi l-a destituit pe ministrul de Interne legionar, generalul Constantin Petrovicescu.

Ion Antonescu și-a putut îngădui aceste măsuri împotriva efemerilor săi aliați la guvernare, întrucât de la jumătatea lunii ianuarie știa sigur că se putea bizui pe sprijinul lui Hitler, deși naziștii îi sprijiniseră și finanțaseră multă vreme pe legionari. Într-adevăr, la 14 ianuarie 1941 avusese loc la Obersalzberg, cea de a doua întrevedere între dictatorul nazist și Ion Antonescu, în cursul căreia cel dintâi i-a declarat acestuia:

„Partidul Național-Socialist a folosit dintotdeauna relațiile cu mișcarea legionară pentru a scoate în evidență conducătorilor legiunii faptul istoric că generalul Antonescu este salvatorul țării...”

Dacă aceste relații n-au izbutit să ducă la rezultatele scontate și au dus dimpotrivă la atitudinea rigidă a legionarilor, firește că ele trebuie să fie întrerupte...”¹¹.

Simțind că le fuge pământul de sub picioare și încurajați în ascuns de elemente ale Gestapo-ului, legionarii au trecut la o încercare disperată de a-l înlătura pe Antonescu. Așa a izbucnit ceea ce s-a numit rebeliunea din zilele de 21-23 ianuarie, după metodele obișnuite ale Gărzii de Fier, care în zilele de 26-27 noiembrie 1940 măcelăriseră cu o sălbăticie fără margini un număr de 64 de foști demnitari la închisoarea Jilava, iar apoi îi asasinaseră pe Virgil Madgearu și Nicolae Iorga.

Astfel, la 20 ianuarie răzmerița începe cu turbulente manifestații de stradă împotriva lui Antonescu, după care a doua zi se transformă în adevărată rebeliune împotriva instituțiilor statului, cu care prilej sunt săvârșite, însă, violențe, abuzuri și omoruri în masă îndeosebi împotriva populației evreiești.

Comunicatul oficial publicat în urma înăbușirii rebeliunii a consemnat următoarele pierderi de vieți omenești:

„a) Armata – ofițeri, subofițeri și soldați: 21 morți, 53 răniți (în Capitală și provincie).

b) Rebeli și populația civilă: în București: 226 morți (din care 118 evrei asasinați de rebeli), 254 răniți; în provincie: 117 morți, 73 răniți.

În total, 364 morți și 380 răniți”.

Comunicatul oferea, totuși, doar o palidă imagine a grozăviilor petrecute. În afară de faptul că, în realitate, în Capitală fuseseră uciși 120 de evrei, el a trecut complet sub tăcere cumplitul cortegiu de schingiuiri, distrugeri și incendieri săvârșite de legionari în cartierele Dudești și Văcărești, pe Calea Rahovei, Calea Moșilor, șos. Mihai Bravu, Pantelimon, Colentina etc. N-a pomenit nimic de groaza nopților în care peste aceste cartiere se înălțau uriașe limbi de foc, căci ardeau sinagogi, școli, magazine și case de oameni nevinovați. Mai mult, după ce a nimicit templul spaniol, o hoardă sălbatică costumată în cămăși verzi a încins o horă de canibali în jurul ruinelor, urlând, zbierând într-o dementă frenezie. În total, au fost devastate și jefuite 25 de lăcașuri de rugăciune.

În zorii zilei de 23 ianuarie, 15 evrei, aleși la întâmplare, dintre cei arestați la Prefectura Poliției Capitalei, au fost încărcăți într-un camion al fabricii de mezeluri Podsudeck, duși la Abatorul comunal, coborâți cu mâinile legate, puși cu fața la gard și împușcați.

Crimele din zilele de 21-23 ianuarie – când rebeliunea legionară a fost înăbușită de Ion Antonescu, care a procedat la numeroase arestări, deși șefii legionari au fost făcuți scăpați de agenți ai Gestapo-ului, prin Bulgaria, în uniforme germane – i-au umplut de oroare pe toți oamenii de bună credință,

ba chiar și pe oficiali ai epocii. Ca, de pildă, pe Gheorghe Barbul, atașat de legăție repartizat la Cabinetul ministrului Afacerilor Străine – titular Ion Antonescu și interimar Mihai Antonescu – care, în volumul *Al treilea om al Axei*² a notat:

„Câteva sute de cadavre au fost găsite în pădurile vecine Capitalei, unde legionarii îi duseseră pe prizonieri pentru a-i omorî... Dar nici abatorul nu șomase în aceste zile, deși nu fusese aprovizionat cu animale. Acolo fuseseră agățate în cârlige ființe omenеști vii, pentru a fi ciopârțite cu topoare mari de măcelărie. Timp de o săptămână abatorul a rămas închis. Au trebuit dezinfectate sălile”.

Profesorul universitar Ioan Hudiță, cunoscut om politic în perioada interbelică, devenit secretar general adjunct al Partidului Național-Țărănesc după asasinarea de către legionari a lui Virgil Madgearu, a consemnat chiar în zilele rebeliunii, respectiv la 22 ianuarie 1941³:

„Primele informații despre rebeliune le capăt de la C. Mihăescu. După agitația care domnește la hotel Ambasador printre ofițerii din Misiunea germană, Mihăescu se teme ca armata germană din Capitală și împrejurimi să nu intervină în sprijinul legionarilor în cursul zilei de azi. În oraș, în cartierele evreiești din Călărași, Dudești și Lipsani, bande legionare și de borfași au devastat cea mai mare parte din prăvălii și au ucis un mare număr de evrei, căci de ieri la amiază nu mai există în tot orașul nici o ordine publică”.

La 24 ianuarie, tot sub impresia repulsiei și a revoltei provocate de crimele legionare, Ion Hudiță a mai relatat:

„În cursul după-amiezii de ieri, Lupu a ținut ședință la Clubul din Clemenceau cu șefii de Culoare și cu președinții și secretarii celor peste 80 de secții din organizația Capitalei, între 4 și 6. S-a făcut un prim bilanț al crimelor și devastărilor din oraș în cele trei zile de rebeliune. A rămas ca șefii de Culoare să prezinte, cât mai repede posibil, câte un raport detaliat despre toate aceste lucruri. Până la ora aceasta se știe doar atât că sunt câteva sute de morți evrei, că unii dintre ei au fost duși și uciși la abatorul Capitalei, fiind spânzurați ca animalele. Câteva sinagogi și sute de case evreiești au fost distruse din temelii, după ce au fost prădate de tot ce se afla în ele. În toate cartierele evreiești n-a mai rămas în picioare nici o prăvălie”.

O altă mărturie din epocă de care cititorii pot lua acum cunoștință este cuprinsă în cartea contesei R.G. Waldeck, intitulată *Athénée Palace* și apărută în ultimele luni ale anului trecut⁴. Contesa Waldeck a descins la București în ziua ocupării Parisului de către armatele naziste și a rămas până în iarna anului 1941, în calitate de corespondentă a revistei americane „Newsweek” spre a se documenta asupra instaurării „noii ordini” hitleriste în estul Europei. Și iată ce a văzut și ea în zilele rebeliunii legionare:

„Dar în aceeași noapte gardiștii au pornit un pogrom, în parte ca gest de protest, în parte pentru că din totdeauna au tânjit după un pogrom și în parte fiind, dacă erau să piară, trăgând după ei cât mai mulți oameni puteau. În acea zi de luni, înainte să fi avut efect concedierea oficialităților gardiste, poliția legionară a făcut mai multe sute de arestări, cu precădere evrei, sub cuvânt că aceștia făceau parte din completul Serviciului Secret Britanic pentru asasinarea lui Döring (maior german asasinat de un grec aflat în slujba spionajului englez – n.n.). Ei au fost aduși la Prefectură și mulți dintre ei torturați cu atâta cruzime, încât unii s-au sinucis. Mulți au fost târați la abator, unde au fost mutilați, apoi agățați ca pulpele de porc și marcați cu o etichetă mare «carne cușăr»...”

O descripție revelatoare a zilelor de adevărată groază de la începutul celei de a treia decade a lui ianuarie 1941 ne-a lăsat și diplomatul elvețian René de Weck, care și-a reprezentat țara la București vreme de 13 ani, între 1933 și 1945. Din *Jurnalul* lui, apărut nu demult – într-o versiune prescurtată – spicuim⁵:

„Dumnezeu știe că nu am nici cea mai mică simpatie pentru unguri. Însă, după Jilava, au urmat asasinatele comise de legionari, pogromurile din București și din alte orașe, evrei omorâți în cârligele abatoarelor sau incinerați de vii în casele lor, soldați stropiți cu benzină și transformați în torțe. În timp ce un român îmi vorbește de «atrocitățile» maghiare din Transilvania, nu pot să mă stăpânesc să nu-l privesc în ochi și să-i spun: «Vreți să schimbăm subiectul?»...”

Evident, generalizările de soiul „ungurii” sau „românii” au făcut cutare lucru sunt tributare unor clișee pripite ce nu rezistă la o analiză pertinentă, obiectivă, dar în cazul lui de Weck trebuie să ținem seama de climatul sufletesc în care el și-a notat în *Jurnal* cele văzute și auzite atunci, când pe de o parte era neplăcut impresionat de persecuțiile la care

autoritățile ocupante ungurești supuneau populația românească din Transilvania de Nord, iar pe de alta crimele legionare.

În *Timpul ce ni s-a dat*⁶, cartea autobiografică, de o remarcabilă eleganță a scriiturii, a d-nei Annie Bentoiu, o distinsă poetă deopotrivă de limba franceză și română, soția cunoscutului compozitor Pascal Bentoiu, adăpostește, la rându-i, această amintire de neșters din vremea tinereții autoarei:

„Eu îmi aminteam de bătrânul Zeilic, care ținea mercerie pe Strada Mare (din Oltenița – n.n.) și pe care autoritățile cu diagonală de piele îl legaseră de un stâlp în mijlocul orașului, lăsându-l acolo o zi întregă în toiul lui noiembrie, așa cum o făcuseră și cu alții în multe locuri din țară, pentru simplul motiv că se născuse în categoria care nu trebuia”.

Și asemenea testimonii ar mai putea fi înșiruite pe multe pagini. Laolaltă ele alcătuiesc un tablou sumbru, cutremurător al unui eveniment ce, aparent, n-ar fi trebuit să aibă nici o contingență cu evreii, luați ca atare, întrucât privea adversitatea, rivalitatea, lupta pentru acapararea exclusivă a puterii dintre Garda de Fier și Ion Antonescu. Dar așa cum s-a întâmplat de atâtea ori în istorie, tot evreii au fost desemnați drept țapii ispășitori și ai acestei manevre puse la cale de Germania nazistă și a jocului dublu practicat de ierarhii săi.

D.H.

Note

1. Vezi, Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, p. 54.
2. Editura Institutul European, Iași, 1992, p. 54.
3. Vezi: Ioan Hudiță, *Jurnal politic*, vol. II. Studiu introductiv și note de acad. Dan Berindei, Editura Institutul European, 2000, p. 234.
4. Editura „Humanitas”, București, 2000, p. 195.
5. Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p. 65.
6. Editura Vitruviu, București, 2000.

Politica antonesciană în problema evreiască după reprimarea rebeliunii legionare

La 14 februarie 1941, prin Decretul Regal nr. 314 a fost abrogat Statul Național-Legionar și a fost interzisă orice activitate politică. Dar înlăturarea legionarilor de la guvernare nu a însemnat schimbări esențiale în politica internă și externă a regimului antonescian. Conducătorul statului a ținut chiar să precizeze, în Consiliul de Miniștri din 7 februarie 1941, că: „liniile mari de guvernare rămân cele stabilite la preluarea puterii în septembrie 1940. Actualul minister nu este decât o continuare a ministerului anterior”¹. Totuși, anumite schimbări au survenit: teroarea, violența și jaful practicate de legionari au încetat să fie permanente în viața publică a societății românești. S-a guvernat pe bază de Decrete-legi, ordine și decizii ministeriale și măsuri administrative.

În ce privește „problema evreiască”, ea a continuat să fie una din preocupările politice majore ale regimului. Încă în septembrie 1940, Conducătorul statului declarase ziariștilor: „problema evreiască este «o problemă vitală»”. Încă de atunci el se angajase că va urmări „cu mijloace civilizate înlăturarea treptată a evreimii din organizarea economică românească [...] Ignorarea „problemei evreiești” sau ocultarea ei prin soluții aparente ar fi fost în viziunea lui Ion Antonescu „o trădare a românismului”². În privința mijloacelor de soluționare a acestei „probleme”, el a repudiat formal violența gestului, considerând că ea îi înjosea pe cei care o practicau. Astfel, generalul Antonescu și-a luat angajamentul să rezolve această „problemă” metodic și progresiv pentru a nu aduce dezechilibrarea vieții economice”³. Înlăturarea elementului străin era condiționată de înlocuirea lui cu forțe autohtone. S-ar putea conchide, deci, că generalul a venit la putere cu un program precis în ce privește „soluționarea problemei evreiești”: în fapt, acest program a coincis cu concepția legionarilor de înlăturare a evreilor din societatea românească. Deosebirile erau doar de natură metodologică. De aceea, generalul a și considerat necesar ca, imediat după reprimarea rebeliunii legionare să asigure opinia publică de continuarea consecventă a politicii de românizare, de faptul „că nu se va abate de la drumul naționalismului și va înlătura

vâscul și influența străină”⁴. Pentru Conducătorul statului, românizarea a rămas și mai departe una din marile probleme ale țării, „una din problemele capitale care stau la baza pietrei unghiulare a statului nou”⁵ pe care voia să-l creeze. În acest scop, el cerea de la subalternii lui alcătuirea urgentă a unei legi prin care să fie stabilite „bazele principiale ale românizării și etapele succesive în care se va realiza această operație”, întrucât el nu înțelegea ca ea să fie înfăptuită „prin mijloace brutale, în mod revoluționar... ci în mod evolutiv, ca să nu se dărâme structura economică a statului”.

Prin urmare, nu doar considerente economice au stat la baza politicii de românizare, ci, mai ales, de natură politico-ideologică. Frica de eradicarea structurii economice a țării prin înlăturarea evreilor era, de fapt, o recunoaștere indirectă a utilității lor. Și totuși, ei trebuiau expropriați și izgoniți pentru că Ion Antonescu s-a considerat chemat de istorie să „purifice” neamul românesc de „elementele străine”, să realizeze o societate fără minoritari, în general, și fără evrei în special. Pe evrei îi acuza în mod demagogic că sunt paraziți pe spinarea poporului român și vinovați pentru mizeria în care trăia populația țării. Această concepție antonesciană contrazicea mersul firesc al istoriei. Realitatea a fost că societatea românească a avut nevoie de capitalul evreiesc, de profesionalismul negustorilor, industriașilor, bancherilor evrei. În societatea modernă migrația este un fenomen natural; ea nu mai poate fi construită pe relații de „sânge” ca în antichitate. „Nu se poate face din comunitatea de sânge o condiție de existență a societății – scria sociologul Petre Andrei în 1937 – civilizația este produsul contactului dintre oameni. Iar migrația socială este factor de civilizație, de schimbare a moravurilor”⁶.

Așadar, politica de românizare a mareșalului Antonescu venea în contradicție cu cerințele de dezvoltare a societății moderne; chiar dacă se realiza pe baza unei legislații, ea era, totuși, abuzivă, urmărind fără nici o justificare deposedarea evreilor de bunurile lor, lipsindu-i de drepturile lor cetățenești obținute în virtutea principiilor drepturilor omului care funcționau în statele de drept.

În politica antievreiască a regimului antonescian după înlăturarea legionarilor se cuvin disociate câteva etape:

I. Februarie-iunie 1941, respectiv până în momentul intrării României în al doilea război mondial (22 iunie 1941). În această etapă accentul a căzut pe continuarea politicii de legiferare a românizării.

II. Iunie (după 22) 1941 – octombrie 1942 a însemnat perioada cea mai dură: alături de măsurile de românizare a fost promovată o politică de teroare și de represiuni sângeroase, concretizată în pogromuri, ghețoizări,

dislocări, deportări în Transnistria ș.a. Tot atâtea evenimente care s-au soldat cu aproape două sute de mii de victime.

III. Noiembrie 1942 – august 1944. În condițiile schimbării raportului de forțe în mersul războiului, când nu mai era sigură victoria Axei, regimul Antonescu a adoptat o poziție mai tolerantă față de evrei. Nu a cedat presiunilor exercitate de Germania hitleristă pentru deportarea evreilor din România în lagărele naziste de exterminare. În felul acesta, o importantă parte a evreimii române a putut supraviețui epocii Holocaustului.

În cele ce urmează ne vom opri, succint, doar asupra principalelor evenimente din 1941.

Așadar, în ce a constat politica de românizare în etapa februarie-iunie 1941?

a. A fost continuată limitarea dreptului la muncă. După Decretul-lege nr. 3825 din 16 noiembrie 1940, pe baza căruia a început concedierea salariaților evrei din întreprinderile particulare și de stat, o nouă decizie ministerială, promulgată în martie 1941, a știrbit grav dreptul la existență a altor categorii de angajați: a ucenicilor și meseriașilor. Ea a dispus anularea contractelor de muncă ale ucenicilor evrei; ridicarea cărților de capacitate ale lucrătorilor și meșterilor evrei salariați, a cărților eliberate lucrătorilor și meșterilor care nu lucrau pentru un patron ci independent, dacă n-au calitatea de patron dovedită cu brevetul de meserie. Au rămas valabile doar cărțile de meșter ale patronilor care posedau brevete⁷. Într-un memoriu al Federației Uniunilor de Comunități Evreiești, adresat ministrului Muncii, decizia era comparată cu un „pogrom rece”, căci prin consecințele ei depășea în „gravitate și în nedreptate tot ce s-a adus în ultimele 7 luni împotriva evreilor. Căci un copil căruia i se interzice a învăța o meserie devine o vită. El este condamnat să moară de inactivitate și de foame. Nu există țară în lume unde să se fi adus o asemenea legislație”⁸. Tot atât de gravă a fost considerată și prevederea cu privire la anularea cărților de capacitate ale lucrătorilor și meseriașilor. „Cartea de lucrător sau de meșter, se arăta în memoriu, este ceea ce este o diplomă universitară pentru o profesie intelectuală”⁹. Erau loviți și patronii evrei, căci li se interzicea angajarea de ucenici în general, evrei sau creștini.

Printr-o prevedere legislativă din aprilie 1941 a fost lovită și acea categorie de ingineri evrei care până atunci fuseseră exceptați pentru merite deosebite față de statul român: conform noului Cod al funcționarilor publici, ei nu mai puteau ocupa funcții publice¹⁰.

Evreilor li s-a blocat orice posibilitate de angajare în viața activă. Conform noilor Decrete-legi sau decizii ministeriale, nu puteau participa în nici un domeniu de activitate decât „arienii sau creștinii”.

În același timp, prin instituirea obligativității muncii de folos obștesc pentru toată populația civilă, pentru evrei s-a impus un regim special. Spre deosebire de creștini, munca evreilor nu era retribuită; li se aloca doar costul întreținerii. În timp ce neevreii erau utilizați doar dacă n-aveau alte îndeletniciri, pentru evrei obligativitatea acestei munci era generală; toți trebuiau să o presteze, fără nici o excepție.

b. Continuarea politicii de expropriere; intensificarea controlului exercitat de stat asupra întreprinderilor neromânizate; îngrădirea activităților comerciale.

Una din legile cele mai dure și care a lovit o largă pătură a populației evreiești a fost exproprierea imobilelor urbane proprietate evreiască¹¹. Evreii erau obligați să-și declare proprietățile în termen de 30 de zile. Exponenții regimului au subliniat și de această dată considerentele strict naționaliste care au stat la baza acestei măsuri, exprimându-și astfel adevărată aderență la ideologia Germaniei naziste. Astfel, prof. Mihai Antonescu, ministru de stat, autorul textului de lege, conchidea următoarele în *Expunerea de motive*: „După proprietatea rurală care a fost deja naționalizată, un alt element de securitate națională și de refacere a structurii românești se îndeplinește prin acest decret, urmând ca prin naționalizarea proprietății urbane evreiești să se asigure o temelie de vitalitate și reconstrucție a națiunii noastre, prin cinstirea tradiției istorice a naționalismului creștin românesc și prin unitatea de spiritualitate cu lumea libertăților naționale în plămădirea europeană”¹². Conform afirmațiilor lui Mihai Antonescu, prin această lege s-a urmărit interzicerea pentru totdeauna a „dreptului evreilor de a avea proprietăți în România”¹³. În optica Conducătorului statului, prin acest Decret-lege au fost „restabilite drepturile istorice ale națiunii românești”. În același timp, el vădea voința de integrare a „poporului român în spiritualitatea naționalistă care străbate Europa”¹⁴.

Evreii au fost, astfel, izgoniți din casele lor, locuințele respective fiind închiriate de stat sau vândute la licitație *românilor etnici*.

Tot în această perioadă au mai intrat în patrimoniul statului: fermele, brutăriile, instalațiile de prelucrat paste făinoase; orice alte industrii anexe ale morilor, fabricile de spirt, rafinăriile de alcool, cazanele pentru fabricarea rachiului și țuicii; fabricile de medicamente, materialele lemnoase aparținând proprietarilor de păduri sau de industrii forestiere: inventarul viu și mort, unelte, instalații, linii de căi ferate ale tuturor acestora¹⁵. Ulterior s-au mai expropriat casele de sănătate, spitalele și sanatoriile.

Pentru a administra bunurile evreiești intrate în patrimoniul statului și pentru desăvârșirea în general a „operei de românizare”, în mai 1941, a fost înființat *Centrul Național de Românizare (CNR)*¹⁶.

Întreprinderile neromânizate au fost subordonate controlului de stat. Acțiunile la purtător ale societăților anonime trebuiau nominalizate pentru a se cunoaște originea etnică a posesorilor. S-au înființat oficii speciale pentru românizarea industriei și comerțului de fierărie, a industriei și comerțului de pielărie, de textile și de lemnărie. Comerțul nu a fost românizat în totalitate. Totuși, mai ales pe plan local și în mediul rural au fost aplicate numeroase măsuri de îngădire a acestuia. În ciuda tuturor reclamațiilor înaintate de organizațiile evreiești și de persoanele victime ale terorii și jafului legionar, magazinele luate de la evrei de către legionari nu au fost restituite nicicând proprietarilor.

c. Alte vexațiuni. Conform legilor în vigoare, evreii vinovați de încălcarea legilor privind ordinea publică erau pedepsiți cu îndoitul pedepsei aplicate creștinilor. Ei au fost excluși de la adunările plebiscitare din martie și noiembrie 1941 chemate să-și exprime aprobarea sau dezaprobarea asupra modului în care mareșalul Antonescu conducea țara. Conform legii chiriilor, promulgată în martie 1941, evreii nu mai beneficiau de prelungirea contractelor de închiriere. Ei puteau fi oricând evacuați din locuințele lor, plătind în același timp chirii exorbitante¹⁷.

Printr-un articol de lege, special promulgat, evreilor li s-a interzis convertirea la creștinism. Scopul acestei prevederi a fost „ferirea” neamului românesc de „amestecul cu sânge evreiesc” și împiedicarea „infiltrației” evreiești în „comunitatea națională”¹⁸. Prin decretul-lege nr. 865 privind recensământul general al populației s-a decis efectuarea unui recensământ special al celor „ce se trag din neam evreiesc”¹⁹. Prin Decretul-lege nr. 846, bugetul general al statului a exclus cultul mozaic de la subvențiile acordate cultelor²⁰. Printr-un Decret-lege din 9 aprilie 1941, funcționarilor publici li s-a interzis căsătoria cu persoane de origine etnică evreiască. Printr-un Decret-lege special li s-a interzis evreilor să dețină aparate radio. Ei au fost obligați să depună aparatele la autoritățile polițienești sau la posturile de jandarmi²¹.

Astfel, prima jumătate a anului 1941 s-a scurs sub semnul unor măsuri de marginalizare a evreilor care, însă, nu au dus la pierderea de noi vieți omenești. După intrarea României în război, situația evreilor a cunoscut, însă, o epocă de teroare și represiuni sângeroase. Evreii au fost declarați, pe nedrept și nefondat, dușmani ai statului și poporului român. „Mă îngrijorează tensiunea antisemită, nota M. Sebastian în jurnalul lui, la 28 iunie 1941, care se întreține și se alimentează prin presă, radio, afișe... De ce? De ce?”²².

II. Perioada 22 iunie – 30 decembrie 1941

Măsurile represive adoptate de regimul antonescian împotriva populației evreiești în primele două luni de război au fost sintetizate într-un memoriu al Federației Comunităților Evreiești adresat ministrului Economiei Naționale la 8 august 1941. Conform acestui text, în perioada respectivă s-au desfășurat următoarele evenimente:

a. *Evacuarea întregii populații evreiești din sate și târguri și internarea bărbaților în lagăre îndepărtate sau înăuntrul orașelor de domiciliu.* În felul acesta au fost dislocați 50-60.000 de oameni; bărbații între 18 și 60 de ani din multe orașe au fost strămutați sau internați pe loc. De exemplu, la Galați, 3.700 de bărbați, la Piatra Neamț 1.500, la Moinești, Fălticeni, Focșani (toți bărbații), Huși, Dorohoi, Botoșani, Iași, Roman, Bacău (o parte din bărbați), Râmnicu Sărat, Buzău, Ploiești (toți bărbații).

b. *Rechiziții pentru munca de folos obștesc.* Această măsură, aplicată parțial la începutul războiului, a fost generalizată în primele zile ale lunii august.

c. *Suspendarea autorizațiilor de călătorie pentru evrei.* Prin această măsură, luată la sfârșitul lunii iulie, evreilor le-a fost interzisă deplasarea dintr-un oraș în altul.

d. *Semn distinctiv pentru evrei.*

e. *Alte măsuri pe plan local.* La Brăila, o ordonanță a precizat că sustragerea de la vizita medicală a evreilor ce urmau să fie rechiziționați pentru muncă va atrage înapoișterea celor rămași în proporție de 1 la 10. La Iași li s-a interzis evreilor să locuiască sau să circule în anumite zone, hotărându-se evacuarea locuințelor în 3 zile²³.

În majoritatea localităților din țară au fost luați ostatici din rândul bărbaților evrei. Evreilor li s-a interzis să circule pe străzi între orele 20-7, și să cumpere alimente în piață înainte de ora 11.

La cele de mai sus trebuie, desigur, adăugate evenimentele sângeroase de la Iași, pogromurile și ghețozările din Basarabia și Bucovina, deportările în Transnistria.

Concomitent cu măsurile represive, a continuat legiferarea românizării. Astfel, în septembrie au fost expropriate acțiunile evreilor în societățile de voiaj și turism²⁴; conform Decretului-lege nr. 903 din 10 octombrie 1941, evreii expropriați de imobilele lor au pierdut dreptul de folosință asupra apartamentelor în care locuiau. Puteau rămâne cu chirie în apartamentele respective doar dacă nu erau pretendenți creștini²⁵. La 26 octombrie, ziarul „Curentul” anunța excluderea evreilor din Corpul contabililor. Consecința excluderii era decăderea din exercițiul profesiei.

Conform Deciziei nr. 9126, dată de Ministerul Propagandei la 13 noiembrie 1941, au fost distruse matricele metalice ale discurilor de gramofon cu lucrări ale compozitorilor și interpreților evrei. La 29 noiembrie a apărut ordinul Marelui Stat Major ca toți evreii posesori de schiuri să le depună în 48 de ore. Conform Decretului-lege nr. 3275 din 29 noiembrie 1941, toate concesiunile de farmacii deținute de evrei erau anulate. Începând din 12 decembrie 1941, evreii nu mai aveau dreptul să circule cu autoturisme. La 16 decembrie 1941, a fost dizolvată Federația Uniunilor de Comunități Evreiești, și înlocuită cu Centrala Evreilor. Întreaga activitate comunitară a fost subordonată controlului guvernamental²⁶.

Așadar, o simplă consemnare a principalelor forme de discriminare la care a fost supusă populația evreiască de regimul antonescian în cursul anului 1941 dezvăluie caracterul profund antisemit al regimului. Prin politica de românizare conducătorul statului a urmărit realizarea crezului său „naționalist integral” formulat în *Proclamația către țară* la venirea sa la putere; iar prin măsurile represive adoptate în contextul stării de război populația evreiască a fost asociată dușmanului extern.

Nu întâmplător califică M. Sebastian cele 364 de zile ale anului 1941 ca fiind *zile îngrozitoare ale unui an nenorocit*²⁷.

L.B.

Note

1. *Legislația antievreiască*, p. 291.
2. *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, p. 129.
3. *Loc. cit.*
4. *Generalul Ion Antonescu către români [...] Chemări, cuvântări, documente. La o răscruce a istoriei*. Adunate de amiral Dan Zaharia, București, 1941.
5. *Legislația antievreiască*, p. 292.
6. Petre Andrei, *Sociologie generală*. Ediția a II-a, îngrijită și cuvânt introductiv de M. Maciu, București, Editura Academiei R.S.R., 1970, p. 373.
7. Decizia nr. 97484 a Departamentului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale din 2-8 martie 1941, publicată în *Legislația antievreiască*, p. 121-122.
8. Memoriul Federației Uniunilor de Comunități Evreiești către Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale din 26 martie 1941, publ. de J. Ancel în *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust* (în continuare, D.Ç.F.R.J.H.), vol. II, p. 351-356.

9. *Loc. cit.*
10. Comunicatul Președinției Consiliului de Miniștri, publicat în Monitorul Oficial nr. 100 din 3 aprilie 1941.
11. *Legislația antievreiască*, p. 122-131.
12. *Loc. cit.*
13. *Loc. cit.*
14. Declarațiile domnului general Antonescu la intrarea în vigoare a Decretului-lege pentru trecerea proprietăților urbane evreiești în patrimoniul statului – 27 martie 1941. Publicat în *Legislația antievreiască*, p. 132-133.
15. Decretul-lege nr. 1220, publicat în Monitorul Oficial nr. 102 din 3 mai 1941.
16. *Legislația antievreiască*, p. 135-138.
17. Decretul-lege nr. 693, publicat în Monitorul Oficial nr. 65 din 18 martie 1941.
18. Decret-lege privitor la modificarea articolului 44 din legea pentru regimul general al cultelor. Publicat în *Legislația antievreiască*, p. 120-121.
19. Decretul-lege nr. 865 din 30 martie 1941. Publicat în Monitorul Oficial nr. 76 din 30 martie 1941.
20. Decretul-lege nr. 846. Publicat în Monitorul Oficial nr. 78 din 1 aprilie 1941.
21. Decretul-lege nr. 1253 din 7 mai 1941. Publicat în *Legislația antievreiască*, p. 148-149.
22. M. Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 352.
23. Memoriul publ. în D.C.F.R.J.H., vol. III, p. 11-12.
24. Decretul-lege nr. 845. Publicat în Monitorul Oficial nr. 228 din 26 septembrie 1941.
25. Publicat în Monitorul Oficial din nr. 240 din 10 octombrie 1941.
26. *Legislația antievreiască*, p. 178.
27. M. Sebastian, *op. cit.*, p. 428.

Evreii și intrarea României în cel de-al doilea război mondial

După cum se știe, România a intrat în al doilea război mondial, la 22 iunie 1941, cu intenția redobândirii Basarabiei și a nordului Bucovinei ocupate de Uniunea Sovietică în iunie 1940 cu asentimentul lui Hitler. România a luptat alături de Germania nazistă, văzând în această alianță o garanție pentru recucerirea teritoriilor pierdute, inclusiv a Transilvaniei de nord cedată Ungariei hortyste prin dictatul diplomatic al Germaniei naziste și al Italiei fasciste.

Pentru populația evreiască, declanșarea războiului a marcat o nouă etapă a regimului de teroare și de suspiciuni. Pornind de la concepția profund antisemită că evreii sunt o populație primejdioasă pentru România, Ion Antonescu a fost preocupat încă de când era șef al Marelui Stat Major (1933) de instituirea unui serviciu secret profilat pe urmărirea și supravegherea populației evreiești¹. În contextul războiului alături de Germania nazistă (care, în 1941, trimitea pe frontul de est unități de șoc pentru exterminarea evreilor), „neîncrederea” conducătorului statului în etnia evreiască s-a acutizat, evreii fiind permanent acuzați că ar fi cei mai periculoși dușmani ai statului român. Pentru prevenirea oricăror tentative de pretinse acțiuni antistatale, în viziunea pe atunci încă generalul Ion Antonescu, au fost întreprinse măsuri represive drastice împotriva populației evreiești, cum au fost: evacuările, internările în lagăre, luarea de ostatici, deportările în Transnistria ș.a.

Printre legile rasiale adoptate împotriva evreilor a fost și aceea cu privire la excluderea lor din rândurile armatei române. Ce-i drept, această măsură a fost prevăzută încă în legislația antisemită promulgată în august 1940, în timpul regimului autoritar al lui Carol al II-lea². Dar ea a fost generalizată și aplicată de regimul antonescian pe baza Decretului-lege promulgat în decembrie 1940³, care prevedea ca, în locul obligației de a satisface serviciul militar, evreii să plătească taxe speciale și să presteze muncă obligatorie. Pornind de la concepția antisemită că evreii sunt dușmani înrăiți ai României și poporului român, autoritățile antonesciene au gândit această lege ca o măsură punitivă și de umilire a populației evreiești.

Pe de altă parte, evreii au fost nu o dată șantajați cu argumentul că ei trebuie să fie recunoscători autorităților pentru că nu sunt trimiși să moară pe front. Și astăzi mai sunt oameni politici și istorici, chiar, care afirmă puncte de vedere similare. În realitate, dr. W. Filderman a demonstrat după război că procentul pierderilor suferite de evrei prin pogromuri, ghetoizări, internări în lagăre și prin deportările în Transnistria a fost mult mai ridicat decât dacă ar fi luptat pe front. Și, în orice caz, nu ar fi murit copii, bătrâni și femei lipsiți de apărare. În general, conducerea obștii evreiești a receptat interzicerea pentru evrei de a participa la războiul de recucerire a Basarabiei și Bucovinei ca o gravă insultă la adresa conștiinței cetățenești și a sentimentelor de datorie patriotică pe care evreii le nutreau față de patria lor adoptivă. Se știe că evreii au luat parte cu multă abnegație la Războiul de Independență din 1877-1878. Deși nu erau cetățeni români, ei s-au înrolat, totuși, în armată, participând la cele mai grele bătălii, sprijinind, în același timp, și din punct de vedere material efortul de război al poporului român. În Războiul de Reîntregire a țării, în anii 1916-1919, 10% din totalul populației evreiești a făcut parte din armata română, luptând pe front; foarte mulți medici au contribuit la salvarea vieții multor ostași luptători în linia de foc. Așadar, în toată istoria modernă a României, evreii au dat numeroase dovezi de conștiință patriotică. Punerea sub semnul întrebării a devotamentului lor, acuzația că ar fi dușmani ai României și că s-ar fi pus în slujba bolșevismului sovietic au fost tot atâtea forme ale unei culpabilizări practicate de antisemitismul rasist, ce se inspira din ideologia nazismului german. Conștientă de gravitatea situației în care a fost împinsă, fără voia ei, populația evreiască, conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România a adresat nenumărate petiții Conducătorului statului și ministerelor de resort solicitând reîncadrarea evreilor în armată. Astfel, la 23 iunie 1941, la numai o zi, deci, după intrarea României în război, președintele dr. W. Filderman și D. Rosenkranz au adresat în numele Comunității Evreiești, Conducătorului statului, un memoriu în care arătau: „Prin două memorii am rugat să binevoiiți a reveni asupra măsurilor prin care s-a îndepărtat din armată populația evreiască. Urmașii veteranilor din Războiul pentru Independență; veterani, frați și copii; veteranilor din războaiele independenței, balcanic și de întregire, ca și toți ceilalți evrei însufleșiți de cel mai curat patriotism, așteaptă să-și jertfească pe altarul patriei viața lor. Nădăjduim că veți binevoi a da curs dorințelor unanime ale populației evreiești”⁴.

A doua zi, ideea a fost reluată într-un protest, predat ministrului de Interne, împotriva conținutului unor afișe lipite pe zidurile Capitalei în care

evreii erau acuzați că ar fi „susținătorii și chiar stăpânii bolșevismului”. Demonstrând falsitatea și natura calomnioasă a acestor acuzații și gravitatea lor pentru viața și securitatea evreului de pe stradă, autorii memoriului conchideau:

„Populația evreiască însuflețită de nedezmintite simțăminte de dragoste față de țară și poporul român, s-a adresat repetat prin glasul nostru, conducătorului statului, solicitându-i să binevoiască a o reintegra în armată și de îndată ce s-a sunat mobilizarea a intervenit din nou, declarând că este gata să-și jertfească viața pentru integritatea statului. Ea nu merită, credem, să moară nevinovată, sub ațâțările ilegale, în loc să moară la datorie, apărându-și țara”⁵.

Semnatarii memoriului au fost, de astă dată, dr. W. Filderman, președinte și M. Carp, secretar general.

Cererile evreilor nu au fost luate în considerare. Asupra lor era întreținută tot timpul suspiciunea că ar pactiza cu dușmanii țării și ar complota contra integrității ei, deși nicidecum nu s-au produs dovezi materiale în acest sens. Evreii comuniști înrolați în rezistența antifascistă și participanți la acțiuni antirăzboinice nu erau exponenți ai obștii evreiești, nu făceau parte din colectivitatea evreiască. În majoritatea cazurilor, ei erau cunoscuți de autoritățile represive și, ca atare, se aflau sub stare de arest sau internați în lagăre. Colectivitatea evreiască nu era răspunzătoare pentru faptele lor. Conducerea obștii evreiești a chemat permanent populația evreiască să fie disciplinată și să respecte legile țării. Într-un apel lansat către populația evreiască în iulie 1941, se arăta printre altele:

„Respectați armata, scutul țării și al nostru, al tuturor, în rândurile căreia au luptat bunicii și părinții noștri, frații noștri și noi înșine. Într-un cuvânt, muncă pentru tot ce se poate, ajutor pentru cel în nevoie, ascultare legilor scrise și celor nescrise, tăcere pentru tot ce vedeți și auziți, viață sobră. Procedând astfel, vă veți îndeplini o sfântă datorie față de țară și față de voi înșivă”⁶.

În numele Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din țară, apelul a fost semnat de dr. W. Filderman, președinte, dr. Al. Șafran, Șef Rabin și M. Carp, secretar general.

Mobilizând populația evreiască să se supună legilor țării, Comunitatea evreiască a desfășurat, în același timp, o susținută activitate spre a răspunde la solicitările autorităților de a sprijini material efortul de război. Chiar și un autor ca Alex Mihai Stoenescu care, prin orientarea sa istoriografică susține teze eronate, defavorabile evreilor, recunoaște în cartea sa *Armata, mareșalul și evreii*⁷ că nu poate fi minimalizat caracterul patriotic al

demersurilor Comunității evreiești spre a răspunde cu promptitudine la toate solicitările în bani și în natură ale autorităților antonesciene. Astfel, în anul 1941, Comunitatea a mobilizat toate forțele evreiești pentru subscrierea la Împrumutul Reîntregirii⁸.

„Datoria noastră este să dăm țării tot ce putem – se afirma într-un apel – chiar mai mult decât putem, fără tăgadă, pentru binele ei, pentru binele nostru, pentru binele tuturor. Împrumutul trebuie deci să aibă caracterul celei mai înalte manifestări patriotice”⁹.

Și eforturile depuse nu au fost zadarnice. Populația evreiască a subscris o sumă de patru ori mai mare decât ceilalți cetățeni ai țării... De altfel, tot A.M. Stoescu apreciază că suma totală acordată statului de populația evreiască a depășit 10 miliarde de lei, având în vedere și procesul continuu de rechiziționare¹⁰. Sacrificiul a fost cu atât mai mare cu cât numărul locuitorilor evrei era, în perioada respectivă, sub 300.000 de suflete, reprezentând o populație grav pauperizată, expropriată de bunuri, exclusă de la dreptul la muncă, permanent amenințată cu deportări, strămutări, ghețozări, frustrări de drepturi elementare în privința traiului zilnic, a vieții cotidiene în general.

În afară de efortul material pentru susținerea războiului, în general, evreii au prestat muncă obligatorie, lucrând în detașamente sub pază militară. Au efectuat lucrări în cariere de piatră, la construcția de drumuri, șosele și linii ferate. Intelectualii de diferite profesii (medici, farmaciști, ingineri) au fost rechiziționați prestând, în funcție de necesități, diferite servicii în specialitățile lor.

Așadar, în ciuda tuturor calomniilor și discriminărilor, populația evreiască a sprijinit în anii 1941-1944 un război și un regim care era totalmente ostil ei.

L.B.

Note

1. Stenograma Consiliului de Cabinet din 10 ianuarie 1941, publicată în *Legislația antievreiască*, p. 289.
2. La 8 august 1940 a fost publicat Decretul-lege nr. 2650 referitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România. La articolul 7, punctul g se preciza: evreii din categoriile I-a și a III-a nu pot fi militari; la art. 10, cu privire la evreii

din categoria a II-a, s-a precizat că ei nu pot fi militari de carieră. (*Legislația antievreiască*, p. 47-48)

3. Decretul-lege nr. 3984, relativ la statutul militar al evreilor, publicat la 5 decembrie 1940. (*Legislația antievreiască*, p. 95)
4. Vezi în Jean Ancel (ed.), *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust* (în continuare, D.C.F.R.J.H.), vol. II, p. 416.
5. *Loc. cit.*, p. 417-418.
6. *Loc. cit.*, p. 428.
7. Alex Mihai Stoenescu, *Armata, Mareșalul și Evreii. Cazurile Dorohoi, București, Iași, Odessa*, RAO International Publishing Company, București, 1998.
8. Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 202.
9. Apud Alex Mihai Stoenescu, *loc. cit.*
10. *Loc. cit.*

Abuzul evacuărilor și strămutărilor

Ca și cum celelalte măsuri discriminatorii luate până atunci împotriva populației evreiești n-ar fi fost suficiente, la 21 iunie 1941, adică în preziua declanșării războiului împotriva fostei U.R.S.S., Ion Antonescu a mai găsit timp să adauge una, care a contribuit la o și mai dureroasă înrăutățire a situației populației evreiești.

Este vorba de ordinul de evacuare în lagărul de la Tg. Jiu a tuturor evreilor aflați în satele dintre Siret și Prut, precum și a tuturor celorlalți din satele de pe restul teritoriului, în comune urbane.

„Nr. 88

22.VI.1941

Telegrama

fulger tuturor Prefecților de județe

Focșani

Dată la București nr. 19273814, data de 22.VI, ora

Domnul general Antonescu, conducătorul statului, ordonă următoarele:

1. Toți evreii valizi între 8 și 60 ani din satele dintre Siret și Prut vor fi evacuați în lagărul din Târgul Jiu și în satele din jurul acestui oraș.

Primele trenuri pleacă cu începere de azi 21 iunie a.c. stop.

Restul familiilor evreiești din celelalte sate din Moldova vor fi evacuate cu cele ce le este necesar pentru trai în comunele urbane de pe teritoriul județelor respective prin grija Prefecturilor de județe.

Evacuarea acestor familii din satele din Moldova se va face în 48 de ore de la primirea ordinului.

2. Toate familiile evreiești care se găsesc în satele din țară vor fi evacuate cu ceea ce le este necesar pentru trai în comunele urbane de pe teritoriul județului respectiv, prin grija prefectului, în timp de 4 zile de la primirea prezentului ordin.

Pentru toți evacuații se vor întocmi tabele care vor fi predate poliției respective pentru a ține evidența lor – în scop ca orice eventuală deplasare să se poată face cu înlesnire.

Famiiliile evacuate nu au voie să mai intre în comunele din care au plecat.

Căminele celor evacuați, precum și orice alte bunuri care au rămas, vor fi date în primirea autorităților administrative locale.

Acei care cu ocazia acestei evacuări vor fi prinși în flagrant delict de devastare a bunurilor sau își vor însuși recolta, vor fi deferiți Tribunalelor Militare și vor fi sancționați cu pedeapsa cu moartea.

De asemenea, vor fi pedepsiți în mod extrem de sever toți acei care se vor dovedi că au fost necorecți cu ocazia acestor evacuări.

Pedepsele la care se expun cei ce vor devasta sau vor fi necorecți se vor aduce la cunoștință oamenilor din comună prin afișare și batere de tobă, pentru a nu cădea în greșală.

Evacuații la Târgu Jiu vor fi sfătuiți să-și ia cu ei lenjerie, veselă, bani.

Prefecții județelor vor lua măsuri pentru aprovizionarea celor evacuați și vor veghea ca măsurile ce se iau față de ei să fie civilizate.

Pentru transportul pe C.F.R. se vor cere de Prefectură, la Garnizoană, foi de drum. Ministerul Apărării Naționale, Aer și Marină a dat deja aprobarea.

Se va raporta de executarea evacuărilor.

*Ministru subsecretar de stat al Depart. Internelor,
general de divizie (ss) Ion Popescu*

Nr. 4147^m.

În legătură cu ordinul de mai sus, la 30 iunie se preciza: „se înțelege că în fiecare județ evreii vor trebui strânși în comunele urbane reședință de județ. Se revocă aprobările date pentru evacuarea în alte comune urbane din județ”².

În ce privește asigurarea existenței cotidiene se arăta: „nu se admite nici o cheltuială [a] prefecturilor pentru întreținerea evreilor evacuați”.

Cum au fost aplicate aceste măsuri se poate vedea din dispozițiile organelor locale. Iată o mostră în acest sens:

*„România
Prefectura județului Tecuci*

Ordonanța nr. 10399

Noi, colonel Ion Stamatiu, prefectul județului Tecuci, în unire cu d-nii: colonel Petre Zamfirescu, comandantul Garnizoanei Tecuci și

colonel N. Ionașcu, primarul orașului Tecuci, având în vedere ordinul nr. 4599 din 1 iulie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne, având în vedere și art. 8 din Decretul-Lege nr. 3219/1940, pentru menținerea ordinii și siguranței, cum și a controlului activității persoanelor suspecte sau care activează în organizații subversive,

Ordonăm:

1. Pentru populația evreiască din orașul Tecuci se fixează un domiciliu obligatoriu în cartierul denumit «Cartierul evreiesc», cuprins între străzile M. Eminescu – râul Bârlad, până la podul de piatră, strada Cuza Vodă, de la podul de piatră până în strada Sf. Ilie – Maica Precistă – vechiul abator – Strada Ștefan cel Mare spre strada dr. Copeschi, până în strada Unirii, strada Unirii, Strada I.C. Brătianu, până la Teatrul Comunal – strada Catedralei, strada Dr. Caragiane, strada Ariei, strada M. Eminescu.

2. Cei ce nu au domiciliul în prezent în acest cartier nu vor mai putea să locuiască în alte cartiere fără autorizația Prefecturii jud. Tecuci.

3. Populația aflată în «Cartierul evreiesc» este obligată să primească și să adăpostească familiile celorlalți evrei ce se evacuează din restul orașului.

4. Termenul în care întreaga populație evreiască a orașului Tecuci urmează să se stabilească în cartierul prevăzut la punctul 1 este de 72 ore de la afișarea prezentei ordonanțe și este obligatoriu sub sancțiunea evacuării forțate, în afară de măsurile ce se vor lua după gravitatea faptului.

5. Este interzis cu desăvârșire circulația pe străzi a populației evreiești între orele 20-7 dimineața, cei ce vor contraveni vor fi imediat arestați, depuși în arestul poliției și trimiși judecății.

6. Cei ce se vor deda la acte de sabotaj, agresiune, terorism, nesupunere etc. vor fi de asemenea arestați și judecați imediat.

7. Drept garanție la dispozițiunile de mai sus s-a luat un număr de 20 ostatici dintre fruntașii populației evreiești a orașului Tecuci care, în cazul când evreii comuniști, legionarii comuniști etc. se vor deda la acte de sabotaj, terorism, agresiune etc. vor fi împușcați.

8. Poliția orașului Tecuci este însărcinată cu aducerea la îndeplinirea a prezentei ordonanțe.

9. D-l comandant al Garnizoanei va da patrurile necesare pentru pază și control conform indicațiilor ce se vor da de Prefectura județului și conform cu prevederile regulamentului serviciului interior de garnizoană și legii administrative.

Data în cabinetul nostru, astăzi 1 iulie 1941.

*Prefectul jud. Tecuci, colonel I. Stamatiu
Primarul orașului Tecuci, colonel N. Ionașcu*

Comandantul Garnizoanei Tecuci, colonel P. Zamfirescu³³.

Măsuri similare au fost adoptate și în multe alte reședințe de județ.

Demersurile a numeroase întreprinderi din mediul rural de a li se aproba ca specialiștii evrei să fie exceptați de la această măsură au fost respinse.

În același timp se interzicea prefecturilor să elibereze autorizații de vizitare a evreilor din diferite lagăre. De asemenea nu se permitea reîntoarcerea în localitățile de origine a celor evacuați pentru a-și putea recupera unele bunuri abandonate.

Altă măsură a fost înființarea unor lagăre în diferite orașe: Galați, Craiova, Slatina, Teiș-Dâmbovița, Găești și alte localități.

Reproducem dispoziția trimisă de Prefectura județului Dolj, la 4 iulie 1941, Comunității Evreiești din Craiova:

„Instrucțiuni

pentru menținerea ordinii în lagărul de evrei din Craiova

1. *Nici un internat nu are voie să părăsească curtea lagărului decât însoțit de un agent polițenesc sau pe baza unui bilet de voie eliberat de către Chestura Poliției Craiova.*

2. *Chestura Poliției nu va elibera bilete de voie decât în cazuri de forță majoră, iar în oraș nu se va circula decât între orele 8-9 și 16-17.*

3. *Nici un locuitor din Craiova sau împrejurimi nu are voie să staționeze în jurul lagărului pe o rază de 200 metri.*

4. *De la ora 21 până la ora 5 dimineața este interzis total să se facă focuri sau să se aprindă lumânări.*

5. *Toate murdăriile se vor depozita în locurile indicate de către agenții polițienești, fiindcă în curtea lagărului și dormitoare trebuie să se păstreze o curățenie perfectă sub controlul organelor polițienești.*

6. *Vizitele medicale generale se vor face de două ori pe săptămână, adică marțea și vinerea după-amiază de către medicii municipali.*

7. *Bărbații își vor tunde părul cu mașina nr.3.*

8. *Ca hrană se permite pentru fiecare individ următoarele cantități:*

a) *500 gr. mămăligă pe zi;*

b) *un castron de ciorbă sau mâncare, făcută din tot felul de zarzavaturi (unul la prânz, unul seara);*

c) *20 gr. zahăr;*

d) *ceai de tei.*

9. *Se interzice total cumpărarea și aprovizionarea cu ouă, lapte, pâine și păsări, întrucât toate acestea lipsesc sau se găsesc în cantități mici, insuficiente pentru populația locală.*

10. *Orice aprovizionare se va face prin delegații Comunității Evreiești, recunoscuți de Chestura Poliției și numai după piață.*

11. *Orice plângere se va adresa, prin delegați, D-lui Chestor al Poliției Craiova.*

Prefectul județului Dolj, colonel (ss) IndescifrabilSM.

I.Ș.

Note

1. Arh. Jud. Vrancea, Fond Pref. jud. Putna, ds. 147/1941, f. 335.

2. *Ibidem*, f. 337.

3. Arh. Jud. Galați, Fond Primăria Tecuci, ds. 4/1941, f. 8.

4. Arh. Federației Comunităților Evreiești din România, Fond Centrala Evreilor din România, mapa 6/VI, f. 6-7.

Pogromul de la Iași

a. Cronologie istorică*

19 iunie – 6 iulie 1941

19 iunie 1941

[...]

Ion Antonescu ordonă Ministerului de Interne să supravegheze cu grijă specială pe evrei, să-i identifice pe regiuni ca „să fie în măsură a face cu ei ceea ce voi ordona, când va fi momentul oportun”.

Ministerul de Interne transmite ordine telefonice – care vor fi confirmate peste două zile în scris – ca populația evreiască din satele și târgurile Moldovei să fie evacuată de îndată, bărbații la Tg. Jiu, iar femeile, copiii și bătrânii în orașele de reședință județene. Alte ordine telefonice dispun arestarea, în toate orașele, a unor grupe mari de evrei, ca ostatici, răspunzători cu viața pentru orice acte de sabotaj, teroare sau agresiune. Ordinele se execută pretutindeni. [...]

22 iunie 1941

Războiul a început. [...] Puzderie de afișe de toate mărimile și de toate culorile, lipite pe ziduri, pe garduri, pe stâlpii și în vagoanele de tramvai, în trenuri etc., dar în special pe pereții și în birourile tuturor autorităților publice, înfățișează pe evrei ca vinovați de provocarea războiului și cuprind îndemnuri la ură și incitare la pogrom. [...]

La Iași, unde proporția populației evreiești este importantă, atmosfera de generală dușmănie antisemită este mai accentuată ca pretutindeni.

24 iunie 1941, Iași

Primul atac aerian sovietic; câteva bombe la Râpa Galbenă și la gară. Stricăciunile produse de bombardament au fost fără importanță, dar panica ce a cuprins populația a fost serioasă. Peste această panică s-au așezat zvonurile, larg răspândite, din surse militare și legionare, care acuzau pe evreii ieșeni – *pe toți evreii* – că au legături cu aviatorii sovietici, că semnalizează țintele ce trebuiesc lovite și că unii evrei, originari din Iași, pilotează avioanele sovietice. Aceste elemente au creat o nebunie colectivă și au transformat aproape întreaga populație ieșeană într-o masă înspăimântată, care vedea, cu necugetată, dar aprigă dușmănie, în evreu, primejdia cea mai amenințătoare.

* Extrase din M. Carp, *Cartea Neagră*, vol. III, ediția a II-a, Editura „Diogene”, București, 1996, p. 23-39.

26 iunie 1941, ora 11

Al doilea bombardament sovietic. Obiective atinse: Comandamentul Diviziei a XIV-a, Palatul telefoanelor, Spitalul Sf. Spiridon ș.a. Mulți morți; 38 evrei.

26 iunie 1941

Ziarul ieșean „Prutul”, cotidian de după amiază, publică un fel de comunicat apel, semnat de generalul Gheorghe Stavrescu, comandantul Diviziei a XIV-a Infanterie, suprema autoritate militară română locală, în care, printre altele, cere cetățenilor concursul „pentru a prinde pe răuvoitorii noștri și pe alarmiști” și amenință că „cei în slujba inamicului vor primi pedeapsa capitală”. Data ziarului e 27 iunie, dar probabil că a apărut în 26, potrivit sistemului de post-datare a cotidianelor.

Într-un raport de mai târziu al aceluiași general Stavrescu despre atacurile aeriene sovietice, se spune între altele: „Se mai află și alți aviatori ce s-au putut salva și care au la fel legături cu suspecții iudeo-comuniști din Iași”.

26 iunie 1941

Evreii: Iosib Cojocar, Leon Schächter și Wolf Herșcu – acesta din urmă grav rănit în cursul bombardamentului aviației sovietice de dimineață – toți trei locuind în preajma clădirii unde au fost cartiruite unități din Regimentul 13 Dorobanți, sunt aduși la Comandamentul regimentului, sub învinuirea că din locuința lor s-au făcut semnalizări aviației sovietice. Ei sunt încredințați serg. T.R. Mircea Manoliu, pentru a fi conduși la Comenduire. Aici sunt cercetați de doi căpitani – oameni de bună credință – care găsindu-i cu totul nevinovați, ordonă eliberarea lor. Cum însă Comenduirea era instalată în cartierul Copoului, unde circulația evreilor nu era permisă, ofițerii au ordonat sergentului Manoliu să conducă pe cei trei evrei spre a-i ocroti, până vor ieși din zona primejdioasă. În loc însă să se reîntoarcă pe drumul scurt pe care a venit, Mircea Manoliu pornește pe un drum întortocheat, prin străzi înguste și pustii, care duc spre valea Calcaina, în poligonul de tragere. Nevăzut de nimeni, bestia a împușcat pe cei ce-i fuseseră încredințați spre ocrotire. Cojocar a murit pe loc, Wolf Herșcu, grav rănit, a căzut în nesimțire, iar Schächter, neatins de gloanțe, a reușit să fugă și să dispară în porumbiște.

27 iunie 1941

La câțiva kilometri depărtare [de Iași], la Sculeni, se desfășoară un măcel [antievreiesc], preludiu la tragedia ce se pregătește la Iași. [...]

27 iunie 1941

Epitropii Comunității și fruntași ai populației evreiești sunt convocați la Chestură de către chestorul delegat, lt. col. Constantin D. Chirilovici. În numele comandamentului M.U., generalul Gheorghe Stavrescu, acuză populația evreiască de colaborare cu aviația sovietică și – în termeni foarte vehemenți – cere „reintrarea populației în legalitate”, amenințând că pentru fiecare român sau german căzut vor fi omorâți 100 de evrei. Termină cerând ca prin oficiul Comunității, evreii să predea la Chestură toate binoclurile, lanternele, aparatele fotografice și cinematografice.

27 iunie 1941

O conferință de ordine întrunește la Prefectură pe: prefectul de județ, colonel Dumitru Captaru; comandantul garnizoanei, colonel Constantin Lupu; chestorul poliției, lt. colonel Constantin Chirilovici; inspectorii de siguranță Giosanu și Cosma; prim procuror – probabil Ion Aburel – și medicul primar al orașului. S-a hotărât a se atașa pe lângă fiecare circumscripție de poliție câte o secție de jandarmi, comandată de ofițeri care să conlucreze pentru prinderea celor ce trag focuri de armă. [...]

27 iunie 1941

Atmosfera în Iași este din ce în ce mai încărcată. Activitatea e complet paralizată. Foarte mulți ieșeni creștini, intelectuali, oameni cu stare, părăsesc orașul. Foarte multe case creștine sunt însemnate cu cruci. Unii creștini binevoitori previn pe prietenii lor evrei că ar fi bine să părăsească orașul [deoarece se pregătește ceva împotriva lor].

27-28 iunie, noaptea

Un grup de șase evrei sunt așezați la Comandamentul Regimentului 13 Dorobanți, sub învinuirea de spionaj. Ei sunt trimiși la Comenduire, escortați de același sergent T.R. Mircea Manoliu care, cu o zi înainte, împușcase trei evrei ce-i fuseseră încredințați. De astă dată Manoliu nu mai așteaptă să treacă pe la Comenduire. De la început el își conduce victimele pe un drum lung cu străzi întortocheate care conduc spre abator. Toți cei șase evrei – poate că au fost numai cinci, cât recunoaște Manoliu – au fost uciși cu focuri de carabină și pistol, trase de Manoliu și ajutorul său, caporalul Nicolae. [...]

28 iunie 1941

[...]

Autoritățile dispun detașarea pe lângă fiecare circumscripție din poliție, a câte unui pluton de jandarmi. Câteva ceasuri mai târziu, acești

jandarmi formau unitățile de percheziție, devastare, jaf și ucidere, din noaptea în care a început masacrul cel mare.

28 iunie 1941

Chestorul de poliție Gheorghe Leahu ordonă comisarilor din poliția ieșeană să depună toate armele ce posedă. Ordinul e contramandat după câteva ore dar în aceeași zi spre seară, un nou ordin al lui Leahu atrage atenția polițiștilor să nu se amestece „în ceea ce va face armata prin oraș, fie că va face bine sau rău”.

28 iunie 1941

Organe ale Poliției de siguranță și ale Chesturii de Poliție arestează numeroși evrei, fie dintre cei ce erau cunoscuți ca simpatizanți ai curentelor de stânga, fie dintre cei ce figurau ca „suspecți” în fișele polițienești. Toți sunt închiși în subsolul Chesturii.

28 iunie 1941, ora 21

Alarmă falsă. Apar numai câteva avioane germane, din care țâșnește, la un moment dat, o rachetă albastră. A fost semnalul care a dezlănțuit furtuna. Imediat au pornit împușcături de arme manuale și automate, în toate cartierele orașului, dar în special în Păcurari, Toma Cosma, Sărărie și str. Carol. Se trăgea din stradă, din case, din podul Universității, de la Spiridonie, de la Arhivele Statului (Turnul Goliei) etc. Se trăgea în aer dar și în plin, asupra trupelor ce mărșăluiau spre front. În special s-a tras asupra unei coloane militare române în marș spre str. Lascăr Catargiu și mai cu seamă asupra alteia, ce trecea pe str. Carol și Lăpușneanu. Aceasta din urmă a fost pusă în dezordine, s-a desfășurat în poziție de luptă și a deschis un foc viu, cu toate armele, până la tunul de 53 mm. Cu tot acest schimb viu de focuri care a îmbrăcat caracterul unei adevărate lupte, nici un militar nu a fost omorât sau rănit, nu s-a găsit nicăieri vreo armă și nimeni nu a fost prins trăgând din case. Cercetările făcute mai târziu au constatat că focurile au fost trase de soldați nemți sau români și legionari și cu cartușe oarbe sau cu arme de salon.

Totuși, nemții au încercat să acrediteze versiunea că ei ar fi avut morți și răniți. Vulgul a crezut și a amplificat versiunea nemțească. Conducătorii autorităților românești – în special col. Captaru, prefectul județului – s-au lăsat și ei înșelați sau poate mai curând au voit să se lase înșelați. De aceea autoritățile au privit tot timpul problema sub aspectul unor dezordine provocate de evrei și, în loc să ia măsuri de reprimare împotriva criminalilor, au continuat să încurajeze activ și pasiv masacrul.

Simultan cu focurile de armă care, de altfel, au continuat toată noaptea, patrurile germane, care împănaseră orașul, pătrund în casele

evreiești și numai în cele evreiești unde, sub pretextul perchezițiilor, arestează, maltratează, jefuiesc șiucid. Acestor patrule li se asociază patrule române, fixe și mobile – instalate de comandamentul garnizoanei – soldați răzleți și foarte mulți particulari. Alte echipe de percheziție sunt formate din gardieni, trimiși din ordinul Chesturii de Poliție. Perchezițiile au fost ordonate de generalul Stavrescu, comandant al M.U. Acolo unde locatarii nu sunt în locuințe, căci e stare de alarmă, patrulele pătrund în adăposturi.

29 iunie 1941

Către dimineață, focurile de armă continuă să se audă din toate colțurile orașului. Nu mai sunt însă focurile oarbe sau ale armelor de salon, nici focurile trase în neștire de soldații ce se credeau atacați, ci sunt focuri de carabine, pistoale și chiar mitraliere, care trag în plin în carne vie, în oameni nevinovați, pe străzi, în curți, în adăposturile și casele evreiești.

Cei ce scapă de plumbul ucigaș sunt mânați către centrul orașului. Din toate cartierele curg nesfârșitele convoaie de oameni chinuiți – majoritatea bărbați, dar printre ei multe femei și copii – părinți alături de copii, bunici alături de nepoți, soții alături de bărbați, unii îmbrăcați, dar cu hainele răvășite, alții în pijamale de noapte, foarte mulți desculți, aproape toți cu fețele murdare pe care șiroaiele de sânge se îmbină cu cele de lacrimi și sudoare. Sfârșiți de oboseală, ei sunt nevoiți totuși să meargă în pas cadentat [...], dar mai ales trebuie să suporte calvarul mâinilor permanent ținute în sus, amenințați cu moartea la orice șoaptă sau neascultare. [...]

Aproape toate convoaiele au fost mânați spre Chestura de Poliție. Totuși, câteva s-au oprit la Liceul Național, la Regimentul 13 Dorobanți, la Școala Wachtel și la Inspectoratul Regional de Siguranță. Acestea vor fi aduse și ele mai târziu la Chestură, unde imensa curte va deveni curând neîncăpătoare pentru miile de oameni înghesuți acolo. Rapoartele oficiale vorbesc de 1.800-2.000 la orele 9 dimineața și 3.500-4.000, ba chiar 5.000 pe la amiază. Martorii pomenesc de peste 6.000. Ei așteaptă înspăimântați ca vreunul din numeroșii conducători de autorități care mișună între poartă și birouri să le hotărască soarta.

Generalul Stavrescu, comandantul M.U. din zonă, [...] în raportul său de a doua zi asupra evenimentelor nopții, din care nu lipsește insinuarea „suspecții iudeo-comuniști”, relatează că „cei găsiți în vină au fost executați pe loc de trupele germano-române”.

În „Duminica cea”, generalul Stavrescu a venit de câteva ori la Chestură. Pe la orele 11 a ținut și un discurs, în parte liniștitor, cu toate că conținea obișnuitele insinuări și o seamă de amenințări. După plecarea sa – se pare chiar din ordinul său – s-a format o comisiune compusă din

comisarilor Dumitru Iancu și Rahoveanu Titus, împreună cu cpt. Darie, comandantul companiei de poliție a diviziei, care au procedat la un simulacru de triaj al arestaților, eliberând – fără nici o cercetare – cca. 200 de oameni, cărora li s-a dat și câte un petec de hârtie pe care scria cuvântul „Liber”, alături de ștampila Chesturii. Nu s-a putut descoperi dacă aceste bilete au constituit sau nu o momeală pentru atragerea altor evrei în cursă. Cert este că zvonul s-a răspândit repede și foarte mulți evrei, mult mai mulți decât fuseseră eliberați, au ieșit din ascunzători și au venit de bună voie să ceară asemenea bilete. Odată ajunși la Chestură, chiar dacă își dădeau seama de primejdie, nu se mai puteau întoarce. Erau obligați să intre în curtea aceea blestemată și să străbată culoarul format din câteva bestii nemțești, înarmate cu bâte și răngi de fier, care loveau cu atâta cruzime încât unii oameni mureau de la prima lovitură.

Generalul Stavrescu afirmă că de la prima sa vizită la Chestură a găsit-o în puterea nemților. [...]

Legenda ocupării Chesturii de poliție de către nemți s-a născut abia în timpul cercetărilor de la Tribunalul Poporului, în fața căruia toți învinuiții, împodobiți cu trese, galoane sau decorații, au preferat să mărturisească timorarea și lașitatea, decât să asume răspunderea înspăimântătoarelor păcate.

La un moment dat s-a suspendat triajul și convoaie noi, care cuprindeau și o parte din cei triați și eliberați, au fost aduse la Chestură. Sălbăticiile s-au accentuat din ce în ce, până la orele 15, când a început masacrul cel mare.

Semnalul a fost dat de o nouă alarmă falsă. Abia a început mugetul sirenelor și o avalanșă de foc s-a abătut asupra nefericiților. S-a tras în plin, în masa de câteva mii de oameni, cu pistoale, carabine și mitraliere, din toate părțile, de pe scața de intrare, de la poartă, de la ferestrele Chesturii, de pe balcoanele și acoperișurile clădirilor învecinate. Cei care au încercat să se salveze, sărind gardul către imobilele ce aveau ieșirea spre Piața Unirii (Aleea Alecsandri, grădina cinematografului Sidoli), au fost urmăriți de focurile ucigașe. De altfel, armata prevăzuse eventualitatea acestui refugiu și înconjurase din timp perimetrul format de străzile Vasile Alecsandri, Cuza Vodă, Brătianu și Piața Unirii. Soldații au pătruns în case și i-au scos pe evrei afară, executându-i pe loc.

Asupra acestui moment, cel mai înfiorător al aceștei zile, rapoartele oficiale din vremea aceea au păstrat o semnificativă tăcere. Numai raportul chestorului, lt. col. Chirilovici, consemnează faptul, dar îl îmbracă în scuza mincinoasă că masacrul a fost consecința îndârjirii soldaților, pentru că

comuniștii evrei din împrejurimi trăgeau asupra militarilor din curtea Chesturii pentru a elibera pe evreii închiși acolo. [...]

Scenele sălbatice de maltratare, chinuire, jaf și ucidere din curtea Chesturii, în ziua de 29 iunie 1941 – zi rămasă în legendă sub numele de „Duminica cea” – s-au desfășurat sub privirile pasive a tot ce reprezenta autoritate civilă și militară românească în orașul Iași, și anume: generalul Gheorghe Stavrescu, comandantul Marii Unități din zonă, col. Constantin Lupu, comandantul garnizoanei, col. Dumitru Captaru, prefectul județului, lt. col. Constantin Chirilovici, chestorul delegat și Gheorghe Leahu, chestorul titular al Poliției, E. Giosanu și Matei Cosma, inspectori de Poliție, Ggheorghe Stânciulescu, secretarul Chesturii, Ion Aburel, primul procuror al Tribunalului, col. Gheorghe Barozzi, pretorul armatei a III-a, maior Nicolae Scriban, pretorul Diviziei a 14-a, col. Gheorghe Bădescu, inspectorul de jandarmi Iași, cpt. Constantin Darie, cu companie de Poliție a diviziei, slt. Aurel Triandaf și elev plutonier Florin Ghineraru cu unul sau două plutoane de jandarmi și toți comisarii Chesturii. Nimeni nu a luat nici o măsură. Abia când masacrul era pe sfârșite și bestiile obosite, generalul Stavrescu a schițat câteva gesturi de oprire a soldaților români și s-a dus la generalul von Salmuth, comandantul corpului XXX german, pe care l-a adus la Chestură și care a dat dispozițiuni pentru retragerea celor câțiva nemți din curtea Chesturii. Totuși, evreii rămași în viață au fost menținuți arestați, sub pază amestecată română și germană.

Între timp, încă pe la amiază, un camion automobil al Primăriei, a început să culeagă morții de pe străzi [și din curtea Chesturii].

29 iunie 1941, orele 18

[...]

În curtea Chesturii au rămas cca. 2.500 evrei, supraviețuitori ai masacrului, sub puterea autorităților române și a câtorva ofițeri și soldați nemți. Generalul Stavrescu ordonă evacuarea acestora din oraș și dispune prefectului de județ, col. Captaru – prin intermediul chestorului Chirilovici – să ceară încuviințarea Ministerului de Interne. Subsecretarul de stat de la Interne, generalul Ion Popescu (Jack), aprobă ordinul de evacuare. Un document din vremea aceea arată însă că dispoziția evacuării s-ar fi dat de către Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, cu precizarea că un transport trebuia să fie evacuat la Tg. Frumos, iar altul la Podu Iloaiei. De altfel și col. Captaru menționează o discuție telefonică pe care a avut-o cu Mihai Antonescu în același sens.

[...]

Secret
Registratură Specială

No. 4957

1941 Luna VI Zina 6

Inspectoratul Jandarmilor Iași
Biroul III Poliție
către

Inspectoratul General al Jandarmeriei
Serviciul Jandarmeriei

Urmare la nota telefonica Not890 din
30 Iunie 1941, 1

Am onoare a va raporta ca din toate da-
tele pe care le-am obtinut pana in prezent re-
zultat:

La 30.VI s-au expediat din orasul Iasi doua
transporturi de evrei:

- a).-Un transport de 2500 evrei.-
- b).-Un transport de 1900 evrei.-

Din primul transport au incetat din
viata pe timpul parcursului 1194 evrei.

Transportul a fost oprit la Pd.Iloaiei
(Iasi) unde s'a facut ingroparea celor morti
dar cei ramasi vii au fost debarcati si gasdu-
ti de evreii de aci, din Pd.Iloaiei.-

Din al doilea transport au incetat din
viata intre gara Iasi si gara Trg.Frumos (Ia-
si) pe timpul parcursului 650 evrei cari au
fost imortantati in Trg.Frumos, iar alti 327 au
incetat din viata intre statiile Trg.Frumos si
Mircești (Roman) cadavrele fiind debarcate si
ingropate in Mircești.-

Inspectorul de Jandarmi Iasi
Gh. Bădescu

Jadescu

Seful Serv. Pol și Comandă
Al. Anoniu

Lt. Colonel

Milicu

Inspectoratul General al Jandarmeriei
Serviciul Jandarmeriei
INTRAREA SECRETĂ NR. 37716
1941 Luna VI Ziua 7

1/1 done
h

Pregătirile de evacuare s-au făcut în mare grabă. Transportul spre gară, început pe la orele 8 seara, deși încredințat gărzilor românești, a ajuns curând sub stăpânirea bestiiilor nemțești care au înconjurat convoiul cu două tanchete, cu motocicliști și ceva ofițeri și soldați. Au participat la escortă soldați români, dar mai ales gardieni publici. [...] Bătăile, chinurile, jafurile s-au succedat de-a lungul drumului până la gară, dar sălbăticiile cele mari s-au petrecut în piața din fața gării și pe peron, în timpul îmbarcării [...].

Cei 2.430 de oameni, culcați la pământ în piața gării Iași, cu amenințarea că cel ce va ridica capul sau va șopti un cuvânt va fi imediat împușcat, au fost întâi jefuiți apoi numărați la lumina farurilor de la tanchete și motociclete și în sfârșit trimiși unul câte unul către peron unde erau luați în primire de soldați, care îi împingeau în vagoane cu paturile armelor sau cu vârful baionetelor. Abia când un vagon se umplea până la refuz, se închideau ușile și se trecea la următorul. În felul acesta nici n-a fost nevoie decât de 33 de vagoane. S-a întâmplat chiar ca în ultimele vagoane să nu fie înghesuiți prea mulți oameni. De aceea, cei care au avut norocul să fie urcați în aceste vagoane s-au chinuit firește, dar până la Tg. Frumos nu a murit dintre ei decât un singur om, un bătrân. Ceilalți au stat înghesuiți până la 150 de oameni de vagon – aproape de patru ori capacitatea normală – și suferințele, ca și sacrificiile lor, au fost înfiorătoare.

30 iunie 1941, ora 2 dim.

După ce s-au închis ușile vagoanelor și s-au astupat lucarnele, primul tren, cu 2.430 evrei în 33 vagoane, a plecat sub paza gardienilor publici din Iași, conduși de comandantul de sergenți Ion Leucea, cu destinația Tg. Frumos. A trecut pe acolo pe la 7 dimineața, fără vreo dispoziție de oprire către organele feroviare sau autorităților locale. [...] Fără să se știe dacă trenul va mai veni sau nu, autoritățile locale, dar mai ales Comunitatea evreilor, au făcut ceva pregătiri. Între timp evacuării au suportat calvarul unui drum în zig-zag, întâi spre Pașcani, de aici la Lespezi, apoi iar la Pașcani până aproape de Roman și din nou înapoi la Pașcani până la Tg. Frumos, unde a ajuns către seară. Conducătorii autorităților locale au avut încă atunci impresia că peregrinările trenului au fost provocate cu dinadinsul, ca să prelungească suferința și să mărească numărul morților.

La Tg. Frumos convoiul de cadavre, muribunzi și oameni ce mai puteau fi salvați a întâlnit dușmănia furioasă a loțiitorului de comandant al garnizoanei, cpt. Marinescu Danubiu, care s-a opus dârș la debarcarea lor. [...]

Abia dimineața s-a început descărcarea cadavrelor, cu ajutorul țiganilor pe care îi tenta prilejul de jefuire a morților. Operația a durat aproape întreaga zi de marți, 1 iulie. În câteva rânduri era să fie suspendată

din cauza presiunilor telefonice ale delegatului Marelui Stat Major în gara Iași, col. Mavrichi, care stăruia pentru plecarea imediată a trenului. S-a produs însă un miracol care a mai salvat ceva vieți. Un tren a deraiat în stația Cuza Vodă și a blocat linia pentru câteva ore, ceea ce a permis debarcarea aproape a tuturor cadavrelor. [...]

După aproape 24 de ore de staționare în Tg. Frumos, în care timp durerile nu au fost ușurate decât prin scoaterea cadavrelor – căci s-a refuzat cu încăpățânată cruzime păstrarea ușilor deschise pentru primenirea aerului în vagoane și mai ales s-a refuzat apa după care jinduiau însetații – trenul a plecat pe la orele 16, în ziua de 1 iulie, sub comanda slt. Aurel Trandaf. [...]

30 iunie 1941, ora 6 dim.

În aceleași condițiuni de sălbatică chinuire au fost aduși în gara Iași încă 1.902 evrei. Convoiuil a fost format din arestații evrei în zilele care au precedat pogromul – închiși în subsolul Chesturii – din supraviețuitorii măcelului de după amiază din Aleea Alecsandri, care fuseseră duși la legiunea de jandarmi, și din evreii arestați în cursul nopții de duminică, ba chiar și în dimineața de luni, ridicați din pat sau din ascunzători, unii trimiși mai întâi la Chestură, alții încărcăți pe mașini special aduse și expediați direct la gară. Escorta convoiului până la gară a fost formată din jandarmi și gardieni, sub conducerea comisarului ajutor C. Georgescu, la care s-au alăturat și soldați germani. Lanțul de suferințe s-a repetat aidoma după modelul stabilit de călăi, la primul transport, cu câteva ceasuri înainte: jaf, numărătoare și apoi alungare, unul câte unul, până la vagoane. Cei 1.902 evrei ce formau acest al doilea convoi au fost înghesuiți numai în 18 din 30 de vagoane, pe care le pusese la dispoziție gara Iași. O medie necesară de 106 oameni de vagon, adică aproape de 3 ori capacitatea normală. Cum însă încărcătura s-a făcut și aici dezordonat, au fost vagoane în care s-a putut răsufla, dar au fost altele în care s-a ajuns până la 150 de oameni, atât de înghesuiți încât atunci când a început să sufle moartea, cadavrele rămâneau în picioare, lipite de muribunzi și oameni vii, tot în picioare. Chinurile celor expediați cu acest al doilea tren au fost de durată mai scurtă, dar mai înfiorătoare chiar decât în primul transport. Au fost vagoane în care murea la fiecare 2-3 minute câte un om, iar cei rămași în viață nu mai așteptau și nici nu doreau altceva decât să le vină rândul. La capătul drumului, în unele vagoane, mai tânjeau 3-4 oameni vii, între 100 de cadavre. Înainte de plecarea trenului au fost încărcate în ultimul vagon vreo 80 de cadavre culese de pe tot întinsul gării, omorâți acolo, unii împușcați, alții înjunghiați cu vârfurile baionetelor, dar cei mai mulți căzuți sub loviturile ciocanelor de revizie a vagoanelor. De când a început îmbarcarea, în Iași, până la popasul trenului la Podu Iloaiei, distanță de 20

km, au trecut opt ore. A fost însă de ajuns ca din 1.902 – în realitate peste 2.000 – să moară 1.194. Dacă convoiul ar fi fost expediat pe jos, drumul ar fi durat mai puțin și n-ar fi murit nimeni.

La coborârea din tren, cei cca. 800 supraviețuitori preluați de plutonierul Ursachi în gara Podu Iloaei nu mai erau decât epave înnebunite, care nu puteau să meargă sau să mănânce, nici să plângă, să blesteme sau să urască. Au rămas acolo, întâi închiși în sinagogă, apoi împărțiți pe la casele evreilor din târg și au dus – vreme de aproape trei luni – o existență mizerabilă.

30 iunie 1941

Luni dimineață erau aproape sfârșite suferințele evreiești în curtea Chesturii de poliție din Iași. Doar ici-colo se mai percepe câte un vaiet al muribunzilor, amestecați în stivele de cadavre. Încolo, numai imensa baltă de sânge care din fundul curții se tot întindea, ajungând până la poartă și în care, cei ce treceau pe acolo, trebuiau să intre „cu toată grosimea pingelei”, iar – de-a lungul gardului – nesfârșitele stive de cadavre, așezate ca lemnele.

Pentru curățirea terenului a fost mobilizat întregul serviciu de salubritate al Primăriei. Patru autocamioane basculante, care puteau primi fiecare câte 20-30 cadavre și 24 de căruțe de gunoaie în care încăpeau câte 10 cadavre, au cărat toată ziua morții la Cimitirul israelit și în alte locuri rămase necunoscute. Un singur camion a făcut opt drumuri. La cimitirul evreiesc cadavrele au fost aruncate într-o groapă imensă care – poate numai prin coincidență – fusese săpată cu 10 zile înainte, din ordinul Comandamentului Apărării Pasive. [...]

1 iulie 1941

Ion Antonescu anunță, printr-un comunicat¹, larg difuzat prin radio și presă, în țară și străinătate, că la Iași au fost împușcați 500 iudeo-comuniști, care au tras focuri de armă din case, asupra soldaților germani și români.

1 iulie 1941

Colonelul Constantin Lupu, fost comandant al garnizoanei și numit, în noaptea ce a urmat masacrului, comandantul militar al orașului, dă o ordonanță prin care anunță că vor fi executați – „după o sumară cercetare” – toți locuitorii caselor din care se vor mai trage focuri de armă asupra armatelor române sau germane. În aparență măsura era înțeleaptă, pentru că autoritățile știau că toți cei care au tras au fost nemți sau legionari care urmăreau provocarea măcelului. Dar în momentul afișării ordonanței, populația ieșeană era complet otrăvită și cel din urmă copil știa că focurile din Iași au fost trase de evrei. De aceea ordonanța nu a fost privită decât ca o confirmare a

zvonorilor și a înveninat și mai mult atmosfera. Firește că ordonanța nu aducea nici o amenințare împotriva celor care continuau să omoare pe evrei.

Aceste omoruri se mai produc, sporadic, în special la periferiile orașului. Numărul victimelor e redus pentru că evreii înfricoșați stau ascunși și nu se încumetă să iasă pe străzi.

2 iulie 1941

Un nou comunicat² al lui Ion Antonescu anunță că „străinii de neam” care vor mai trage asupra soldaților vor fi executați în proporție de câte 50 pentru fiecare soldat român sau german căzut.

2 iulie 1941

Trenul comandat de Aurel Triandaf, plecat în după-amiaza precedentă din Tg. Frumos, a ajuns în zorii zilei la Mircești. S-au descărcat 327 cadavre, înmormântate în marginea satului Iugani. Vagoanele nu au fost deschise decât atâta timp cât era strict necesar pentru coborârea cadavrelor, iar oamenilor înnebuniți de sete, care beau urină și își sug unul altuia sângele și puroiul, nu li se dă nici un strop de apă. Cei care încearcă să se salveze sărind din vagoane pentru a fugi, fie pentru a sorbi apa din băltoace, sunt împușcați.

3 iulie 1941

Trenul a ajuns în stația următoare, Săbăoani, și a mers mai departe până lângă Roman, unde nu a fost lăsat să intre în gară din cauza mirosului ce exala. Din ordinul Marelui Cartier General, care era instalat în oraș, trenul a fost reîntors la Săbăoani, unde au mai coborât vreo 300 cadavre. Tot acolo a venit și o comisie medicală, care a dispus să se împartă oamenilor apă. Abia acum, în a cincea zi de suferință, capătă toți evacuații prima sorbitură de apă. Uni dintre ei, complet deshidratați, cad ca trăzniți, numai la atingerea apei de buze.

6 iulie 1941

Trenul a mers mai departe. A mai lăsat 55 de cadavre la Roman, unde o parte din evacuați au fost îmbăiați, dar li s-a ars toată bruma de îmbrăcăminte ce mai aveau pe ei, astfel că au continuat drumul aproape în pielea goală, 10 cadavre la Mărășești, 40 la Inotești și a ajuns, în sfârșit, la Călărași, unde sublocotenentul Aurel Triandaf nu a mai putut preda autorităților locale – din cei 2.483 de oameni încărcăți la Iași sau din cei 1.776 cât a preluat el în gara Tg. Frumos – decât 1.011 oameni vii, 69 muribunzi și 25 cadavre.

Supraviețuitorii au fost internați într-o magazie din curtea Regimentului 23 Infanterie. În cele aproape 2 luni cât au stat la Călărași, ei

au dus o existență mizerabilă, cu toate că aici au întâlnit oarecare bunăvoință a autorităților și au fost ajutați temeinic de obștea evreiască locală și de Federația Uniunilor de Comunități Evreiești. [...]

August 1941

La Iași e iarăși liniște. Orașul a recăpătat aspectul aproape normal. Îndemnate sau amenințate de autorități, evreicele din Iași au luat locul bărbaților, ale căror trupuri putrezesc în imensele gropi comune sau continuă să se chinuiască în lagărele de internare de la Podu Iloaei și Călărași.

Prin oraș s-au perindat nenumărați anchetatori. Ministerul de Interne, Marele Cartier General, Serviciul Special de Informații etc. au trimis cercetători ai cauzelor, împrejurărilor și vinovaților pogromului. Nimeni nu s-a încumetat să stabilească o învinuire.

Generalul Emanoil Leoveanu, director general al Siguranței Statului, trimis să ancheteze de însuși Ion Antonescu, nu și-a putut împlini misiunea decât superficial, pentru că după vreo trei ore de lucru a fost invitat de autoritățile militare germane să părăsească orașul. I-a fost de ajuns însă ca să stabilească că nici un evreu nu a tras în armată, că nici un soldat german sau român nu a fost omorât sau rănit și că totul a fost o înscenare legionară sau fascistă menită să ducă la exterminarea evreilor.

Cu toate că toți conducătorii cunosc acum întregul adevăr, nimănui nu-i trece prin gând că ar trebui desfăcută din masa populației ieșene, otrava răspândită cu criminală voință. [...]

S-au încercat noi înscenări și provocări, ca bunăoară cea de la sinagoga din Strada Nemțească, unde s-au găsit obiecte „compromițătoare”, între care portretul Generalisimului Stalin, vârate acolo de vreun trepăduș de poliție.

Dar pentru că provocările și înscenările nu au reușit, se face apel la autoritățile centrale, cărora li se strecoară veninoase sugestii. Chestorul de poliție, lt. col. Constantin D. Chirilovici – față de care mulți evrei au păcătuit, considerându-l om de conștiință și bună credință – împărtășește guvernului satisfacția pentru ceea ce a făcut armata la 29 iunie și regretul pentru că masacrul s-a limitat numai la atât.

Note

1-2. Comunicatele au fost semnate de Președinția Consiliului de Miniștri.

b. Ce ne spun documentele?

Ordinul generalului Ion Antonescu din 30 iunie 1941, transmis telegrafic unităților militare:

„Toți evreii comuniști din Iași, precum și cei asupra cărora s-au găsit steaguri roșii și arme să fie executați chiar în noaptea aceasta”¹.

Comunicatul Consiliului de Miniștri din 30 iunie 1941:

„Sovietele urmăresc pe toate căile să producă acte de sabotaj, de dezordine și de agresiune în spatele frontului.

În acest scop, lansează din avion cu parașutele spioni și agenți teroriști, care iaș contactul cu agenții rezidenți din țară și cu populația iudeo-comunistă pentru a organiza împreună acte de agresiune.

Câțiva din acești agenți au fost prinși, iar actele de agresiune încercate au fost sancționate.

La Iași au fost executați 500 iudeo-comuniști care trăseseră focuri de arme din case asupra soldaților germani și români.

Toate încercările ce se vor mai face de a tulbura liniștea și ordinea, vor fi reprimare pe loc, fără cruțare.

Populația pașnică are datoria de a denunța imediat autoritățile locale pe toți cei suspecți și pe toți străinii apăruiți de curând în localitate.

Cine nu divulgă la timp pe acești turburători ai ordinii și siguranței vor fi executați împreună cu toată familia”...²

Aceste acuzații nu au putut fi dovedite nici de autoritățile locale, nici de anchetatorii trimiși din ordinul personal al generalului Antonescu.

O mărturie elocventă o constituie concluziile generalului de divizie Em. Leoveanu, comandantul Poliției române, trimis de Ion Antonescu să facă o anchetă în legătură cu cele petrecute la Iași între 27 iunie și 1 iulie 1941.

Memoriul generalului Leoveanu:

„I. Istoricul evenimentelor

1. În dimineața de 28 iunie a.c. Chestura Iași a fost informată că o unitate română și una germană percheziționează și maltratează populația din Iași, str. Răchiți (cartierul Tătărași).

Şeful Chesturii, asistat de comandantul Garnizoanei, au plecat pe teren, unde au întâlnit 8-10 evrei grav maltratați, care se duceau la spital.

S-a stabilit că serg. major T.R. Manoliu Mircea, din Regt. 13 I, însoțit de câțiva soldați din trenul Regimentar al Regt. 13 I, din Regt. 24 Art., au făcut percheziționări la populația evreiască pe care o maltratau, la care operațiune s-a asociat și o unitate germană, sub pretextul căutării unui aparat de radio-emisiune.

În același timp s-a aflat că același serg. major a împușcat 5 evrei pe care i-a aruncat aproape de poligonul de tragere al Garnizoanei Iași, iar cadavrele au fost găsite pe teren.

Acest asasin a fost lăsat liber, după o cercetare făcută de pretorul Diviziei 14-a. El este legionar, de origine din Dorohoi; a militat însă în Cernăuți și Suceava. Este necesar să fie arestat și trimis Trib. Militar, pentru judecare [ceea ce de altfel s-a făcut, dar a fost achitat în ianuarie 1942 - n.n.].

Prima măsură luată de Chestură și Comenduire a fost repartizarea câte unui pluton de jandarmi la fiecare circumscripție polițienească pentru patrulări și menținerea ordinii, mai ales că prin oraș sunt soldați răzleți care își caută unitățile unde sunt mobilizați. Comenduirea locală nu le poate da nici o îndrumare, necunoscând unde se găsesc dislocate acele unități. Voi aduce acest caz la cunoștința Armatei 3-a.

2. În ziua de 28.VI. către ora 21,30 s-au auzit focuri de armă în diferite puncte ale orașului.

Împușcăturile au durat până a doua zi către ora 7.

Măsurile luate: S-au făcut pânde de polițiști și jandarmi, iar Comandamentul german a scos în teren patrule militare. Nu s-a descoperit nimic.

3. La 29.VI. a.c. ora 3, în timp ce o coloană militară română trecea pe str. Lascăr Catargiu, s-a dezlănțuit din împrejurimi un foc violent care a produs panică în unitate.

Parte din soldații acestei unități au răspuns cu foc. De asemenea s-au făcut cercetări de Poliție la organele acestei unități și nu s-a descoperit nimic.

În aceeași noapte, ofițerii de poliție ai Chesturii Iași au început investigațiunile pe teren, însoțind o altă unitate militară română care

mergea pe str. Lăpușneanu, unde s-a produs un atac similar, cu același efect (trupe în dezordine și schimb de focuri).

La ambele unități nu a fost nici un soldat rănit sau mort (subl. ns.).

Imediat s-au format echipe de polițiști, agenți și gardieni români și germani, plus Compania 14 Poliție din Divizia 14-a, care a făcut percheziții foarte severe în cartierul de unde se credea că vin împușcăturile.

Rezultatul a fost negativ, adică nu s-a găsit nici o armă și nu s-a descoperit nici un trăgător străin.

Cu această ocazie au fost ridicați și aduși la Chestură evreii ascunși prin pivnițe.

Parte din acești evrei au fost executați de soldații germani, chiar în drumul deplasării până la Chestură.

Adunându-se prea mulți arestați în curtea Chesturii, comandantul Diviziei 14-a a dispus trierea lor și expedierea cu trenul.

Trierea s-a executat de 4 ofițeri de poliție, sub conducerea căpitanului de jandarmi Darie Constantin (comandantul Comp. 14 Poliție), având ca bază suspjecții trecuți în fișele biroului de siguranță al Chesturii; femeile, copiii și bătrâni peste 60 ani, asupra cărora nu a planat nici o vină, li s-a eliberat de Chestură un bilet cu mențiunea «Liber».

Germanii însă au protestat furios, rearestând pe cei eliberați pe care îi aduceau apoi la Chestură maltratați. La Chestură, însă, o echipă de 10-12 polițiști germani i-a percheziționat și le-a luat banii.

În timpul raziilor au fost arestați 99 infractori civili și 9 militari români pentru jaf. Se cercetează la Chestură.

Generalul Stavrescu, comandantul Diviziei 14-a, a dispus evacuarea cu trenul a evreilor arestați ce se găseau în curtea Chesturii.

4. În ziua de 29.VI.1941, ora 20,30 Chestura a organizat escortarea acestor evrei la gară printr-un detașament compus din: 1 subinspector, 2 ofițeri de poliție, 2 șefi de secție și 20 gardieni.

Până la gară nu s-a produs nici un incident. La stația Iași însă, câțiva ofițeri germani însoțiți de trupă germană, care au urmat convoiul, au făcut îmbarcarea evreilor în vagoane, câte 80-100 de vagon, interzicând detașamentului escortă să se amestece. Apoi, după îmbarcare, au închis ușile vagoanelor pe dinafară, pe care le-au încuiat.

În primul tren s-au transportat 2 530 bărbați, care, după ce au ajuns la Roman, au fost înapoiați la Tg. Frumos, iar trenul al doilea a fost oprit la Podul Iloaiei cu cca. 1 800 evrei.

În ambele stații au fost debarcați pentru a fi îngropați, 1 270 morți, iar ceilalți au fost dirijați spre Călărași (Ialomița).

5. În cursul zilei de 30 iunie și 1 iulie a.c. au mai fost câteva simulacre de tragere, în diferite părți ale orașului, însă fără însemnătate, iar în ziua de 2 iulie au încetat complet asemenea manifestări.

Astăzi este liniște în Iași.

II. Constatări.

a) Nu a existat nici un rănit sau mort la unitățile române asupra cărora s-a tras și nici un semn de gloanțe pe zidurile caselor sau geamuri sparte.

b) Comandantul Pieței germane – căpitan Hoffman – mi-a afirmat verbal că ar avea circa 20 morți și răniți, subofițeri și trupă germană.

Căutând să mă conving și să caut locul unde s-a produs, pentru a găsi vreo urmă a autorilor, mi s-a comunicat că este interzis acest control de persoane străine, deși la început acceptase.

De altă parte, maiorul Farcaș, ofițerul român de legătură cu Divizia 18 germană, mi-a cerut să-i comunic dacă în adevăr au fost germani răniți și morți în trecere prin Iași, deoarece generalul Rötti ar fi aflat că Chestura Iași a descoperit acest lucru.

III. Concluziuni.

1. Motivele de la capitolul II mă determină să bănuiesc că nici germanii nu au avut morți și răniți, prin urmare atacul a fost un simulacru executat cu arme de salon (s-au găsit pe teren tuburi trase de arme din această categorie) și cu un sistem de pocnitori, care au imitat focul armelor automate.

Socotesc că atacatorii au fost legionari și borfași, care urmăreau să producă panică pentru a devasta.

Ei au putut ușor să dispară în întuneric și astfel nu au fost descoperiți. Ei au organizat atacul în cartierul evreilor înstăriți.

2. În ce privește activitatea Inspectoratului și Chesturii Iași, am constatat că și-au făcut pe deplin datoria, ținând legătura cu autoritățile locale (administrative și militare), asigurând menținerea ordinii și stăvilirea jafurilor. Atât inspectorul regional Giosanu, chestorul, lt. col.

*de jandarmi Chirilovici, cât și subalternii lor, au lucrat conștiincios și fără prefect, informând la timp și exact autoritățile superioare*³⁹.

Constatările lui Leoveanu erau în consonanță cu cele ale autorităților locale, aflate în vârtoarea evenimentelor.

Astfel, raportul Prefecturii județului Iași, din 30 iunie 1941, către comandantul Garnizoanei Iași arăta:

„Cu onoare vă facem cunoscut că Chestura de Poliție ne informează că soldați români, izolați sau în grupuri aparținând diferitelor unități străine de garnizoană, precum și civili, continuă să pătrundă în casele evreilor, să-i aresteze și să-i jefuiască.

Cum această stare de anarhie trebuie să înceteze imediat, cu onoare vă rugăm a lua imediat cele mai severe măsuri de pază în cartierele locuite de evrei, prin posturi fixe și patrule, sub comandă de ofițeri, luate din unitățile ce vi s-au pus la dispoziție.

Cazul a fost adus și la cunoștința domnului ministru al Afacerilor Interne, cu rugămintea de a interveni cu autoritatea de care dispune, spre a se pune capăt acestei stări de dezordine.

*Prefectura județului Iași, colonel (ss.) D. Captaru*⁴⁰.

Masacrele de la Iași au avut și un puternic ecou internațional. La 4 iulie 1941, comentatorul agenției britanice de presă „Reuter” transmitea următoarele: „Informații din București afirmă că nici evreii, nici comuniștii nu sunt responsabili de focurile trase asupra soldaților germani din România, aceste atacuri fiind făcute de foștii membri ai Gărzii de Fier care vor să răzbune așa-zisa trădare a Germaniei din ianuarie trecut, când germanii l-au ajutat pe Antonescu să suprima revoluția gardistă”⁴¹.

Diplomatul S.U.A. acreditat la București informa, la 3 iulie 1941, Departamentul de Stat despre o discuție cu un funcționar superior din Ministerul Afacerilor Străine român:

„Jeri l-am întrebat pe secretarul general Tzianu (Cretzianu) dacă mă poate informa asupra unor circumstanțe suplimentare în legătură cu împușcarea în grup a evreilor de către armată la Iași. Mi-a răspuns, oarecum încurcat, că este o chestiune militară și nu are alte informații decât că evreii au tras din case asupra forțelor germane și române. De atunci am aflat că unele sau toate aceste împușcături au fost ale legionarilor comuniști.

L-am întrebat dacă toți cei 500 de evrei au tras și de asemeni dacă a fost un proces cu posibilitatea examinării probelor sau dacă această măsură a fost doar pe baza unor acuzații și zvonuri ca dovezi. El nu a avut nimic de adăugat, iar eu am remarcat că incidentul mi-a atras atenția, în special întrucât execuțiile au fost duse la îndeplinire de forțele armate ale guvernului, spre deosebire de pogromul din București din ianuarie trecut, dus la îndeplinire de mulțimea legionară neoficială.

Am informații demne de încredere că în afară și peste cei menționați, 23 familii evreiești din Iași sau din afara orașului au fost complet șterse de pe fața pământului și că în urmă cu două zile cinci sau șase capi de familie evrei din Ploiești au fost scoși și împușcați pentru că s-au văzut mici crăpături prin care străbătea lumina în timpul camuflajului. Gunther³⁶.

La câteva zile după pogromul din Iași, ministrul Afacerilor Interne transmitea ordinul lui Ion Antonescu prin care înfiera dar și justifica măcelul în următorii termeni:

„Domnul general Antonescu a dat următorul ordin stop: Dezordinele întâmplare acum câteva zile la Iași au pus armata și autoritățile într-o lumină cu totul nefavorabilă. Cu ocaziunea evacuării Basarabiei a fost pentru armată o adevărată rușine că s-a lăsat insultată și atacată de evrei și comuniști, fără a reacționa stop. Rușinea este și mai mare când soldații, din proprie inițiativă și de multe ori numai în scopul de a jefui sau maltrata, atacă populația evreiască și omoară la întâmplare, astfel cum a fost la Iași stop”.

Încercând să justifice represiunile antisemite, șeful statului reia vechi prejudecăți:

„Neamul evreiesc a supt, a sărăcit, a speculat și oprit dezvoltarea neamului românesc timp de câteva secole stop. Nevoia de a scăpa de această plagă a românismului este de nediscutat, dar numai guvernul are drept de a lua măsurile necesare stop. Aceste măsuri se află în curs de aplicare și ele vor fi continuate după normele ce voi hotărî stop. Nu este admis însă ca fiecare cetățean sau fiecare soldat să-și asume rolul de a soluționa problema evreiască prin jafuri și masacre stop. Prin asemenea proceduri arătăm lumii că suntem un popor nedisciplinat și necivilizat și punem autoritatea și prestigiul statului român în o lumină cu totul neplăcută stop.

Opresc dar cu desăvârșire orice acțiune pornită din inițiativa individuală și fac răspunzători autoritățile militare și civile de executarea întocmai a acestui ordin stop. Crimele de asemenea natură constituie o pată rușinoasă pentru neamul întreg și ele sunt plătite mai târziu de către alte generații decât aceia care le-au comis stop. Cei ce se vor abate sau s-au abătut de la ordinul de mai sus, vor fi dați în judecată și li se vor aplica sancțiunile cele mai severe prevăzute de lege stop.

Semnat, general I. Antonescu.

Luați imediat măsuri pentru executarea întocmai stop.

Prezentul ordin va fi comunicat de dvs. Legiunei de Jandarmi respective, autorităților locale, polițienești și tuturor eșaloanelor din subordinea dvs., atât active, cât și polițienești.

Ministrul Afacerilor Interne, general de divizie, (ss.) D. Popescu.

Nr. 4914 din 4 iulie 1941

Cabinet 5/VII/1941^w.

Acest document confirmă faptul, negat de mareșal la procesul din 1946, că el ar fi fost la curent cu actele de teroare săvârșite de ostași ai Armatei Române în pogromul de la Iași.

Faza ulterioară a pogromului au constituit-o „Trenurile Morții”.

Acest episod tragic este prezentat de unii ca o încercare de salvare a populației evreiești din Iași. Condițiile în care s-a desfășurat arată, însă, falsitatea unor asemenea aserțiuni.

Actele autorităților locale și mărturiile supraviețuitorilor dezminț încercările de a dezvinovăți pe organizatorii acestor „călătorii spre neființă”.

Iată, de pildă, ce consemna Biroul Siguranței din Iași pentru uzul Inspectoratului Regional de Poliție, la 30 iunie 1941, într-un raport confidențial-personal:

„Am onoare a raporta:

Conform ordinului M.U. și ordinului verbal telefonic al d-lui prefect de județ, urmând a fi evacuați din zonă un număr de evrei și suspecți indezirabili, am însărcinat pe comisarul Zaharia Niculae, împreună cu agentul de poliție Popescu Petre, să supravegheze și să conducă la gară primul convoi de evrei care trebuiau să plece din această localitate.

S-a cerut gării Iași a ne pune la dispoziție vagoanele necesare și suficiente pentru îmbarcarea lor.

Operația transporturilor la gară și îmbarcare s-a efectuat de un ofițer german cu o echipă de soldați germani.

În stație s-au pus la dispoziție 35 vagoane de marfă acoperite, îmbarcându-se de către ofițerul german câte 100 evrei (una sută) în 20 vagoane, în 5 vagoane câte 80 evrei, iar într-un vagon un număr de 30 evrei, în total 2 430.

Trenul a fost luat apoi în primire în momentul plecării de șeful de secție de gardieni publici Leucea Ioan și 6 gardieni publici, plecând din gară la orele 4.

Al doilea transport s-a efectuat în dimineața zilei de 30 iunie a.c., fiind însărcinat cu transportarea la gară comisarul Georgescu Constantin cu agentul de poliție Dezideratu Nicolae și 10 gardieni publici, efectuându-se îmbarcarea în 17 vagoane a unui număr de 1.902 evacuați și îmbarcându-se câte 100, 110 și 120 în fiecare vagon, după mărimea lor, așa cum s-a procedat și la primul transport, îmbarcarea supraveghindu-se atât de organe polițienești, cât și de impiegatul de serviciu C.F.R., ofițeri germani și trupă²⁸.

Și iată un alt tablou elocvent al calvarului suferit de cei închiși în trenurile destinate „salvării” evreilor ieșeni:

„Proces-verbal

Astăzi, 30 iunie 1941

Subsemnații Virgil A. Popovici, pretorul plășii Bahlui, județul Iași, dr. Ștefan Ionescu, primarul comunei P. Iloaiei și medic șef al spitalului P. Iloaiei, căpitan Theodor Popa, comandantul secției jandarmi P. Iloaiei, în baza ordinului telefonic al d-lui prefect al jud. Iași de a primi în gara P. Iloaiei un transport de evrei evacuați de la Iași, cu destinația P. Iloaiei, la ora 12 ne-am prezentat, după înștiințarea că trenul a sosit în gara P. Iloaiei și primind comunicarea d-lui șef al gării că trenul cu evreii evacuați de la Iași a fost dirijat pe linia Hârlău spre a se putea face debarcarea în mai bune condițiuni și a nu se împiedica circulația trenului, ne-am transportat în acel loc unde am găsit trenul garat cu puțin timp înainte.

S-a dispus deschiderea vagoanelor în număr de 19, în care au fost închiși câte 80-150 indivizi de fiecare vagon, în total 1.974 evrei.

Din cauză mării înghesuieți, un număr de evrei au fost găsiți asfixiați, o altă parte în stare de comă și care la puțin timp după

coborârea din vagoane au sucombat, iar restul în viață, au fost trimiși și cartiruiți la coreligionari și la sinagogile din târgul P. Iloaiei.

Cadavrele au fost coborâte la marginea liniei ferate de unde au fost încredințate Comunității Israelite locale pentru transportarea la cimitir și înhumarea lor în gropi comune mari, săpate la adâncimi de 3 metri, cu obligația de a se turna peste cadavre var și un strat de pământ de cel puțin 1 metru grosime.

Din totalul de 1.974, câți au fost luați în primire de către delegatul Prefecturii Iași, s-a înregistrat un număr de 1.198 decese și 776 supraviețuitori, dintre care unul, Marcu Traian, român și creștin, dovada stabilindu-se pe baza actului de cununie eliberat chiar de preotul paroh din P. Iloaiei, no. 47/940.

Acesta a fost lăsat liber să se întoarcă acasă, iar restul de 775 evrei au fost cartiruiți la coreligionarii lor din târgul Podul Iloaiei, întocmindu-se un tablou în care s-a arătat: numele și prenumele individului, vârsta, domiciliul la Iași, meseria sau profesia și casa unde a fost cartiruit – odată cu cartiruirea lor s-a cerut Comunității Israelite să ia asupra sa grija înhumării cadavrelor, strângerea obiectelor rămase de la decedați, cartiruirea supraviețuitorilor în condițiuni omenești și garanția că se va asigura prin controlul comunității liniștea și siguranța publică din târg pentru orice act de dezordine sau de atentare la liniștea și siguranța publică – dovedind că provine din masa evreilor – rămânând răspunzători direct Comunitatea și toți evreii localnici – cu viața și avutul lor. Cartiruirea s-a făcut în bune condițiuni la coreligionari, pentru cei suferinzi s-a amenajat o infirmerie, îngrijirea medicală fiind dată de medicii evrei aflați printre evacuați și cei doi medici evrei concentrați la spitalul P. Iloaiei.

Toate efectele rămase de la decedați au fost trecute la [ilizibil] sub controlul personalului sanitar al Circ. Sanitare locale. Sinagogile au fost dezinfectate cu formol, sol. 5%, după prima găzduire.

Toate operațiunile au decurs în perfectă ordine, sub supravegherea foarte apropiată a poliției, fără nici un incident.

Drept care se încheie prezentul proces-verbal în 5 exemplare, din care se va trimite câte un exemplar la toate instituțiile: Prefectură, Legiune de Jandarmi, Pretură, Sectorul de Jandarmi, Primăriei P. Iloaiei, spre cele legale.

Făcut astăzi, 30 iunie 1941

*Pretorul Plasei Bahlui, V. Popovici
Primarul com. P. Iloaiei, dr. Ștefan Ionescu
Comandantul sectorului jandarmi, căpitan Th. Popa⁹⁹.*

Și o listă cu amplasarea gropilor comune în care au fost înhumate cadavrele scoase din trenurile cu evrei evacuați din Iași și înhumați la Podul Iloaiei:

1	Lungimea	32 pași	Lățimi	3 pași	Morți	520
2	"	10 "	"	3 "	"	180
3	"	3 "	"	3 "	"	-
4	"	24 "	"	4 "	"	488
5	"	8 "	"	2 ¹ / ₂ "	"	38

11 morminte sparte

În apropierea stației C.F.R. Inotești au fost înhumați 40 de evrei decedați în trenul plecat din Iași la 30 iunie 1941¹⁰.

Un raport dădea alte „amănunte” despre groaznicul sfârșit al evreilor din trenul având destinația Călărași:

„Nr. 375 din 7 iulie 1941

Garnizoana Călărași

Către Tribunalul Militar Corp 2 Armată, București

În conformitate cu ordinul Ministerului de Interne și al Inspectoratului Jandarmi Iași, sublocot. rezervă Triandaf Aurel, cu un subofițer și 30 jandarmi, au luat în primire, în 35 vagoane, 2.530 evrei pentru transportul lor în lagărul de concentrare din Garnizoana Călărași.

Transportul acestor evrei a sosit în Călărași în ziua de 6 iulie 1941, ora 15.

Evreii debarcați în cazarma Regimentului 23 Infanterie – Remiză – pontonieri.

În timpul transportului de la 30 iunie 1941 la 6 iulie c. morți pe drum:

- 10 la Mărășești*
- 327 la Mircești*
- 654 la Târgu Frumos*
- 53 la Roman*
- 300 la Săbăoani*

- 40 la Inotești

Total morți pe drum 1.384.

În Călărași, sosiți în vagoane 25, îngropați în cimitirul evreiesc local.

Astăzi 7 iulie a.c., cinci morți, iar circa 69 stare muribundă.

Medicul Garnizoanei Călărași a constatat moartea, mizeria fiziologică.

Rog aprobați înmormântarea cadavrelor și dați dispozițiuni pentru viitor.

Comandantul Garnizoanei Călărași,
lt. colonel (ss) Alexandru Kiselevski

[Pe document, rezoluțiile:]

„8.VII.1941. Procurorul cele legale. (ss) Indescifrabil”.

„8 iulie 1941. Se autoriză înmormântarea după constatarea morții și cauza ei de medicul legist cu încheierea formelor legale. Atât pentru trecut, prezent și viitor se vor întocmi acte din care să reiasă împrejurarea în care au murit, luându-se declarații tuturor celor care I-au însoțit de la Iași la Călărași, actele astfel încheiate se vor înainta, de urgență, acestui Parchet. Se va scoate copie de pe raport și se va înainta M.A.N. Dir. Justiției. (ss.) Indescifrabil”¹.

Ecouri memorialistice

În însemnările sale, Constantin Argetoianu scria:

„1941, iunie

La ora 2⁰⁰, radio ne-a mai dat un comunicat ca să ne anunțe că 500 de iudeo-comuniști din Iași au fost împușcați fiindcă, urmând sfaturile unor parașutiști sovietici căzuți din cer (prinși și executați și ei) au tras asupra trupelor româno-germane în trecere prin oraș... Se pune întrebarea: cu ce? Nu a fost dezarmată toată lumea după evenimentele din ianuarie? Să sperăm că n-au fost împușcați 500 de nenorociți (ce oroare, ce măcel) și că ni se spune numai așa ca să „se învețe minte” jidanii care n-au fost transportați în Gorj [...]

Cum jidanii n-au arme, rămân comuniștii înarmați de mișcarea legionară [...] Să fie un mijloc întrebuițat de generalul Antonescu

pentru a se „debarasa” de foștii săi tovarăși de guvernare? Toate sunt posibile într-un regim care a suprimat legalitatea [...]

Septembrie 6 .

Masacrele de ovrei la Iași, în Moldova, în Basarabia, au fost oribile, a fost ceva inuman și nedemn de veacul nostru, de veacul nostru de cultură. De departe, la Breasta, n-am avut decât un ecou foarte slăbit al celor ce s-au întâmplat. Oameni de bună credință care au fost acolo îmi povestesc lucruri de necrezut și care dovedesc că suntem încă foarte jos pe scara umanității. La Iași nu s-au ucis și legionari sau comuniști creștini cum s-a spus, s-au ucis numai ovrei și în modul cel mai barbar. Măcelul a fost provocat de legionari; câțiva din ei au tras de la câteva ferestre, în stradă, fără să nimorească de altminteri pe mai nimeni – numai un maior german a fost atins. Alți legionari au început să strige pe stradă „ovreii trag în armată și în nemți”: atât a fost de ajuns și s-au aruncat cu toți pe ovrei. Casă după casă, SS germani, soldați români, legionari și toată pleava Iașului, au scotocit tot, au scos familii întregi cu bătrâni, femei și copii și i-au măcelărit fără milă. Au fost astfel uciși peste 7.000 [...] Restul a fost încolonat și dus la gară. Convoaie de oameni în zdrențe, bătrâni cu părul alb, bolnavi au fost împinși ca vitele. Când se poticnea unul și cădea, pleava de derbedei se năpustea asupra lui și îl sfâșia cu lovituri de bătă [...] În fine, la gară supraviețuitorii au fost încărcăți în vagoane de marfă, unii peste alții, câte o sută sau două de vagon. În prealabil podeala vagoanelor fusese înecată în creolină. Vagoanele au fost apoi ermetic închise și nenorociții au fost astfel plimbați 4 zile fără apă și fără hrană [...] Când s-au deschis vagoanele, o duhoare pestilențială a ieșit din ele, căci cadavrele și excrementele făcuse masă cu cei vii: oribil, oribil. La Ștefănești, în județul Botoșani, avocatul Darie a văzut sute de cadavre în marginea târgului. Soneriu îmi povestește că la Herța au fost luați întâi 200, apoi au venit militarii și au luat și restul. I-au împins pe toți, pe jos, cu o legăturică în mână, peste Prut și i-au dus și mai departe peste Nistru. Cădeau bătrânii și nevolnicii, și erau împușcați pe loc. În Ucraina nemții nu i-au primit și i-au trimis peste Nistru înapoi. După câteva drumuri încolo și înoace, nenorociții care au mai scăpat vii au fost închiși la Edineți (locuitorii din Edineți fuseseră mai de demult evacuați în Ucraina și primiți acolo de nemți) unde sunt pe cale de a muri de

foame. La Noua Sulița s-au stropit casele cu petrol, li s-a dat foc, iar ovreii care căutau să scape erau împiedicați de trupă și aruncați înapoi în văpaie [...]

Moldovenii cu care am vorbit pretind că în Moldova, Basarabia și Bucovina nu mai sunt ovrei: au fost toți omorâți sau goniți peste graniță... Procedee sumare și inumane, pe care mi-e frică că le vom plăti într-o zi scump¹².

I.Ș.

Note

1. Arh. Militare Române, Fond Marele Stat Major, Fond Div. 14 Infanterie, ds. 117/1941, f. 451.
2. Ziarul „Timpul”, an V, nr. 1483, București, 2 iulie 1941, p. 8.
3. M. Carp, *Cartea Neagră*, vol. II, p. 118-122. În nota de la p. 121, editorul arată: „Din cercetarea dosarelor alcătuite pentru procesul celor implicați în masacrul de la Iași din iunie-iulie 1941, rezultă că generalul de divizie E. Leoveanu a elaborat mai multe variante de rapoarte în legătură cu cauzele și desfășurarea evenimentelor în zilele pogromului; constatările se contrazic de la un raport la altul. Spre deosebire de raportul publicat de M. Carp, în raportul publicat de C. Troncotă, E. Leoveanu afirmă: «Este cert că evreii din cartier au atacat cu focul de arme trupa». (C. Troncotă, *op. cit.*, p. 247). Menționăm că afirmația nu este susținută cu nici un act doveditor. Cercetări arhivistice ulterioare poate vor elucida cauzele acestor variante de rapoarte contradictorii”.
4. Arh. S.R.I., F.P., 108233, vol. 36, f. 65.
5. Arh. Naț., Fond Ministerul Propagandei Naționale, Centrul de radio-ascultare București, ds. 110/1941, f. 66.
6. B.A.R., A.I., fond XXIV, ds. 3502, f. 99-100.
7. Arh. Jud. Brăila, Fond Pref. Brăila, ds. 170, f. 128.
8. Arh. S.R.I., F.P. 108233, vol. 37, f. 13-14.
9. Arh. Iași, Fond Prefectură, ds. 16/1941, f. 37-38 f/v.
10. Arh. S.R.I., F.P., 108233, ds. 38, f. 70-72.
11. Arh. S.R.I., F.P., 108233, vol. 70, f. 316.
12. A.N.B., Fond Argetoianu, ds. 75, f. 235, 239, 417. Publicat în M. Carp, *Cartea Neagră*, vol. II, ed. cit.

Semnul discriminatoriu

Obligarea evreilor de a purta un semn distinctiv în anii celui de-al doilea război mondial nu a fost o invenție a secolului XX și nici o premieră nazistă. Stigmatul etnic sau religios a apărut în evul mediu timpuriu, în mileniul I după Chr., când creștinii și evreii aflați în lumea islamică trebuiau să poarte un veșmânt special care să-i deosebească de musulmani. În Yemen, evreii au purtat un astfel de veșmânt până în secolul XX. În țările creștine, impunerea semnului distinctiv pentru evrei a fost decisă, pe vremea Papei Inocențiu al III-lea, de Conciliul al IV-lea de la Lateran, în anul 1215. Decizia nu a fost aplicată pe moment în toate țările creștine. Totuși, în cursul timpului, în împrejurări și țări diferite, evreii au fost obligați să poarte semne distinctiv. Însemnele nu au fost pretutindeni similare. În țările germanice, evreii erau obligați să poarte, începând din secolul XIII, o pălărie țuguiată, de culoare galbenă¹.

În Țările Române nu a fost impusă evreilor o vestimentație specială: dar le era interzis să poarte anumite veșminte sau uniforme. Astfel, diploma de privilegii acordată evreilor din Transilvania de principele Gabriel Bethlen preciza: „Pentru ca să nu necinstească veșmântul creștinilor, nici să nu se folosească de vreun semn necuviincios li se îngăduie «portul lor»”²; ulterior li s-a interzis să poarte haine militare ungurești³; în Moldova, evreii n-aveau voie să poarte turbane turcești⁴; în Țara Românească li s-a îngăduit doar îmbrăcămintea de „culoare neagră sau vânătă”; nu aveau voie să încalțe „conduri galbeni sau roșii, ci numai negri”⁵. În epoca modernă „moda” semnelor distinctiv sau a restricțiilor vestimentare a dispărut treptat. În Țările Române s-au introdus chiar măsuri prin care evreii erau obligați să poarte straie „evropenești” spre a nu se deosebi de ceilalți locuitori.

Așadar, stigmatizarea populației evreiești prin însemne speciale a fost o practică medievală bazată pe o societate de caste din care evreii erau excluși. Dar „moda” semnelor distinctiv a fost reînviată de Germania nazistă; ce-i drept, din alte considerente decât cele medievale. Căci dacă evul mediu creștin sublinia printr-o asemenea discriminare faptul că evreii n-aveau voie să se amestece cu creștinii, introducerea de către nașiți a

semnului distinctiv a fost primul pas nu spre marginalizarea, ci spre exterminarea evreilor. Semnalarea magazinelor evreiești prin inscripții injurioase a început să fie practică în Germania nazistă încă din 1933, imediat după preluarea puterii de către Hitler. Prima propunere oficială în legătură cu stigmatizarea evreilor prin însemne distinctivă a fost făcută de Reinhard Heydrich (pe atunci funcționar superior în cadrul Gestapo-ului) în noiembrie 1938. Primele decrete în acest sens au fost date de autoritățile militare germane de ocupație în Polonia, în septembrie 1939. Treptat, măsura a fost extinsă în toate țările europene ocupate de trupele naziste. În cel de-al Treilea Reich decretul de instituire a semnului distinctiv a fost promulgat la începutul lunii septembrie 1941.

Dar, spre deosebire de evul mediu, când semnele distinctivă au fost de natură vestimentară, naziștii au impus aplicarea simbolisticii iudaice, urmărind, astfel, umilirea evreilor și pângărirea sfințelor lor tradiții. Căci steaua lui David, pe care evreii trebuiau să o poarte cusută pe hainele lor, a fost și este pentru evrei un simbol cu tot atâtea semnificații ca și crucea pentru creștinătate. Este, de fapt, Steaua izbăvirii în care colțurile, după unele interpretări iudaice, semnifică: creația, izbăvirea, revelația, omenia, cosmosul și Dumnezeu. De aceea, când evreii au trebuit să apară prima dată în lume cu acest însemn, un mare scriitor evreu, Robert Weltsch, i-a încurajat: „Purtați steaua cu mândrie”. Desigur, nu era ușor de purtat cu mândrie acest însemn care, în condițiile date, îi expunea pe evrei la vexațiuni și atacuri huliganice, cu care ei erau trimiși spre camerele de gazare și locurile de exterminare⁶.

Nici evreii din România antonesciană nu au fost scutiți de purtarea unor semne distinctivă. Ce-i drept, până la urmă, măsura nu a fost generalizată pentru toate zonele țării, pentru toate profesiunile și pentru toată perioada războiului.

Primele ordine care i-au obligat pe evrei să-și coase pe haină semnul distinctiv au apărut pe plan local. Astfel, la 4 iulie 1941, pe zidurile orașului Bacău a fost afișat un ordin al șefului poliției cu următorul conținut: „În 48 de ore, orice evreu și evreică va purta pe piept, în partea stângă, steaua evreiască din postav galben... cei ce nu se vor conforma vor fi arestați...”⁷.

Ordinul a fost extins și în alte orașe, precum: Galați, Botoșani, Huși, Fălticeni, Iași ș.a.

La nivel guvernamental, problema semnului distinctiv a fost dezbătută în cadrul ședinței Consiliului de Miniștri din 5 august 1941. Referindu-se la cererea unor comandanți militari, Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, a ordonat ministrului de Interne „ca acest semn

distinctiv să fie purtat”⁸. În spiritul respectivei dispoziții, la 7 august, Ministerul de Interne a transmis un ordin circular privind introducerea pentru evreii din „toată țara a semnului distinctiv”⁹. Iar Ordonanța nr. 3 a Corpului IV Teritorial din 25 august 1941, prevedea:

„Art. 1. Toți locuitorii de origine etnică evreiască, de orice sex și vârstă, aflați în trecere sau domiciliați pe teritoriul juridic al Comandamentului IV Teritorial (județele Iași, Baia, Botoșani, Roman, Bălți, Soroca) sunt obligați, în 48 de ore de la publicarea acestei ordonanțe, a purta, cusut în partea stângă a pieptului, în mod vizibil, pe fond negru, un semn distinctiv, format din două triunghiuri echilaterale, cu baza de 7 (șapte) centimetri, suprapuse în așa fel ca să formeze steaua evreiască și care se va confecționa din pânză galbenă.

Art. 2. Călcarea dispozițiilor prevăzute în prezenta ordonanță, chiar numai din neglijență, se pedepsește cu închisoare de la 6 (șase) luni la 5 (cinci) ani și cu amendă de la lei 2.000 (două mii) la lei 20.000 (douăzeci mii), prevăzându-se și pedepsele complementare prevăzute de art. 25 din C.P.

(ss.) Mihai S.¹⁰

La 3 septembrie a fost înștiințată conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești „că toți evreii (bărbați, femei și copii) din cuprinsul Capitalei sunt obligați a purta o stea cu 6 colțuri (Steaua lui David), care va fi plasată într-un cadru de forma unui pătrat, cu dimensiunile 8,5 cm [...]. Steaua precum și cadrul vor fi de culoarea neagră, pe fond alb. Semnul se va purta cusut pe haină în partea stângă a pieptului”¹¹.

Văzând în această decizie un grav pericol pentru securitatea vieții cotidiene evreiești, conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești a declanșat o adevărată bătălie împotriva aplicării ei. Dr. Filderman, conducătorul obștii evreiești din România, i-a scris mareșalului Antonescu la 5 septembrie: „Îmi permit a vă ruga să binevoiți a retracta acest ordin [...] Nu-mi este rușine a fi evreu. A coborî din poporul care a găsit pe Dumnezeu în leagănul său, care a dat lumii pe Isus Cristos și Biblia, nu poate fi o rușine” [...] Dar, conchidea: „acest semn va provoca grave dezordini; în unele orașe unde fusese introdus, a dat loc la insulte și loviri [...] Aceste turburări sunt inevitabile când toată presa, zi de zi, acuză pe evrei de asasinat, trădări, speculă, sabotaj”¹². Cu un emoționant apel s-a adresat Patriarhului Nicodim și Șef Rabinul Alexandru Șafran, arătând că steaua lui David fiind la fel de sacră religiei creștine ca și religiei mozaice „acest ordin violează religia, expunând

batjocurii și hulei creștinilor una din cele mai sfinte embleme religioase”. De aceea, dr. Șafran cerea intervenția Patriarhului în numele respectului pentru religie și pentru om¹³. După înaintarea memoriului către Conducătorul statului, la 8 septembrie, dr. W. Filderman a obținut o audiență la mareșalul Antonescu care, din câte rezultă din stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 9 septembrie, s-a lăsat convins de argumentele expuse, dispunând revocarea ordinului, căci „are consecințe mari și pentru liniștea publică și pentru alte puncte de vedere. Au fost la mine reprezentanții comunității evreiești și față de ei m-am angajat să ridic această măsură”¹⁴. Evident, evreii au luat act cu satisfacție de schimbarea intervenită. Totuși, scriitorul Mihail Sebastian a consemnat în jurnalul său la 9 septembrie 1941: „De mâine dimineață trebuia să purtăm «Steaua în șase colțuri»... În urma unei audiențe a lui Filderman la conducător s-a revenit. Nu-mi face nici o plăcere această revenire. Mă obișnuiam cu gândul că voi purta un petec galben cu un Maghen David... începusem să văd în acest semn un fel de piesă de identitate, mai mult chiar: un fel de medalie, o insignă care îmi atestă desolidarizarea de infamiile curente, lipsa de răspundere, inocența”¹⁵.

Măsura a fost într-adevăr parțial ridicată. În unele orașe moldovenești, la Cernăuți și în Transnistria, evreii au continuat să poarte semnul distinctiv în toți anii războiului. Stigmatizarea evreilor din România a cunoscut însă și alte forme discriminatorii. Astfel, teatrele evreiești care aveau autorizație de funcționare erau obligate să menționeze pe firmele lor și pe toate afișele specificația de „teatru evreiesc”; conform Decretului-lege nr. 3789, din 15 noiembrie 1940, medicii evrei trebuiau să poarte o insignă specială, iar firma, rețetele și reclamele lor trebuiau să fie însoțite de inscripția „medic evreu”. Conform Deciziei 23325 a Ministerului Apărării Naționale, medicii, farmaciștii, inginerii și arhitecții evrei rechiziționați în armată trebuiau să poarte semne distinctiv pe uniformele lor. La 20 martie 1941, Prefectura Poliției Capitalei aducea la cunoștința evreilor titulari de pașapoarte românești că erau obligați a le prezenta spre a li se aplica mențiunea: Evreu; Regulamentul Statutului Militar al evreilor prevedea pentru cei mobilizați la muncă obligatorie purtarea pe braț a unei brasarde galbene, iar cei rechiziționați la diverse unități militare trebuiau să poarte steaua în șase colțuri. Livretele militare aveau înscrisă mențiunea: „evreu exclus de la serviciul militar”¹⁶.

Desigur, a fi evreu nu este un lucru rușinos și nici un om demn n-ar putea să-și renege identitatea etnică. Reprobabilă nu era, așadar, apartenența la etnia evreiască, ci stigmatizarea ei.

L.B.

ORDONANȚA

Noi, Locot. Colonel Blănaru Ioan Comandantul Garnizoanei Fălticeni,
în conformitate cu ordinul No. 25907 al Armatei a 3-a și cu dispozițiile
articolului 486 Cod. Justiție Militară;

Ordonăm:

Art. 1. Populația de origine etnică evreiască
de orice sex și vârstă, din întregul cuprins al
Județului Baia, în 48 de ore de la publicarea
prezentei ordonanțe, este obligată să poarte cusut
pe partea stângă a pieptului în mod vizibil, un
semn distinctiv format dintr-o stea cu 6 colțuri
(două triunghiuri suprapuse) din stofă sau pânză
de culoare galbenă, de dimensiunile 7 cm. în
diametru, aplicat pe fond negru.

Art. 2. Contravenienții dela art. 1 se vor pe-
depsi cu închisoare corecțională dela 1 lună la
un an și cu o amendă de lei 1000 la 10.000 lei.

Data astăzi 18 August 1941.

Comandantul Garnizoanei Fălticeni,

Lt. Colonel, **Blănaru Ioan**

Note

1. Cf. *Encyclopedia of the Holocaust* (ed. Israel Guttman), New York, London, 1990, vol. 1, p. 138-143. Vezi și Andrei Oișteanu, *Mythos & Logos*, Editura Nemira, București, 1999, p. 229-243.
2. Actul privilegiat datează din 18 iunie 1623, publicat în *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România* (ed. Victor Eskenasy), București, 1986, vol. I, p. 90 (în continuare: I.M.E.R.).
3. Vezi în acest sens hotărârea Dietei nobilimii referitoare la situația grecilor și evreilor stabiliți în Transilvania, adoptată la 20 martie 1650, Alba Iulia, publicat în I.M.E.R., vol. I, p. 100.
4. I.M.E.R. (ed. Mihai Spielmann), București, 1988, vol. II/1, p. 17.
5. Din relatările lui A.M. del Chiaro despre viața cotidiană în Țara Românească (1717-1718) (publicate în I.M.E.R., vol. II/1, p. 32).
6. Date preluate din *Encyclopedia of the Holocaust* (vezi nota 1).
7. Publicat în D.C.F.R.J.H., vol. II, p. 441.
8. *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, Ed. Hasefer, București, 1996, p. 277.
9. *Loc. cit.*
10. D.C.F.R.J.H., vol. III, p. 75.
11. *Legislația antievreiască*, p. 332.
12. D.C.F.R.J.H., vol. III, p. 123-125.
13. *Loc. cit.*, p. 126.
14. *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, p. 307.
15. M. Sebastian, *Jurnal. 1935-1944*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 383.
16. Vezi: *Legislația antievreiască*, doc.: 10, 19, 29, 43.

Măsuri represive: internări și ghețozări în Basarabia și Bucovina de nord (iulie-octombrie 1941)

Documente

3 iulie 1941

Extrase din Directive și îndrumări date inspectorilor administrativi și pretorilor trimiși în Basarabia și Bucovina de Mihai Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri

[...]

10. Purificarea etnică și politică.

Ne găsim în momentul istoric cel mai favorabil și mai larg pentru o totală descătușare etnică, pentru o revizuire națională și pentru purificarea neamului nostru de toate acele elemente străine sufletului lui, care au crescut ca vâscul ca să-i întunece viitorul.

Pentru ca să nu pierdem zadarnic acest moment unic, trebuie să fim implacabili.

Să nu se lase nimeni înșelat de aparențele unei filosofii umanitare, sub care tragica experiență a trecutului ne-a învățat că se ascunde cel mai acut interes de rasă, al unei rase care se vroia stăpână peste tot, punând în slujba ei principii abstracte, în spatele cărora se găsea o religie profitoare, în dauna unei națiuni covârșită de nevoi.

[...]

Acțiunea de purificare etnică se va desfășura prin îndepărtarea sau izolarea în tabere de muncă, în locuri de unde nu-și vor putea exercita influențele nefaste, a tuturor evreilor, cât și a celorlalți străini de neam a căror atitudine este îndoielnică.

Dacă va fi nevoie pentru desăvârșirea operei de purificare etnică, guvernamintele provinciale vor aviza și la măsurile de migrațiune forțată a elementului evreiesc și a tuturor celorlalte elemente străine care trebuie trecute peste graniță, aceștia neavând ce căuta în Basarabia și Bucovina în momentele restaurației drepturilor naționale pentru totdeauna în aceste teritorii.

[...]

M. A. Antonescu, *Pentru Basarabia și Bucovina. Îndrumări date administrației dezrobitoare*, București, 1941, reprodus în M. Carp, *Cartea Neagră* (în continuare, C.N.), ed. cit., vol. III, p. 91.

Extrase din ordinul circular nr. 1, din 8 iulie 1941,
al Inspectoratului de Jandarmi Chişinău:

Din ordinul Inspectoratului General al Jandarmeriei şi al Ministerului Afacerilor Interne, am luat comanda Inspectoratului Jandarmi Chişinău şi cer tuturor ofiţerilor, subofiţerilor şi trupei ca pământul recucerit cu jertfa sângelui fraţilor noştri trebuie administrat şi păzit cu demnitate, cinste şi omenie faţă de toţi oamenii de bine – şi cu străşnicie şi necruţare faţă de infractori.

Pentru îndrumarea serviciului acum la început, ordon următoarele:

[...]

Din punct de vedere al serviciului

[...]

Se vor identifica şi aresta toţi evreii de orice sex şi vârstă ce s-ar mai găsi pe teritoriul rural, raportându-se prin legiunile respective Inspectoratului pentru a se da ordine de urmare.

[...]

Inspectoratul Jandarmi Chişinău,
Colonel, (ss) Meculescu

M. Carp, C.N., vol. III, p. 96-97.

Documente cu privire la situaţia evreilor basarabeni
din ghetourile şi lagărele în care au fost concentraţi

Serviciul Marelui Pretor

Nr. 223 din 17 iulie 1941

Către

Marele Cartier General

Secţia a II-a

Am onoare a raporta:

În urma inspecţiilor făcute în judeţul Bălţi, în ziua de 16 şi 17 iulie a.c., am constatat că Divizia a 8-a din zonă a trimis la:

- Feleşti-Bălţi, un număr de 1.546 evrei;
- Bălţi, un număr de 1.235 evrei;
- Limbenii Noi, circa 700 evrei în lagăr.

Din informaţiuni, Divizia a 8-a ar mai trimite aproximativ 5.000 evrei spre Bălţi.

Nu are cine să-i păzească.

Nu are cine să-i hrănească.
Rugăm a ordona ce facem cu ei.

Mare Pretor,

General, (ss) Ioan Topor

M. Carp, C.N., vol. III, p. 93; vezi și D.C.F.R.J.H., vol. V, p. 97

1941, iulie 18

Către

Cercul de Recrutare Soroca

La ordinul dvs. nr. 30610/1941,

Am onoarea a raporta următoarele:

În orașul Soroca nu se găsește nici un lagăr de evrei.

Pe raza județului este lagărul Mărculești, care a fost lichidat de evreii internați în el.

În prezent lagărul Mărculești primește evreii care sosesc din Bucovina și-i expediază la Cosăuți.

Garda lagărului Mărculești se compune din 12 ofițeri, 17 subofițeri și 249 trupă.

Ofițerii fac parte din Insp. București, iar trupa din Leg. Jand. Vlașca.

De asemeni, în târgul Otaci este o gardă compusă din 5 ofițeri, 20 subofițeri și 300 trupă, care păzesc evreii sosiți pentru triere și trecere peste Nistru.

Toți aparțin Companiei 60 Poliție.

Alte lagăre nu există.

Pentru conformitate,

Director Siguranței și Ordinei Publice,

lt. (ss.) I. Corciova

Arh. Naț., Fond M.A.I., ds. 36/1941, f. 22

1941, iulie

Declarația plutonierului major în rezervă Maței Gheorghe, participant la execuțiile din lagărul Orhei:

Când am ajuns în comuna Negreni am fost chemat de locot. Popoiu și-a dat ordin ca toți evreii ce i-a ordonat să fie de post Gafițan trebuie să-i executăm. Apoi am plecat cu plutonier Baciu Constantin și Gafițean la casa unde era (sic!) adunați evreii, acolo am luat un evreu din casă și l-am strâns de gât până ce a murit. După aceea, am plecat și a (sic!) rămas plt. Badiu Constantin și Gafițeanu și care pe la orele 12 noaptea am auzit focuri de armă automată. Dimineța când s-a luminat de ziuă a chemat pe Popoiu și i s-a arătat cadavrele în beci și ei s-a uitat și a pus mâinile la ochi.

La postul meu... mai precizez că au fost aduși un evreu și o evreică bătrână de dl. Bâdiu Constantin, ziua, și i-au ținut la post timp de 24 ore, când a doua zi am trimis pe jand. Lotica Ioan cu străjerul Roșca Nicolae la locul indicat de mine ca să facă o groapă, cu scopul ca seara să duc acolo pe evrei și să-i execut...

Ajunși la locul indicat, evreii au fost așezați la marginea gropii, iar noi la o depărtare de circa 5 metri, și eu am tras în bărbat, iar soldatul Uță în evreică. Eu personal am tras un număr de 2 cartușe și evreul a murit, iar soldatul Uță a tras două cartușe în evreică.

După ce i-am executat, am stat în acel loc și am pus jandarmii și străjerul care a fost cu noi de a astupat groapa.

Arh. S.R.I., F.P. 22539/vol. 3, f. 21-23

Ordonanța și comunicatul guvernatorului Bucovinei din 1 august, cu privire la executarea ostaticilor evrei din Cernăuți în cazul săvârșirii unor acte de violență împotriva autorităților militare și civile românești

Ordonanță*

Art. 1. Oricine va săvârși orice fel de act de violență în contra ofițerilor, ostașilor, funcționarilor de stat de orice grad români, precum și contra ofițerilor, ostașilor și funcționarilor armatelor sau misiunilor germane și italiene, va fi executat pe loc.

Art. 2. Dacă actul de violență contra vreunuia din cei de mai sus va fi săvârșit de un evreu, în acest caz vor fi executați imediat și toți ostaticii evrei internați în lagăr.

Art. 3. Aceeași sancțiune se aplică și complicilor de orice natură.

* Nu a fost afișată, ci numai publicată în ziarele din 1 august 1941.

Art. 4. Autoritățile care nu vor executa întocmai aceste dispozițiuni vor suferi și ele aceleași sancțiuni.

*
* *
*

Se aduce la cunoștința întregii populații că au fost ridicați și internați un număr de 50 fruntași evrei din Cernăuți, care vor garanta cu viața și averea lor, deplina liniște din partea populației evreiești. În caz când evreii se vor deda la cel mai mic act de violență contra armatelor germane sau aliate, sau contra unui funcționar public român, sau al misiunilor aliate, toți ostaticii vor fi imediat executați și averile lor confiscate.

(ss) Alexandru Rioșanu, împuternicitul conducătorului statului
pentru administrarea Bucovinei

M. Carp, C.N., vol. III, p. 99-100.

Masacrul de la Tătărești (jud. Cetatea Albă)

(Proces-verbal)

Astăzi, 9 august 1941.

Noi, sublocotenent Heinrich Fröhlich, Untersturmführer din Marele Comandament al Unității din Chișinău, având sectorul Cetatea Albă, m-am prezentat în comuna Tătărești, unde se afla un lagăr de evrei, în număr de 451 (patru sute cincizeci și unu), sub comanda căpitanului de jand. Vetu Gh. Ioan, din Leg. Jand. Chilia Nouă, căruia i-am comunicat ord. dlui general Antonescu de a-i executa imediat.

Subsemnatul, căpitan Vetu Ioan, luând cunoștință de ordinul sus transmis, l-am adus la cunoștință dlui comandant al Legiunii, care mi-a ordonat a executa acest ordin, urmând a raporta.

Pentru care am încheiat prezentul proces-verbal.

Untersturmführer, (ss) Fröhlich

Căpitan, (ss) Ioan Gh. Vetu

M. Carp, C.N., vol. III, p. 71-72.

Condițiile de viață ale evreilor din Basarabia și Bucovina,
aflați în lagăre și ghetouri

Telefonic
Nr. 858 din 10 august 1941
Inspectoratul Jandarmi Cernăuți
Către

Intr. nr. 555
10.VIII.941

Marele Pretor

Am onoare a raporta că am luat măsuri pentru internarea evreilor în lagăre, după cum urmează:

- în Securenii, aproximativ 17.000
- în Bărnova, ” 3.200
- în Berbenii, ” 2.000

evrei, toate în județul Hotin.

Restul se găsesc pe raza Legiunii Jand. Soroca, la Atachi și circa 10.000 peste Nistru.

Cu toate măsurile luate de autoritățile administrative și comunicatele respective și cu toată străduința depusă de către jandarmerie pentru organizarea hranei pentru aceste lagăre, totuși nu se poate face față nevoilor în raport cu numărul lor atât de mare, îngrămădiți în acea regiune.

Lipsa de alimente este foarte excentrică și lipsește în special pâinea. Mulți evrei nu au bani și sunt expuși a muri de foame.

[...]

M. Carp, C.N., vol. III, p. 106.

Telefonic
Nr. 862 din 11 august 1941
Inspectoratul Jandarmi Cernăuți

Intr. Nr. 568
11.VIII.1941.322

Către

Serviciul Marelui Pretor

La ordinul nr. 528941, raportăm că în comuna Securenii-Hotin, s-a înființat un lagăr în care sunt internați următorii evrei:

- oraș Hotin, 3.800 evrei
- Tg. Noua Suliță 2.800
- județul Hotin 6.625
- orașul Storujineț 1.100

- județul Storojineț	3.180
- Herța-Dorohoi	1.200
- orașul Rădăuți	520
- județul Rădăuți	580
- județul Cernăuți	<u>977</u>
Total 20.852*	

S-a asigurat asistența medicală a acestora; avându-se în vedere numărul prea mare, alimentarea lor este imposibilă.

În acest scop, propunem înființarea unui al doilea lagăr la Edineț – jud. Hotin. La Moghilău mai sunt 12.000 de evrei, pe care germanii urmează să-i treacă înapoi în România.

Inspectoratul nu-și poate asuma răspunderea venirii lor.

Colonel, (ss) Mânecuță

M. Carp, C.N., vol. III, p. 102; vezi și D.C.R.F.J., vol. V, p. 40

* Corect: 20.782.

1941, septembrie 4
Serviciul Marelui Pretor

Situația
de numărul lagărelor de evrei aflate în Basarabia și Bucovina

Nr. crt.	Denumirea legiunei	Denumirea lagărului	Numărul evreilor	Observațiuni
1.	Leg. Jand. Hotin	Secureni	10.356	Comp. 60 Poliție
		Edinița	11.762	
2.	Leg. Jand. Bălți	Limbenii Noi	2.634	Leg. Jand. Bălți
		Rășcani	3.072	
		Răuțel	3.253	
3.	Leg. Jand. Soroca	Vertujeni	22.969	1. plot din Det. Lt. col. Constantinescu
	Total		54.028	
	Ghetou Chișinău	Chișinău	10.400	Comp. 10 Poliție

P.S. Tabloul original s-a predat personal de dl general Topor la S.a II-a, M.C.G.

Plt. (ss) Indescifrabil

M. Carp, C.N., vol. III, p. 123.

Evrei decedați în ghetoul din Chișinău
4 septembrie – 2 octombrie 1941

4 sept.	-	12	persoane
7 "	-	3	"
8 "	-	5	"
12-13 "	-	12	"
15 "	-	7	"
16 "	-	8	"
18 "	-	11	"
21 "	-	13	"
23 "	-	10	"
26-27 "	-	11	"
1 oct.	-	12	"
2 oct.	-	9	"

Arh. Militare Române, fond M.St.M., C0424-554.

Măsuri privind înființarea ghetoului din Cernăuți

1941, octombrie 10

F. urgent

Am onoarea a face cunoscut că s-a hotărât evacuarea populației evreiești din Bucovina.

Pentru aceasta, populația evreiască din Municipiul Cernăuți va fi mai întâi strânsă în ghetoul fixat de Primărie, de unde apoi va fi transportată cu C.F.R. treptat.

Operațiunea străngerii, paza ghetoului, îmbarcarea și transportul până la punctele de frontieră revine acelu Comandament și Inspectoratului de Jandarmi Cernăuți.

Pentru aceasta aveți la dispoziție:

- Bat. Jand. L.B.I căruia i se va încredința paza ghetoului și escortarea transporturilor;

- Bat. 430 Inf. și Bat. [lipsește în document] Inf. anume aduse la Cernăuți și cari vor asigura ieșirile din oraș și ordinea și siguranța în interior, concurând, după strângerea în ghetou, și la paza acestuia toate trupele aflate în garnizoana Cernăuți.

- garniturile de C.F. necesare în gara Cernăuți, și anume câte 2 trenuri a 50 vagoane zilnic.

Operațiunea străngerii în ghetou se va face în ziua de 11 octombrie 1941, după programul anexat.

- în această zi se vor lua din zori toate măsurile de siguranță necesare spre a împiedica orice act dăunător ordinii sau păgubirii statului, toate averile evreiești devenind din acest moment proprietatea statului.

Planul ghetoului.

Programul transporturilor pe C.F.R.

Regulamentul de funcționare a ghetoului.

Ordonanța 38

Veți lua toate măsurile de control asupra aplicării întocmai a acestui regulament.

Inspectoratul de Jandarmi Cernăuți a primit copia acestui ordin și toate instrucțiunile necesare unei strânse colaborări și în special pentru efectuarea transporturilor pe C.F.R. până la punctele de primă destinație.

Guvernatorul Bucovinei, (ss) general C. Calotescu

Arhivele Yad Vashem, Ierusalim, Colecția Matatias Carp, 001/97 A

11 octombrie 1941

Regulament asupra funcționării ghetoului din Cernăuți

1. Toți evreii aflați în ghetou sunt obligați a se supune în totul dispozițiilor, ordinelor sau somațiilor autorității militare.

Portul stelei lui David este obligator în ghetou.

Nesupunerea, ca și instigarea la nesupunere sau dezordine, se pedepsește cu moartea.

PROGRAMUL

străngerii în ghettoa a evreilor din Cernăuți

11 Octombrie 1941.

- Ora 7 dim. Adunarea membrilor comunității evrești din Cernăuți și suburbane la Comandamentul Militar (vor fi anunțați între orele 5 și 7 cu concursul Inspectoratului Regional al Poliției Cernăuți) Li se citește (la ora 7) alăturata încunoștințare, ordonanța No 38 și regulamentul ghetto-ului.
Se anunță că toate autorizările de întrebuintare la munca de folos obștesc, oricare ar fi autoritatea sau întreprinderea, sunt decăzute. - Ca atare, toată populația evreiască intră în ghetto.
- Ora 8 - 9,30 Se face, de către membrii comunității anunțarea tuturor evreilor din Cernăuți.
În același timp organele ale Inspectoratului Regional de Poliție vor anunța deasemeni populația evreiască prin citirea la răspântii a încunoștințării.
- Ora 9,30-18 Fermec acordat pentru strămutarea în ghetto.
- Ora 18 Închiderea ghetto-ului.
Nimeni nu mai poate pătrunde în ghetto decât cu aprobarea scrisă specială a n.s.a. (În afară de creștinii ce locuiesc în cartierul respectiv și care vor dovedi aceasta cu acte de legitimitate.)

GUVERNATORUL BUCOVINEI,
General C. Calotescu

2. Nici un evreu nu poate părăsi ghetoul decât în baza unei autorizații speciale și scrise a Comandamentului Militar al Bucovinei.

Toți cei ce ies din ghetou se trec într-un registru, arătându-se data și ora ieșirii, motivul, nr. autorizației și ora întoarcerii.

Ieșirea evreilor se face numai prin poarta nr. 1 (str. Romană), unde va fi în permanență un ofițer de jandarmi.

3. Ieșirea evreilor din ghetou nu este admisă decât pentru prezentarea în fața instanțelor judecătorești, în baza unui mandat, sau pentru locul în întreprinderile de producție interesând obștea și numai după prealabila aprobare a guvernatorului.

Orice autorizații anterioare datei de 12 octombrie 1941 sunt decăzute.

4. Nimeni nu poate intra în ghetou, oricare ar fi calitatea sa, dacă nu are o autorizație scrisă a guvernatorului.

Aceste autorizații se înregistrează ca și cele de ieșire.

5. Este interzis a se face în ghetou între evrei și creștini sau între evrei și evrei, oricare ar fi ei, comerț, schimb, vânzări sau în valută, monede de aur sau argint, obiecte de metale prețioase, pietre prețioase sau alte obiecte de valoare.

Cei ce vor contraveni acestei dispozițiuni vor fi împușcați.

6. Întregul ghetou este pus sub paza militară a Comandantului unității de jandarmi ce are în pază ghetoul.

Acesta este răspunzător de ordinea din ghetou și de împiedicarea infracțiunilor arătate mai sus.

Este răspunzător de asemeni de actele subalternilor săi.

7. Ghetoul va fi împărțit de comandant în mai multe sectoare.

Fiecare comandant de unitate are în sectorul său aceleași îndatoriri ca și comandantul ghetoului.

8. Comunitatea evreiască este obligată a asigura cazarea și sprijinul material al tuturor conaționalilor.

Este, de asemeni, obligată a asigura pe sectoare asistența medicală a populației evreiești.

Pentru aceasta medicii hotărâți de Comunitate vor putea aduce în ghetou instrumentele medicale necesare și medicamente.

Instalarea bolnavilor și evacuarea, ca și eventualele înmormântări, se vor face tot prin grija Comunității evreiești.

9. În ghetou vor funcționa următoarele piețe:

a) str. Sf. Treime, colț cu str. Petre Liciu

b) str. Dr. Roth, colț cu str. Dr. Reiss

c) Piața Asachi

d) Cărămidăria Patria

De asemenea, brutării:

a) din str. Romană, colț cu Barbu Lăutaru

b) din str. I.C. Brătianu.

Brutăriile vor funcționa sub auspiciile Primăriei, brutarii vor fi toți evrei.

Piețele vor funcționa prin grija Primăriei și comandantul ghetoului va lua măsuri ca:

- să nu se transmită prin țărani veniți să-și vândă produsele scrisori, valori, obiecte de preț;

- să nu se introducă printre cei ce vin cu alimente elemente periculoase sau acaparatori de bunuri.

Piețele nu pot funcționa decât între 8 și 12.

Guvernatorul Bucovinei, general C. Calotescu

M. Carp, C.N., vol. III, p. 155-156; vezi și D.C.R.F.J., vol. V, p. 100-101

I.Ș.

Deportările ca formă de purificare etnică

„Deportarea cu întreg cortegiul ei de suferințe pentru proscrisi, cu îngenuncherea sentimentelor de omenie, de milă, de echitate, cu abrutizarea întregului aparat de militari și funcționari ordonați cu executarea lui ne-a coborât în respectul popoarelor civilizate și ne-a înfierat în istorie cu dangaua barbarismului”. (Din spovedania dr-lui Traian Popovici, primarul municipiului Cernăuți în perioada deportării evreilor în Transnistria)

Deportarea evreilor, în special din Basarabia, din nordul și sudul Bucovinei, a fost una din măsurile antievreiești cu consecințe dintre cele mai tragice pentru destinul evreilor din România.

Ea s-a înscris în planurile de purificare etnică proiectate de Ion Antonescu ca un demers constitutiv al întregii acțiuni de restructurare a societății românești pe această bază. Relevante în acest sens sunt declarațiile făcute în Consiliul de Miniștri din 7 februarie 1941 când, expunându-și concepțiile despre căile de realizare a „românizării”, Ion Antonescu a pus în evidență două aspecte ale acestui proces, și anume: cel al „pătrunderii elementului românesc în viața economică a statului” și cel al „purificării atmosferei de elementele iudaice”. Dacă timpurile ar fi normale, – spunea pe atunci încă generalul Antonescu – eu aş proceda în mod normal, la eliminarea din statul român în masă, a elementelor evreiești, adică la izgonirea lor peste graniță¹. Desigur, la data respectivă nu se punea încă problema internărilor în lagăre de exterminare, nici pe plan internațional. În țările ocupate de trupele naziste, de pildă în Polonia, principala formă de „purificare a societății de atmosfera iudaică” era închiderea evreilor în ghetouri, izolarea lor de populația creștină. Așa se explică poate și faptul că, intenționând să se „adapteze la situația internațională existentă”, generalul Antonescu a dat „instrucțiuni” pentru închiderea în ghetouri atât a evreilor din București, cât și a celor din provincie. „În Capitală, spunea el, vreau să fac un cartier pur evreiesc [...] unde, în timp de doi ani tot ce este evreu [...] trebuie să intre și tot ce este român va trebui să iasă. Atunci jidanii vor putea să trăiască în mediul lor, cu comerțul lor, cu sinagogile lor până când vor veni timpuri liniștite, când îi vom trece peste graniță, în regiunile care se vor fixa ulterior”. Dar aceasta, conchidea Ion Antonescu, „este o problemă pe care nu poate s-o rezolve neamul românesc singur, ci care se înlănțuiește în

spațiul continental și intercontinental și vom vedea ce soluție se poate da acestei probleme cu timpul”². S-a pus și problema studierii orașelor în care erau „evrei mulți, ca Focșani, Iași, Galați, Bacău, Roman, Fălticeni”. Dorința lui Antonescu era să se pună și aici capăt „promiscuității” în care „jidani și români” trăiau împreună.

Așadar, ghetoizarea era concepută ca o formă de „deziudaizare” a societății românești. Cu toate acestea, Antonescu nu a renunțat nici la măsuri de expatriere. În care scop a împărțit evreii în câteva categorii. Cei mai favorizați erau evreii „băștinași”, cei care s-au aflat în România în anul 1913 și cărora li s-a promis un tratament mai deosebit, fără să li se garanteze, însă, un viitor sigur. Ca „invadatori” au fost tratați evreii „protejați de tratatele de pace”, respectiv cei din provinciile intrate între hotarele României prin Marea Unire din anul 1918. Ultima categorie o constituiau evreii din Germania și Austria ce căutaseră refugiu în România. Conform planului lui Antonescu, expatrierea trebuia începută cu acești din urmă evrei³. (În legătură cu situația celor refugiați din țările cotoșite de Germania nazistă, conducerea Comunității evreiești a înaintat un memoriu Ministerului de Interne arătând că numărul acestor evrei nu depășea cifra de 1.400, din care 50% erau patroni și 20% aveau diferite servicii⁴.) În final, conducătorul a decis ca într-un răstimp de 5-10 ani evreii, în general, să fie deposedați de averile lor, după care să fie trecuți „peste graniță, dându-li-se numai o cotă pentru munca pe care au depus-o și capitalul pe care l-au investit”⁵. În viziunea lui Antonescu, eliminarea străinilor și în special a evreilor trebuia făcută în „interesele generale ale neamului românesc”, „purificarea” fiind necesară pentru omogenizarea românilor⁶. Această concepție despre „purificarea etnică”, profund ostilă minoritarilor așezați pe meleagurile românești de-a lungul timpului, integrați în viața societății românești și cu contribuții majore aduse la dezvoltarea României moderne, a devenit realitate politică după intrarea României în război alături de Germania nazistă.

La 17 iunie 1941, cu cinci zile înainte de trecerea Prutului de către armata română, Mihai Antonescu, pe atunci vicepreședintele Consiliului de Miniștri, informa membrii guvernului că venise ceasul pentru „purificarea populației”. Acțiunea trebuia începută în Basarabia și Bucovina, nu numai în ceea ce-i privea pe evrei, ci pe toate naționalitățile, declara demnitarul român; vom ajunge să practicăm o politică de totală și violentă înlăturare a elementelor străine”⁷. La data respectivă, la nivel guvernamental, se vorbea despre încorporarea Basarabiei, Bucovinei și a teritoriilor transnistrene sub suveranitate românească unde, după cum preciza Mihai Antonescu, „va

trebuie să aplicăm o politică de purificare și de unificare a rasei printr-un fenomen de migrațiune”⁸. Regimul administrativ ce urma să fie instalat în respectivele provincii trebuia să fie predominant militar: se considera că numai astfel se vor putea asigura toate mijloacele necesare pentru „purificarea” lor, căci ele „trebuie să fie și să rămână provincii românești nu numai într-un înțeles convențional cu proporții vaste și abstracte, dar într-o biologie sănătoasă și pe care să putem nu numai s-o simțim, dar s-o verificăm în fiecare zi prin realitatea socială și etnică a populației care locuiește aceste provincii. Prin urmare, prima fază este o fază de purificare radicală”⁹, adică scoaterea evreilor din acele provincii. Acțiune recunoscută de însuși Conducătorul statului atunci când arăta în ședința de guvern, la 6 octombrie 1941: „În ce privește pe evrei, am luat măsura ca să îi scot definitiv și total din aceste regiuni. Măsura este în curs. Mai am în Basarabia aproximativ 40.000 de evrei, care în câteva zile vor fi trecuți toți peste Nistru, iar dacă circumstanțele vor permite, vor fi trecuți dincolo de Urali. Dacă nu profităm de situația care se prezintă azi pe plan internațional și european pentru a purifica neamul românesc, scăpăm ultima ocazie pe care istoria ne-o pune la dispoziție. [...] Pot să aduc și Basarabia înapoi și Transilvania, conchidea mareșalul Antonescu, dacă nu purific neamul românesc n-am făcut nimic. Căci nu frontierele fac tăria unui neam, ci omogenitatea lui”¹⁰. Așadar, cauza adevărată a deportărilor a fost politica de *purificare etnică* pe care mareșalul Antonescu s-a decis să o aplice, încadrându-se în doctrina naționalismului extremist promovată de Germania nazistă. Din păcate, unii cercetători neagă această realitate istorică, încercând să acrediteze ideea că politica mareșalului Antonescu de deportare a evreilor s-ar fi datorat relei lor comportări față de autoritățile militare și civile românești în timpul ocupației sovietice în Basarabia și Bucovina. Cu alte cuvinte, n-ar fi fost vorba despre antisemitism sau de purificare etnică, ci măsuri de represalii împotriva unei „populații dușmănoase”. Ce-i drept, în declarațiile sale publice, mareșalul Antonescu vorbea mai puțin despre politica sa de purificare etnică. Subiectul era abordat în cadrul ședințelor restrânse ale Consiliului de Miniștri. În public, mareșalul îi acuza pe evrei de trădare și dușmănie față de statul român. Atunci când a răspuns la scrisorile dr. W. Filderman, care l-a implorat să oprească deportările și să nu pedepsească mii și mii de oameni nevinovați, mareșalul i-a răspuns prin a-i acuza pe toți evreii de „acte de ură, împinsă până la nebunie”¹¹. În acest context, conducătorii evreimii au cerut pedepsirea celor vinovați și nu etnia ca atare. Nu puteau să răspundă cei peste 180 de mii de evrei deportați în Transnistria pentru eventualele vini ale unor indivizi izolați.

Conducerea comunității evreiești și președintele Federației Uniunilor de Comunități Evreiești, dr. W. Filderman, au denunțat măsura deportării, considerând-o abuzivă, criminală și contrară drepturilor omului. Au cerut judecarea și condamnarea celor vinovați, protestând împotriva metodei culpabilizării etniei în general. „Și așa cum poporul român nu poate fi răspunzător de asasinatele comise de legionari la Jilava, scria dr. W. Filderman mareșalului Antonescu, tot astfel nu poate fi făcut răspunzător nici un evreu din Vechiul Regat și Transilvania, ca și cei nevinovați din Bucovina sau Basarabia de faptele unora dintre ei”¹².

Deportările declanșate cu furie și agresivitate în 1941 au fost oprite în toamna anului 1942, când regimul antonescian a apreciat că pentru prestigiul internațional al României, în eventualitatea că Germania nazistă pierdea războiul, era recomandabilă curmarea acestei acțiuni.

Așadar, politica antievreiască a regimului antonescian nu a cunoscut faza paroxistică din Germania nazistă. Nu au fost uciși toți evreii, ci doar o parte dintre ei. După unii, evreii români ar trebui să fie chiar „recunoscători” mareșalului Antonescu că nu au fost cu toții uciși. Cam cinic, un atare punct de vedere.

L.B.

Note

1. *Legislația antievreiască*, p. 291-295.
2. *Loc. cit.*
3. Ședința Consiliului de Miniștri din 7.II.1941. Stenograma publicată în *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri* (în continuare, *Problema evreiască*), p. 190.
4. *Loc. cit.*, p. 193.
5. Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 18.II.1941, publicată în *Problema evreiască*, p. 193.
6. *Loc. cit.*, p. 208.
7. *Loc. cit.*, p. 234-235.
8. *Loc. cit.*
9. Extras din expunerea prof. Mihai Antonescu la consfătuirea cu viitorii guvernatori ai Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei la 2 iulie 1941. Stenogramă publicată în *Problema evreiască*, p. 258-259.
10. *Problema evreiască*, p. 326-327.
11. Matatias Carp, *Cartea Neagră*, vol. III, ediția a II-a, Editura Diogene, București, 1996, p. 192.
12. Vezi scrisoarea adresată de dr. Filderman mareșalului Antonescu, 25 octombrie 1941, publicată în D.C.F.R.J.H, p. 289.

Deportările în Transnistria. Prima fază (iulie-august)

În Basarabia și Bucovina de nord primele deportări de evrei spre Transnistria au început în iulie 1941. Ele au fost însă temporar întrerupte deoarece autoritățile germane nu au acceptat ca această amplă acțiune să aibă loc înainte de încheierea operațiunilor militare din zonă. Câteva mărturii documentare de epocă ilustrează destinul miilor de evrei expediați dincolo de Nistru de militarii români și goniți îndărăt de către germani:

1941, iulie 30

Comandamentul Armatei a XI-a (germană)

Din raportul Comandamentului circulației de la Iampol rezultă că în Iampol s-ar găsi mai multe mii de jidani, între care femei, copii și moșnegi. Aceștia ar fi fost transportați de eșaloanele românești peste Nistru spre Est.

Mulțimea aceasta nu este păzită. De asemenea nu s-a asigurat aprovizionarea ei. De aceea ei circulă prin Iampol, prădând pentru a se putea hrăni. O mare parte din ei deja mor de foame.

Comandamentul Suprem al trupelor germane din România atrage atenția că concentrarea și deplasarea unor mase de jidani în teritoriul spatelui Armatei periclitează aprovizionările armatei și în consecință nu sunt de dorit...

Aprovizionarea unor mase mari de oameni nu este posibilă pentru armată. Prin mase atât de mari de oameni este periclitată siguranța legăturilor și se alimentează propagarea bolilor contagioase.

Din această cauză, Comandamentul Superior al trupelor a luat măsuri pentru a se opri transportarea jidanilor și rușilor peste Nistru, spre Est.

Din această cauză rugăm a se lua măsuri pentru a se împiedica pe viitor asemenea aglomerări și transporturi.

Comandamentul Armatei XI-a, (ss) Indescifrabil

Arh. Militare Române, fond M.St.M., RSEM 1095/C0649

Secția II	
Intrarea No. <i>20.997</i>	
19 <i>41</i> Luna <i>Julie</i> Ziua <i>13</i>	

nr. *754* din 11 Iulie 1941.

BUCUR 2 A. DIMCOȘ
cătire

D A C I A 1
Secția 2-a

SECRET

Centru executarea ordinului Div. telefonice,
primit în ziua de 8.VII.1941;

Am onoare a înainta, datoratului Plan - în-
toccit de acest Centru - pentru înlăturarea ele-
mentului judeic de pe teritoriul basarabean, prin
organizarea și reționarea de echipe, care deven-
nescă trupele române.

La plan se anexază și una schiță, scara
1/150.000, cu regiunea și itinerariile urmate de
aceste echipe.

Din ziua de 9 Iulie crt. s'a și trecut la
executare.

Lușionca acestor echipe este de a crea
în sațo atmosferă defavorabilă elementelor
judaice, în așa fel, încât populația singură să
caute a le înlătura prin mijloacele ce vor și
mai îndicte și adaptabile împrejurărilor. La
sosirea trupelor române, atmosfera trebuie să fie
deja creiată și chiar trecut la fapte.

Șeful BUCURULUI
Lt. Colonel,

Al. Ionescu
Al. Ionescu.

Planul din 11 iulie 1941, propus de Lt. Colonelul Al. Ionescu pentru "înlăturarea
elementului iudaic din Basarabia".

Armata germană a respins valul de deportați la vest de Nistru, ceea ce a obligat autoritățile române să organizeze lagăre de așteptare pentru zeci de mii de evrei dislocați.

Într-un document al Președinției Consiliului de Miniștri putem citi:

Președinția Consiliului de Miniștri, nr. 192 din 11/8.1941, ora 18/10;
nr. 64523 – 1941 august 11, ora 18.

Președinția Cons. de Miniștri, Serviciul Central de Informații către Ialomița, secția 2-a. Direcția Generală a Poliției raportează că în regiunea dintre Secureni – Hotin și Otaci – Soroca, se află aproximativ treizeci de mii evrei evacuați din orașul și județul Hotin și din Bucovina stop. Cei trecuți peste Nistru de autorități au fost reînțorși, [de comandamentele militare hitleriste – n.n.] însă autoritățile continuă a trimite alți evrei în această regiune stop. Rog comunicați telegrafic care este situația stop.

Șeful Serviciului Central de Informații, (ss) general T. Georgescu

A.N., Fond P.C.M., Cabinet, ds. 86/1941, f. 87

Unitățile germane au retrimis la vest de Nistru circa 15.000 de evrei. Ion Antonescu a protestat împotriva acestei măsuri, amenințând că se va adresa lui Hitler.

Prefectura județului Soroca comunica, la 12 august 1941, Ministerului Afacerilor Interne:

„În referire la ordinul d-voastră nr. 11.308 A, din 22 iulie a.c., avem onoare a vă raporta următoarele:

În județ s-au înființat 2 lagăre de concentrare a evreilor și anume: în satul Alexandru cel Bun un număr de 3.000 evrei și în comuna Rublenița cu un număr de 7.700 evrei; 2. Nu s-a evacuat nici un evreu în alt județ; 3. Paza celor internați în lagăr se face de jandarmi. Prefect (ss) R. Eftimie”.

Ibidem, Fond M.A.I., ds. 544/1941, f. 78

În consecință, au fost organizate lagăre la Atachi, Secureni, Edineț etc., care să poată reprimi pe cei respinși de naziști.

Isprăvile politicii antisemite ale guvernului antonescian au fost relevate chiar și de surse hitleriste. Dacă unele exprimau „nemulțumiri” în legătură cu „ritmul lent” al persecuțiilor rasiale ale autorităților române, altele, datorate unor reprezentanți ai Sicherheitsdienst și Sicherheitspolizei relatau că „modul în care românii procedează cu evreii este lipsit de metodă.

Nu se pot ridica obiecții împotriva numeroaselor execuții ale evreilor, dar pregătirea tehnică și realizarea acestora sunt total neadecvate” (*Nürnberg Documents*, nr. 2651).

Killinger, reprezentantul diplomatic al guvernului hitlerist la București, apăra, însă, politica regimului dictatorial-militar român față de evrei.

Într-o notă adresată către Auswärtiges Amt, el scria, la 1 septembrie 1941:

„Nu pot să fiu de acord cu punctul de vedere al conducătorului de grupă S. S. Heydrich (locuitorul lui Himmler – n.n.). Modul de a proceda al românilor în teritoriile noi ocupate din Est dovedește că nu poate fi vorba de o politică de prietenie pentru evrei. Contra acuzării de prietenie pentru evrei vorbesc mai cu seamă următoarele fapte:

1. Strădania guvernului român de a nu lăsa să pătrundă vreun evreu din Ucraina spre Basarabia, pentru că acest lucru ar cauza prejudicii politicii antisemite dusă de guvern.

2. Repetatele încercări ale vicepreședintelui de a-l readuce în țară pe comandantul S. S. Richter, dând importanță deosebită activității acestuia.

3. Acceptarea din partea guvernului român a tuturor proiectelor de legi depuse de consilierul Richter.

4. Măsurile de represalii ale guvernului român contra evreilor care au avut ca urmare că propaganda inamică a declarat că evreii sunt persecutați în mod îngrozitor la granițele României.

5. Printre altele, exterminarea a circa 4 000 evrei la Iași.

6. Legația americană culege material asupra persecuțiilor îndurate de evrei în România și le transmite în America.

7. O severă încadrare a tuturor evreilor din Vechiul Regat pentru munca obligatorie în provinciile ocupate. Antonescu a dat ordin să se prindă circa 60.000 de evrei pentru construirea de șosele.

Vă sfătuiesc de a vă ocupa mai cu seamă odată și de chestia evreilor din Ungaria, căci ungurii declară astăzi că românii au dovedit, prin actele lor neomenești contra evreilor, că nu pot avea dreptul asupra unei provincii civilizate cum este Transilvania.

O cât mai grabnică detașare a unui specialist în chestiunea arianizării și a evreilor pentru a înlocui pe dl Richter”. (*D.C.F.R.J.H.*, vol. III, p. 102).

I.Ș.

Reluarea deportărilor în Transnistria. Faza a doua (septembrie-noiembrie)

La începutul lui septembrie, din ordinul mareșalului I. Antonescu, s-au reluat deportările evreilor din Basarabia și Bucovina peste Nistru. Rapoarte succesive ale Inspectoratului de jandarmi către Guvernământul Basarabiei-Chișinău arată: în ziua de 27 septembrie 1941, de la Legiunea de Jandarmi Orhei au trecut peste Nistru 794 de evrei, de la Soroca 650, la 29 septembrie, de la Soroca 567, de la Orhei 38.

Arhiva de Stat a Republicii Moldova C0206

Un alt document indică numărul de evrei trecuți zilnic în Transnistria : la 30 septembrie, de la Orhei 739, de la Soroca 744, la 1 octombrie, Orhei 784, Soroca 717, 2 octombrie, Orhei 787, 5 octombrie, Soroca 700, Orhei 598, 6 octombrie, Soroca 730, Orhei 800, 7 octombrie, Soroca 800, Orhei 795, 8 octombrie, Soroca 1000, Orhei 771, 9 octombrie, Soroca 1000, Orhei 800, 10 octombrie, Soroca 1200, Orhei 800, 11 octombrie, Orhei 554, Soroca 1120, 12 octombrie, Orhei 807, Soroca 1190, 13 octombrie, Orhei 795, Soroca 2001, 14 octombrie, Orhei 0, Soroca 2195, 15 octombrie, Orhei 785, Soroca 777, 16 octombrie, Orhei 547, Soroca 76.

Ibidem, C0207-212

Aceste deportări s-au făcut pe baza instrucțiunilor Inspectoratului de Jandarmi Chișinău din 25 septembrie 1941. În acest document, care indică parcursul și punctele de trecere peste Nistru, se spune, între altele: „Predarea grupelor (de evrei) jandarmilor de la est de Nistru *fără nici o formalitate* (subl. ns.), care au deja ordin pentru primirea și escortarea lor”. De asemenea, se preciza „*îngroparea imediată a celor ce eventual vor înceta din viață în timpul marșului*”.

Totodată, se atrăgea atenția că vor fi aplicate „severe sancțiuni jandarmilor care în timpul marșului vor comite jafuri asupra evreilor”.

Ibidem, C1065-1066

Alte documente se referă la deportările din nordul și sudul Bucovinei:

Buletinul Inspectoratului regional de jandarmi Cernăuți nr. 41841/S, din 13 octombrie 1941, relatează, la rubrica „Evenimente”: „În ziua de 12 octombrie 1941, orele 19, din orașul Câmpulung au fost evacuați ultimii 29 evrei din acel oraș și din jud. Câmpulung. În total au fost evacuați 7.200 evrei din acel județ”. După ce se precizează că din Rădăuți au plecat în aceeași zi 2.500 evrei cu 50 de vagoane, două femei decedând pe drum în timpul evacuării, se arată în continuare: „În aceeași zi s-a găsit de către Comisiunea care sigila casele evreiești evacuate, pe str. Regina Maria nr. 13, o evreică în etate de 80 de ani, care era încuiată în casă, iar cheia se afla la Comisiune”.

În Buletinul Informativ din 14 octombrie 1941, se arată că Mitropolitul Bucovinei ar fi fost impresionat de exodul evreilor din Cernăuți.

Arh. Militare Române, fond A.M.St.M., R.S.E.M. 1095, C0342, 346

Într-un raport al Prefecturii de Suceava, din 15 octombrie, se relatează desfășurarea deportării evreilor din județ, în Transnistria, astfel:

*„În ziua de 9 octombrie 1941 au fost evacuați din:
Suceava, 1386 evrei; Solca, 113 evrei; Burdujeni, 982 evrei; Ițcani,
300 evrei.*

Total - 2781 evrei

*În ziua de 10 octombrie 1941 au fost evacuați din Suceava 1295
evrei.*

În ziua de 11 octombrie au fost evacuați din Suceava 957 evrei.

Total - 2252 evrei

*În total deci, din Suceava au fost evacuați 3638 evrei, iar din
comunele din județ și anume: Solca, Burdujeni și Ițcani, au fost evacuați
în total 1395 evrei”.*

Arh. Centrului Goldstein-Goren, Universitatea Tel Aviv, Microfilme Cernăuți

Referatul avocatului Federației Comunităților Evreiești din România informează la 22 noiembrie despre deportarea evreilor din Dorohoi:

*„Joi, 7 noiembrie, la orele 5, a fost chemat reprezentantul
Comunității din Dorohoi la Poliție, unde șeful Poliției reîntors de la
Prefectură, a citit o ordonanță privitoare pe evreii băștinași la Dorohoi,*

în care se spunea că în termen de 24 ore să predea Băncii Naționale toate obiectele din aur, argint bijuterii, precum și toate sumele în numerar, titluri, valute străine, fiecare persoană neavând drept a-și opri decât suma de una mie lei. [...]

Nu s-a permis rămânerea nici celor bătrâni de 80-90 ani, a bolnavilor, copiilor mici, a infirmilor, decorații de război, invalizii și văduvele de război, ofițeri de rezervă, medici, avocați, farmaciști, în sfârșit nu li s-a permis nici un fel de amânare în privința plecării.

Condițiunile plecării: i-au dus în căruțe angajate de evacuati, plătindu-se sume ce variau între 2-3000 lei, pentru o distanță de la 5-800 m. La gară, înainte de îmbarcare, au fost percheziționați și li s-a luat tot ce mai aveau asupra lor, după cum s-a descris mai sus, și băgați în vagoane de marfă, 50-60 la un loc și apoi încuiați. Aceștia fiind evacuați din orașele lor încă din luna iunie, nu aveau, majoritatea din ei, decât o cămașă pe dânșii, desculți și în haine rupte de vară, copii mici și bătrâni înghețați de frig [ceea ce] a prilejuit un spectacol care făcea lumea să plângă când îi vedea. [...]

Numărul celor evacuați este următorul: Darabani, Rădăuți, Mihăileni circa 6.000, iar din Dorohoi, băștinași, circa 3.000 suflete. [...] Averile celor plecați se ridică în fiecare zi de organele primăriei, fără nici o inventariere și fără să ia parte vreun delegat al Comunității”.

D.C.F.R.J.H., vol. III, p. 412-415

Guvernatorul Transnistriei, Gh. Alexianu și-a exprimat nemulțumirea și dezaprobarea față de zelul manifestat de autoritățile din Basarabia și Bucovina în deportarea evreilor din provinciile respective. Într-un raport secret din 1 noiembrie către Președinția Consiliului de Miniștri, arăta:

„Problema evreiască se prezintă în condiții destul de grave. Mi s-a adus un număr de evrei mult mai mare decât ne-am așteptat și în împrejurările de azi, pe vreme rea, cu drumuri impracticabile, așezarea lor la locurile destinate se face în condiții foarte grele.

Numai din Basarabia și Bucovina mi-au trecut prin punctul de Nord peste Nistru 50.000 evrei, iar acum încep să-mi vină de la Isaccea convoaie de 10.000-11.500 o dată. deși m-am înțeles cu toată lumea să-mi dea treptat spre a-i putea hrăni, mai ales în regiunea de sud, care este secătuită și unde nu am altă posibilitate să le dau o bucată de pâine.

Starea sanitară a evreilor este foarte proastă. Toți medicii mei sunt la fața locului, pentru a asigura izolarea celor bolnavi și pentru a feri populația de contaminare.

Rog ca în privința aceasta să dați dispoziție tuturor organelor care sunt însărcinate cu trecerea evreilor în Transnistria să respecte normele stabilite, fiindcă altminteri se produce dezordine, autoritatea nu poate să mai facă față împrejurărilor și nu vreau ca să se spună apoi că această evacuare a evreilor în Transnistria s-a făcut în condiții neomenești.

Primesc pe toți evreii care îmi sunt trimiși din țară, dar am de luptat cu rezistența populației locale și nu am suficiente mijloace de a putea stăpâni convoaie mai mari decât acele convenite.

Nu vrem să ajungem la rezultate contradictorii celor dorite, atunci când s-au hotărât aceste măsuri”.

Arh. Naț., fond P.C.M., Cabinet, ds. 86/1941, f. 288

Deportările masive ale populației evreiești, ca și alte măsuri de persecutare a acestei etnii, îl determină pe reprezentantul diplomatic al S.U.A. la București să trimită un amplu raport la Departamentul de stat.

Publicăm fragmente din acest foarte argumentat demers:

„Nr. 2108

București, 4 noiembrie 1941

Referitor la: Evenimente recente în situația evreilor din România: Evacuarea forțată din Bucovina și Basarabia: Masacre raportate, brutalități și spoliere (prădare); contribuția exorbitantă forțată cu cantități foarte mari de îmbrăcăminte pentru cerințe publice.

Telegramele mele nr. 931 și 934 din 1 noiembrie, 6 p.m. și respectiv 4 noiembrie, 10 a.m., arătau că problema evreiască în România trece iar printr-o etapă critică. Rapoartele oficiale anterioare, în special nr. 2015 din 19 august 1941 și telegramele de la Legație se refereau la diferite atrocități împotriva populației evreiești din România în timpul ultimilor ani, în special în timpul regimului violent antisemit al lui Goga de la începutul anului 1938, rebeliunea legionară din luna ianuarie și dezlănțuirea ostilităților cu Rusia sovietică în vara aceasta. Prin prezenta am onoarea să dau o anumită informație fundamentală care ar trebui să ușureze o înțelegere mai clară a evenimentelor.

În aceste timpuri de conflict sângeros, când creșterea numărului de români morți, răniți și dispăruți a devenit un fapt aproape obișnuit, când relatări despre teroare și barbarie răsună de-a lungul Europei, se poate presupune că denunțarea unui program de exterminare a evreilor, prin împușcare și masacre, ca să nu menționăm deportările în masă și spolierea generală, ar atrage mai puțin atenția opiniei publice mondiale decât în vremuri normale.

Oricum, devine din ce în ce mai evident că românii - desigur cu sprijinul moral al germanilor - se folosesc de perioada actuală pentru a manipula problema evreiască într-un mod specific. Dețin din sursă autorizată că mareșalul Antonescu, într-o declarație și afirmație făcută în cadrul unei audiențe a ministrului spaniol (care este în mod special interesat de problemă din cauza evreilor spanioli din România), că «acum este vremea de război și un moment bun pentru a se soluționa problema evreiască odată pentru totdeauna».

Departamentul [de Stat] cunoaște deja că ocuparea militară a Basarabiei și Bucovinei de Nord a fost urmată de concentrarea evreilor în ghetouri în orașele mai mari și că un mare număr, în special din Basarabia, a fost evacuat treptat într-un teritoriu de dincolo de Nistru. Aceste măsuri au fost înfăptuite în condiții îngrozitoare și au fost însoțite de nenumărate grozăvii, incluzând jaf, înfometare, omoruri și alte brutalități. Se crede acum că numai un număr relativ mic de evrei au fost lăsați în Basarabia – estimările variind de la 10.000 la 30.000 dintr-un total de peste 200.000 care au trăit acolo înainte de ocuparea rusească a Basarabiei în iunie 1940 –, în timp ce în Bucovina există, după unele surse evreiești demne de încredere, circa 15.000 până la 20.000 de evrei care așteaptă acum deportarea spre est, în Transnistria și în alte părți ale Ucrainei. Mulți, fără îndoială zeci de mii, au fost deja evacuați.

În timpul ultimelor trei săptămâni s-au acumulat mărturii – întâi sub forma unor zvonuri vagi și a unor relatări neconfirmate, apoi din surse de informație substanțial sporite și în final dintr-un schimb de scrisori între mareșalul Antonescu și șeful Comunității Evreiești locale Dr. W. Filderman, președintele F.U.C.E. – că cei rămași din populația evreiască în Bucovina și Basarabia au fost evacuați spre est în teritoriul devastat de război al Ucrainei, în condiții atât de îngrozitoare, încât ar fi puține șanse de supraviețuire pentru o parte importantă a evacuaților.

Mi-au parvenit zilnic relatări persistente privitoare la acești oameni nenorociți – bărbați, femei și copii, incluzând bătrâni și bolnavi – care au fost anunțați numai cu câteva ore înainte despre dreptul de a lua cu ei numai niște bagaje minime cuprinzând zece kilograme de bunuri și o sumă echivalentă cu doi dolari.

Relatările adaugă aproape invariabil că aceste bunuri și banii li se iau pe drum, iar oamenii sunt mânați spre est pe jos, în căruțe sau în vagoane de marfă spre regiunile devastate de război, unde clădirile au fost distruse, iar hrana și necesitățile nimicite sau mutate; foarte curând în aceste zone va domina vremea de iarnă. Această captivitate modernă ar părea calculată deliberat să servească un program de virtuală exterminare. Pare sigur că multe mii vor pieri, chiar dacă zvonurile persistente precum că evacuații, în nenumărate cazuri, sunt prădați de bunurile lor, că zeci și sute sunt împușcați pe drum, îmbrânciți de pe poduri sau morți de epuizare, sunt mult exagerate sau neadevărate. Desigur, așa cum se sugerează în ultimul paragraf al primei telegrame citată mai sus, multe din aceste relatări și zvonuri sunt neconfirmate sau chiar propagandă făcută de persoane interesate – de exemplu, un individ mi-a pasat o poveste „autentică” precum că cinci mii de evrei au fost înecați în Nistru – dar eu trebuie să spun că chiar minimul de adevăr care sunt sigur că se găsește în aceste povești este suficient pentru a constitui o preocupare serioasă pentru lumea civilizată”.

D.C.F.R.J.H., vol 3, p. 334-349

Numărul evreilor deportați până la finele anului 1941 este comunicat în Buletinul Informativ al Inspectoratului de Jandarmi Transnistria nr. 6373, din 15 decembrie 1941:

„Până în prezent au fost aduși în Transnistria pentru plasare la Bug 118847 evrei. Inspector Jandarmi Basarabia-Chișinău, colonel (ss.) T. Meculescu”.

Arh. Militare Române, fond M.St.M., RSEM 1094, C0530-531

I.Ș.

Odessa: represalii ordonate după explozia de la Comandamentul Militar Român

Unul din cele mai semnificative momente ale comportamentului autorităților antonesciene față de evrei l-au constituit **represaliile ordonate ca urmare a exploziei care a distrus sediul Comandamentului Militar Român la Odessa.**

Desigur se ridică o întrebare: de ce fostul local al NKVD-lui era cea mai potrivită alegere pentru a fi folosit drept centru superior de comandă al unităților militare care cuceriseră, după o îndelungată și plină de jertfe bătălie, acest important port de la Marea Neagră? Era previzibilă aruncarea în aer a unei asemenea clădiri, mai ales că în acest sens au fost trase semnale de alarmă preventive, urmate de controale genistice dovedite ulterior superficiale. Astfel au căzut morți numeroși ofițeri superiori, alte cadre militare, ostași.

Dar nu este vorba de a discuta responsabilitățile comandanților militari români.

Problema constă în **represiunea de o duritate fără precedent asupra unei mase mari de populație evreiască civilă**, care nu putea fi în nici un caz vinovată pentru un act executat de un grup relativ restrâns de tehnicieni geniști. În documentele militare și ale serviciilor de informații s-au formulat două ipoteze: minarea clădirii NKVD și altor obiective strategice în cursul retragerii trupelor sovietice sau acționarea unui dispozitiv de la distanță. Ambele variante nu impuneau, însă, participarea a mii de indivizi. Și atunci de ce a fost necesar ordinul din 22 octombrie 1941, care prevedea că trebuiau spânzurați în piețele publice un număr de „evrei și comuniști suspecti”, și o succesiune de ordine tot mai dure, chiar înainte de a se cunoaște numărul victimelor, cauzele exacte ale exploziei și mai ales date certe asupra celor care au hotărât actul terorist.

Astfel, la 23 octombrie **o telegramă cifrată**, din care dispunem numai de punctele 3, 5, 6, 7 și 8 (aflată în această formă în Arhiva M.St.M.), comunică:

„32 răniți – 3/ represiunea s-a executat în interiorul orașului prin împușcare și spânzurare și afișarea unei plancarde pentru prevenirea tuturor celor ce se vor deda la acte teroriste... iar executarea evreilor din ghetouri este în curs pentru efectivul raportat – 5/ colonelul Stănescu în colaborare cu col. Ciocan studiind modalitatea atentatului au găsit o ușă de casă de bani care prin forma căpătată în urma exploziei duce la concluzia aproape sigură că explosivul a fost chiar în casa de bani, cu aprindere de ceasornic electric; se va continua cu examinarea chimică a reziduurilor rămase pe ușa casei de bani, urmărindu-se în același timp și alte piste – 6/ maiorul german Weidemann, șeful grupului de legătură cu armata germană pe lângă comand. Odessa, a sugerat diviziei 10 prin dl. general Trestioreanu să se permită aducerea unui batalion de pionieri pentru deminare ca având dotarea tehnică completă, precum și a unui batalion SS pentru curățirea evreilor și a bolșevicilor – dl. general a supus chestiunea d-lui gral. Macici care vă roagă a hotărî și da răspuns urgent.

7. Comandamentul Militar este în curs de a stabili totalul pierderilor în ofițeri și trupă în acest atentat – sub dărâmături se aflau încă sigur dl. general Glogojeanu, colonel Bădulescu, lt. colonel Mănescu, maior Belcic Eugen, cpt. Popescu Alex., cpt. magistrat Felea Ion, locot. rez. Tăutu Gh., sublt. rez. Dumbrăveanu Cornel și cpt. Gușa. 8/ am vizitat pe cei de la spital... Mulți din ei fiind oribil muțilați, cu lovituri grave la craniu – medicii spitalului 101 și ambulanțele locale au dat tot ajutorul medical. Președintele Consiliului de Miniștri”.

Arh. Militare Române, fond M.St.M, RSEM 1080 C0677

Ordinul transmis de Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, nr. 562, din 23.X.1941, ora 12,30, către Vrancea I (codul unei unități militare), presupune că explozia a fost pusă la cale „aproape sigur” de către comuniștii locali. Pentru a se înlătura pe viitor o asemenea acțiune, se arată că mareșalul ordonă să se treacă la represalii severe, astfel¹:

„a) Pentru fiecare ofițer român sau german, mort în urma exploziei, vor fi executați 200 comuniști; pentru fiecare soldat mort, câte 100 comuniști; execuțiile vor avea loc în cursul zilei de astăzi.

¹ Procesul Mareșalului Antonescu. Documente. Volum îngrijit de Marcel Dumitru Ciucă, cercetător la Arhivele Istorice Centrale, Ed. Saeculum I.O. – Ed. Nova, București, 1995, p. 106-107.

b) Toți comuniștii din Odessa vor fi luați ca ostatici, de asemenea câte un membru din fiecare familie evreiască.

Li se vor aduce la cunoștință represaliile ordonate ca urmare a actului terorist săvârșit și li se vor pune în vedere, lor și familiilor lor, că la un al doilea act asemănător, vor fi toți executați.

c) Măsurile luate vor fi date publicității și afișate în Odessa și împrejurimi chiar în cursul zilei de astăzi.

D.O. Șeful Cabinetului Militar, semnat (ss.) col. Davidescu
Nr. 3161 din 23 octombrie 1941, ora 12,30”.

La 24 octombrie, Armata a IV-a raportează Comandantului Suprem:

Armata 4-a

Către Președinția Consiliului de Miniștri
Cabinet Militar

La ordinul nr. 3161 din 23.X.1941:

1. S-a dat ordin ca toate Comandamentele Militare și autoritățile din regiunea Odessa să se instaleze la periferia orașului, în clădiri cari au fost perfect și sigur curățate de mine și dispozitive de distrugere; clădiri care se pot ușor păzi și supraveghea.

În același timp s-a dispus evacuarea populației civile, pe o rază care va fi găsită necesară, din jurul clădirilor alese pentru Comandamente și autorități.

2. S-a ordonat generalului Macici să ancheteze și să stabilească vinovații de nenorocirea întâmplată.

Divizia 10-a raportează însă că, înainte de instalarea Comandamentului Militar, clădirea a fost deminată de germeni și apoi verificată amănunțit cu detectorul de mine, de către un ofițer din Batalionul de Pionieri al Diviziei.

3. S-au luat măsuri pentru executarea imediată a celor ordonate de către Domnul Mareșal Antonescu cu ordinul nr. 3161, punctul 3, literele a, b, c.

4. La ora 13,10 a fost scos de sub dărâmături generalul Glogojan I.

Comandantul Armatei IV, general de corp de armată adjutant, I. Iacobici
Nr. 302858 din 23.X.1941, ora 16,45.

Arh. Militare Române, fond M.St.M., RSEM 1080, C0658

NOTA CONTRAINFORMATIVĂ Nr. 2032

24 Octombrie 1941

Urmare la Nota Contrainformativă Nr. 2029 ;
Informațiuni complementare arată că în urma atentatului săvârșit, s'au scos până în prezent de sub dărâmături 35 victime printre cari Generalul Glogojanu, Colonel Ionescu Mangu, Lt.Col. Davila și mai mulți ofițeri inferiori.-

Lucrările de dezproparea victimelor continuă. Sunt informațiuni că localurile de pe str.unde se afla Comandamentul Militar al Odesei (Str.Engels) au fost dinainte minate, iar aruncarea lor în aer urma să se facă dela o comandă centrală din catacombe.-

S'au luat măsuri de represalii, executându-se în toate piețele publice numeroși evrei prin împuşcare și spânzurare.

Au început operațiuni masive de internarea tuturor evreilor în lagăre.-

Orașul oferă nesiguranță și sunt probabile încă multe surprize de același natură.-

COMUNICAT :

- Președ. Cons. Miniștri ;
- M.C.G. - Secția II-a ;
- M. St. M. - Secția II-c ;
- M. A. N. - S. S. A. U. ;
- Arzată IV Eșalonul I ;
- Serv. Inf. German .-

*) Precum mai mulți militari germani, și anume :

- Comandorul Marinei Schmitt ;
- Lt. Comand. " Reichelt ;
- Cpt. Comand. Art. Coasta
- 2 Traductori ;
- Mai mulți soldați.-

23 octombrie 1941, ora 9,45

Colonel Stănculescu către dl. gen. Tătăranu – șef de Stat Major
Vrancea.

La ora 3 prezentat la Comandamentul Militar și predat d-lui gen.
Trestioreanu ord. nr. 302826.

Dl. gen. Trestioreanu, convocând comandanții de regimente, a
dat dispozițiuni pentru represalii imediate între care intră reprimarea
celor aproximativ 18.000 evrei din ghetouri și în fiecare sector
suprimarea a cel puțin 100 evrei prin spânzurarea în piețe...”.

Ibidem, C0675-676

Deși I. Antonescu a declarat la procesul din 1946 că în Consiliul de
Miniștri nu s-a discutat despre evenimentele din Odessa, stenograma ședinței
Consiliului de Miniștri din 13 noiembrie 1941 cuprinde discuția între mareșal
și G. Alexianu, guvernatorul Transnistriei, pe această temă.

Când Alexianu l-a informat pe Antonescu despre represaliile împotriva
populației evreiești, acesta a replicat:

„Domnul mareșal: Ce s-a întâmplat la Odessa s-a întâmplat, dar să nu
se mai întâmple. Du-i într-un loc sigur, să se pună regulă.
Represiunea a fost destul de severă?”

Alexianu : A fost, domnule mareșal.

Domnul mareșal: ...ce înțelegeți prin «destul de severă»? Dumneavoastră
sunteți cam miloși cu alții, nu cu neamul românesc.

Dl. prof. Alexianu: ...a fost foarte severă, domnule mareșal.

Domnul mareșal: ...am spus să se împuște câte 200 evrei pentru fiecare
mort și 100 evrei pentru fiecare rănit. S-a făcut așa?

Dl. prof. Alexianu: ...au fost și împușcați și spânzurați pe străzile
Odessei.

Domnul mareșal: ...să faceți așa pentru că eu răspund în fața țării și a
istoriei. Să vină evreii din America să mă tragă la răspundere!
[...] Evreii nu trebuie menajați, pentru că dacă ar putea, nici ei nu
ne-ar menaja pe noi, nici pe mine, nici pe dumneata, nici pe
dumnealor... nu-i las eu pe evrei. Să nu credeți că ei n-au să se
răzbune atunci când vor avea posibilitatea. Dar ca să n-aibă cine

să se răzbune, termin eu cu ei mai înainte. Și aceasta n-o fac pentru mine personal, ci pentru populația acestei țări”.

Arh. S.R.I., F.P., ds. 40010, vol. 45, f. 320-321

Discuția din Consiliul de Miniștri contrazice, așadar, afirmațiile lui Antonescu, care la procesul din 1946 a declarat că nu cunoaște câți evrei au murit la Odessa. Generalul Macici declara, însă, la ancheta de la Tribunalul Poporului, că I. Antonescu și-ar fi manifestat nemulțumirea față de măsurile luate de Trestioreanu.

Ordinul lui Antonescu pentru represalii a fost descifrat în prezența lui Trestioreanu și Ghineraru și apoi ars. Generalul Macici afirmă că a băgat ordinul în buzunar și nu i-a dat nici o urmărire. (*Ibidem*, vol. 2, f. 98-100)

Generalul Iacobici comunica P.C.M. – la 14 noiembrie 1941 – că, sub supravegherea generalului Nicolae Macici, s-au executat represaliile ordonate. Tot el declara că generalul Trestioreanu a început și generalul Macici a amplificat represaliile. (*Ibidem*, f. 101-104)

Așadar, afirmații contradictorii pentru una și aceeași realitate crudă – mii de oameni asasinați, zeci de mii deportați. Aceste fapte sunt confirmate și de Roedel, Împuternicitul German pentru problemele de informare:

„Director, Biroul de Informații al Forțelor Armate Germane din România

Până la 22 octombrie, întreaga activitate militară s-a desfășurat pe strada Engels, Cartierul central militar român fiind localizat în fosta clădire a NKVD-ului (Poliția secretă sovietică) de pe această stradă. În timpul perioadei bolșevice, toate clădirile din jur erau locuite de cei care favorizau sistemul comunist. Chiar din prima zi a ocupației, Serviciul Secret Român a prezentat, pe baza materialului adunat, rapoarte de avertisment Cartierului General. Fără nici o excepție, rapoartele arătau că clădirile de pe strada Engels erau minate. În ziua de joi, 21 octombrie, în urma unei alarme false, Cartierul General a fost evacuat temporar. În după-amiaza zilei de 22 octombrie, la orele 15,30 se spune că doi comuniști și-au făcut apariția avertizând că clădirea va fi aruncată în aer într-o jumătate de oră. Acest avertisment nu a fost luat în seamă din pricina alarmei false din ziua precedentă. La orele 17,30 clădirea a fost efectiv aruncată în aer. În momentul exploziei, în clădire se aflau ofițeri germani: Căpitanul (de marină) Reichart, Căpitanul artileriei de coastă Kern și locotenent al artileriei de coastă. Au murit cu toții. Potrivit unor rapoarte neconfirmate, în clădire au mai fost doi

ofițeri germani ai trupelor de blindate. În ceea ce-i privește pe români, în clădire se afla generalul maior Glogojeanu cu întreaga suită. În momentul plecării mele au fost găsite 46 de cadavre, dintre care 21 de ofițeri. Alte cadavre vor fi descoperite după degajarea dărâmăturilor în camerele de la parter. Numărul estimativ de morți este de 80: Degajarea dărâmăturilor s-a făcut cu eficiență deosebită și foarte repede. La 10 minute după explozie, două reflectoare ale artileriei antiaeriene române au fost duse la locul exploziei. După catastrofă au fost evacuate clădirile din vecinătate. Acest lucru a fost necesar deoarece se zvonea că toate clădirile din jur urmează să fie aruncate în aer în aceeași noapte.

Nu există nici urmă de îndoială că detonarea s-a făcut electric din control de la distanță. În primele ore ale dimineții din 23 octombrie a fost descoperită, în imediata vecinătate a clădirii distruse, o centrală telefonică completă, plasată sub patul unui evreu, despre care se spune că era conectat cu oamenii NKVD-ului din catacombe. Evreul arestat a declarat că activitățile partizanilor erau direcționate din catacombe.

Ca represalii pentru asasinatul comis, au avut loc împușcări în masă în timpul nopții din 22 sau 23 octombrie. În timpul dimineții de 23 octombrie, aproximativ 19.000 de evrei au fost împușcați în piața de lângă port, care era înconjurată cu un gard de lemn. Corpurile lor au fost stropite cu benzină și arse. Supraveghetorul sistemului telefonic român mi-a spus că vineri, alți 40.000 de evrei au fost duși din Odessa la Dalnic. Acolo, ei au fost băgați în tranșeele pentru tancuri și împușcați”.

National Archives, U.S.A., Record Group 242, T. 501, rola 278

„Cabinetul Militar

B. 2

Noță

1941 luna noiembrie, ziua 11

Marele Cartier General raportează următoarele:

1. În cadrul măsurilor de curățire a Odesei de elementele suspecte, Marele Cartier General luase măsura ca evreii din acel oraș să fie organizați într-un ghetou, unde ar fi putut mai bine să fie triați și supravegheați.

2. Guvernământul Transnistriei – de acord cu Comandantul Corpului 2 Armată – a suspendat executarea măsurii ordonate de Marele Cartier General și evreii – cari fuseseră strânși în ghetou - au fost puși în libertate.

Acest fapt a produs îngrijorarea în rândurile populației creștine și prezintă un pericol pentru viața funcționarilor și a ostașilor români.

Se semnalează astfel că, în ultimul timp, un ofițer și un soldat au fost răniți pe stradă, iar câteva imobile au fost incendiate.

3. Pentru a preîntâmpina noi atentate la viața românilor și a asigura liniștea populației, Marele Cartier General roagă a se aproba strângerea tuturor evreilor din Odessa și internarea lor într-un ghetou, într-un cartier periferic al orașului.

Ulterior, acești evrei urmează a fi transportați în ghetourile de pe Bug”.

A.I.N., Fond P.C.M., Cabinet, ds. 86/1941, f. 295

Mihai Antonescu a încercat să minimalizeze gravitatea represaliilor de la Odessa. În acest scop a trimis următoarea telegramă Legației române de la Washington:

„Nr. 2936/8455418

noiembrie 1941

Telegramă cifrată

Legația Washington

Rog desmințiți telegrama apărută în ultima vreme privitoare la persecuțiile evreilor.

La Odessa a fost o explozie gravă a clădirii Comandamentului care a omorât pe generalul comandant al Odesei [generalul Glogojeanu – n.n.], mai mulți generali, colonei și funcționari superiori administrativi.

Ca urmare și pentru a evita atentate au fost executați ostateci.

Aceasta însă nu a fost un masacru ca în imaginația transmițătorilor de știri false.

De asemenea, evreii din Vechiul Regat nu vor avea nici un regim greu de suferit.

Dimpotrivă, lucrez la un statut al evreilor care să așeze poziția lor în stare de drept și să evite de acum înainte orice fel de interpretare sau alte atacuri împotriva noastră.

Vă voi trimite copia unei note adresate Ministrului Statelor Unite la București ca răspuns la două Note diplomatice, care exagerând mici incidente locale aveau ca concluzie dificultatea de a-și exercita misiunea în România, atunci când d-l Gunther s-a bucurat și se bucură de o largă atenție din partea guvernului și chiar a conducătorului statului.

Insistați asupra faptului că România a avut până azi o atitudine plină de deferență față de Statele Unite și că totuși a fost supusă unui regim de grave prejudicii prin blocarea disponibilităților și a vaselor.

Mihai Antonescu”.

Arh. M.A.E., Probl. 33, vol. 10, f. 205

O descriere a stării de fapt din oraș după măsurile punitive luate de autoritățile militare române a fost remisă lui Ion Antonescu de primarul Odessei, Gherman Pântea, printr-o scrisoare trimisă la 5 decembrie, prin prințesa Alexandrina Cantacuzino, reprezentanta Crucii Roșii:

„Am rugat totuși pe d-l general să schimbe localul, căci femeia care a dat informațiunii nu putea să mintă, neavând nici un interes. D-l general a convenit, dar nenorocirea s-a întâmplat în aceeași zi la orele 7 seara. Deci dacă era puțină prudență din partea Comandamentului, toată catastrofa cu toate consecințele ei era desigur evitată. Am asistat până noaptea târziu la dezgroparea cadavrelor. Plecând spre casă și ațipind câteva clipe, m-am trezit dimineața având în față o scenă îngrozitoare și anume, pe toate străzile principale și pe la colțuri stăteau spânzurați câte 4-5 oameni, iar populația înspăimântată fugea din oraș în toate părțile. Revoltat, am întrebat cine a făcut această barbarie, această rușine de care noi nu ne vom spăla niciodată în fața lumii civilizate. Cei în drept mi-au spus că ei nu știu nimic. Pe de altă parte, pe zidurile Odessei a apărut un comunicat fără semnătură al Comandamentului Militar, prin care se dispunea ca toți evreii să părăsească orașul în cursul zilei de 23 octombrie și să plece în coloane spre Dalnic. Evreii îngroziți de cele petrecute în oraș au părăsit locuințele și avutul lor și s-au îndreptat cu miile spre Dalnic, iar populația rămasă în oraș a început o jefuire totală a locuințelor.

Dându-mi seama, în calitate de primar al orașului, că am și eu o răspundere față de populația aceasta și fiind informat că în localitate a venit d-l gl. Macici, comandantul Corpului II Armată, m-am prezentat

domniei sale. D-l general avea însărcinarea de a supraveghea și cerceta situația din Odessa. L-am găsit la locul catastrofei și fiind îngrijorat de situația populației, l-am întrebat dacă din ordinul d-sale a apărut ordonanța pentru evacuarea totală a evreilor din oraș. D-l general mi-a răspuns categoric că el nu a dat nici un ordin de asemenea natură și nici nu știe nimic de acest ordin. I-am arătat d-lui general pericolul ce va decurge din această evacuare neomenoasă și i-am cerut aprobarea d-sale ca pe cale administrativă să iau măsuri pentru întoarcerea evreilor în oraș. D-sa mi-a dat cuvenita aprobare”.

Arh. S.R.I., F.D. 21401; vol. 2, f. 98-100

Aceste documente, care vorbesc de la sine, nu mai reclamă comentarii în legătură cu modul în care a fost organizat și condus Guvernământul Transnistriei în anii 1941-1944. Dar iată o mostră de comentariu care sfidează realitățile:

„Vremurile erau grele, războiul degradând relațiile dintre oameni, ceea ce nu a împiedicat însă ca factorii investiți cu putere de decizie, care au fost chiar în aceste condiții exponenții spiritului românesc de echilibru și moderație, să aibă o conduită corespunzătoare. Mijloacele militare pe care le aveau la dispoziție au fost folosite cu reținere și discernământ, prevalând atitudinea de grijă și gospodărire, cu toate responsabilitățile ce le incumbă exercitarea atribuțiilor dregătoriei pe care au deținut-o. În mijlocul celor mai aberante atrocități pe care acest război le-a proliferat, autoritățile române, sub comanda supremă a mareșalului Ion Antonescu, au căutat să păstreze curat blazonul onoarei românești”. (Dintr-un volum recent apărut)

I.Ș.

Transnistria – un ținut al morții

Regimul instaurat în Transnistria în 1941, și continuat până la evacuarea acesteia către sfârșitul războiului, a înscris cea mai neagră, mai cutremurătoare pagină din istoria contemporană a României.

„Problema” Transnistriei – e bine s-o știm – a fost, pentru prima oară, evocată în cursul unei întrevederi între Hitler și Antonescu care a avut loc la 12 iunie 1941, deci înainte de declanșarea atacului împotriva fostei U.R.S.S. Dictatorul nazist i-a propus atunci lui Antonescu ca România să-și asume răspunderea pentru întreaga zonă dintre Nistru și Nipru, dar cel de-al doilea s-a „mulțumit” doar cu regiunea cuprinsă între Nistru și Bug, precizare care a și fost inclusă în Acordul de la Tighina, încheiat la 17 august același an.

După ocuparea Transnistriei, aceasta a căpătat statutul unui „Gubernământ” cu sediul inițial la Tiraspol și apoi la Odessa, iar teritoriul ei a fost împărțit în județe (conduse de prefecți) și raioane (conduse de pretori). Guvernator al Transnistriei a fost numit juristul Gh. Alexianu. Modul cum era înțeleasă administrarea Transnistriei a fost cum nu se poate mai sugestiv ilustrat de cuvintele cu care Ion Antonescu i s-a adresat lui Alexianu în ședința de guvern din 16 decembrie 1941, când i-a spus:

„Guvernați acolo ca și cum România s-ar fi instalat pe acel teritoriu de două milioane de ani. Ce se va întâmpla apoi vom vedea... Dumneata ești suveran acolo. Dumneata să scoți pe oameni la lucru, chiar cu biciul dacă nu înțeleg... Dacă va fi nevoie și altfel nu merge, să-i scoți cu gloanțele, pentru asta nu e nevoie de autoritatea mea”¹.

Ceea ce avea să urmeze a fost organizat pe etape. Mai întâi au acționat în Transnistria unitățile S.S. din Einsatzgruppe D intrate acolo o dată cu armata a XI-a germană și cu armatele a III-a și a IV-a române. Ele nu și-au desăvârșit însă măcelul proiectat, întrucât după 17 august – conform Acordului de la Tighina – au trebuit să părăsească teritoriul. Dar evreii localnici au putut arăta celor veniți ulterior din România gropile comune în care au fost zvârliți zecile de mii de coreligionari uciși (în județele Tiraspol, Râbnița, Iampol, Dubăsari și Balta).

Odată trecut acest prim val de masacre, evreii rămași în viață, ascunși prin păduri, printre ucraineni sau în alte locuri, s-au întors la casele lor prădate, devastate sau incendiate. A fost vorba, în speță, de circa 35.000 de inși rămași în județele nordice și centrale ale Transnistriei, iar la Odessa de circa 90.000-100.000 de evrei.

A doua etapă a început concomitent cu instalarea administrației numite de la București, care numaidecât a inițiat o acțiune de identificare și ghetozare a evreilor ucraineni. La mijlocul lui octombrie 1941, comandantul Jandarmeriei din Transnistria a putut astfel raporta lui Alexianu că arestarea și concentrarea evreilor locali se terminase, că aceștia erau adunați în ghetouri și lagăre și că erau foarte îngrijorați de ceea ce-i aștepta².

Și, după cum vom vedea, aveau bune motive să fie.

Căci, de la sfârșitul lui iulie 1941 și până în iarna 1941, nu mai puțin de 300.000 de evrei, atât localnici, cât și proveniți îndeosebi din Basarabia și Bucovina, au început să fie mânați în interminabile convoaie. Scopul lor inițial: transferarea supraviețuitorilor primului val de masacre de pe teritoriul românesc și din Transnistria în lagărele de pe teritoriul românesc, și din Transnistria în lagărele (unele încă inexistente) de lângă Bug, unde urmau să rămână până când vor putea fi trecuți peste fluviu, „curățând” astfel Transnistria.

La 26 noiembrie 1941, prin adresa nr. 2501, Inspectoratul de Jandarmi Transnistria raporta astfel Comandamentului Armatei a III-a, Statul Major, Secția a 2-a:

„1. Lagărele pentru evrei pe Bug au luat ființă încă din septembrie 1941.

2. Lagărele sunt înființate după cum se arată mai jos:

a. Pentru evreii veniți prin punctul Moghilev, în comunele Cuciucik-Goroj-Keristiov-Kopaj-Gorad-Kudievke-Kutki.

b. Idem pentru cei veniți prin Iampol, comunele Balanovka-Obodovka-Teraconovka-Zabacnita-Pinteoska-Lorena [cuvânt indescifrabil]-Voitovka-Ustije și Mankova.

c. Idem prin punctul Râbnița, comunele Krizkipina-Slobodca-Kitovilanca-Lucariovka-Gozdovka-Sirova-Agerejovka-Stepanovka-Berrik-Zezenova-Golbinova-Liubovska-Poznevka-Gereopcovă.

d. Idem pentru punctul Iaska, în comunele: Bogihnovka.

e. Idem pentru cei veniți din Tiraspol, în ghetoul din Tiraspol.

Afară de aceste lagăre mai sunt ghetouri în: Odessa, Tiraspol, Balta și Golta.

3. Numărul evreilor depuși în lagăre este după cum urmează:

a) În comunele unde sunt internați cei veniți

prin Moghilev 49.545

b) idem Iampol 30.981

c) Râbnîța 27.113

d) Tiraspol 163

e) Yeska 2.200

În total, 110.002 evrei

4. Comunele unde sunt aceste lagăre nu mai pot suporta alt număr de internabili evrei, plasându-se un număr mult mai mare decât capacitatea de cartiruire a comunelor.

Efective de pază nu sunt destinate, evreii sunt predați în supravegherea primăriilor și a plutoanelor de jandarmi respective, care prin patrulările ce fac asigură paza lor.

Inspector de jandarmi Transnistria, colonel (ss.) B. Broșteanu³³.

În treacăt fie spus, ceea ce nu spunea, însă, acest ordin, ca și altele mai mult sau mai puțin similare, este că „operațiunile” de deportare și exterminare implicau, în prealabil, confiscarea tuturor banilor și obiectelor de valoare pe care cei în cauză le aveau asupra lor. La 21 noiembrie 1941, guvernatorul Transnistriei a poruncit, astfel, prefectilor să alcătuiască în fiecare lagăr comisii pentru confiscarea bunurilor evreiești – comisii alcătuite din pretor, comandantul de jandarmi și primarii respectivelor târguri și sate – și predarea lor către reprezentanții Băncii Naționale.

Concomitent, din cauza condițiilor inumane impuse deportaților, în lagăre a început să secrete tifosul, care a făcut și el mii de victime.

Dar când spunem că Transnistria a fost un „ținut al morții”, ne referim îndeosebi la măcelurile în masă săvârșite acolo „din ordine superioare” și executate cu o inimaginabilă cruzime.

Ordinul pentru execuțiile din județul Golta și împrejurimile lui a fost, bunăoară, transmis lui Modest Isopescu, prefectul județului, de un trimis special al guvernului de la București. Isopescu, la rândul lui, l-a comunicat lui Vasile Mănescu, pretorul raionului Domanovka, care l-a expedit mai departe unui sergent major, Nicolae Melinescu, ce avea doar 9 jandarmi sub comanda lui. Deși îi bătea și-i jefuia pe evrei cât putea, ordinul de a masacra 48.000 de evrei l-a făcut, totuși, să aibă o tresărire de omenie și a refuzat

să-l execute. Drept care, superiorii lui au făcut apel la Afanasie Andrușin, un polițist ucrainean, născut la Chișinău.

Ca urmare, Andrușin a sosit la Bogdanovka în dimineața zilei de 20 decembrie 1941 și a fost informat despre ce urma să facă acolo... Locul ales de Andrușin pentru execuții se afla la 2-3 km de Bogdanovka în mai multe râpe sau albiile de râu secate, care duceau la Bug. Înaintea „operațiunii” pe scară mare a mai avut loc și una mai „mică”, chiar în incinta lagărului. Poliția a dat buzna în cotețele de porci unde „locuiau” deportații și a ordonat copiilor, invalizilor și bătrânilor care abia se puteau târî să intre cu toții în primul grajd (erau cu totul patru). După ce au fost încuiați pe dinafară, ușile și acoperișurile au fost acoperite cu paie. Acestea au fost stropite cu benzină și în câteva minute 5.000 de oameni au ars ca niște torțe, în timp ce alte zeci de mii, închiși în cotețele și grajdurile lor, le auzeau îngroziți țipetele și gemetele.

Apoi, în timp ce părinții și copiii acestora mai ardeau, polițiștii lui Andrușin au înconjurat celelalte grajduri și cotețe și, sub o ploaie de lovituri, i-au scos pe cei închiși acolo, în grupuri de câte 80-100, mânăndu-i spre râpe. Acolo i-au silit să se dezbrace la piele, să îngenuncheze, ca să aștepte glonțul în ceafă. Înainte de asta au trebuit să predea orice inel, orice podoabă sau orice alt „corp străin”. Celui care n-o făcea destul de repede i se tăia, pur și simplu, degetul; dinții de aur le-au fost „extrași” cu patul puștii sau cu clești.

Dat fiind numărul mare de victime, măcelul a durat trei zile: 21, 22, 23 decembrie. În 24 au luat pauză spre a... sărbători nașterea lui Isus. În ziua de 28 asasinările au fost reluate și au continuat până în 31 decembrie. După care a urmat iar o pauză și din nou omoruri în masă în 3 și 4 ianuarie 1942, până în 9 ianuarie, când au fost oprite. Un număr de deportați au fost cruțați, ca să adune vreascuri din pădure spre a da foc cadavrelor din râpe sau ca să curețe cotețele de porci contaminate de tifos. Ulterior, 150 din acești 200 de evrei puși să ardă leșurile au fost și ei împușcați.

La Dumanovka au fost uciși 20.000 de evrei. La Acmețca exterminarea a fost lentă: prin foame, epuizare, dizenterie și furunculoză, așa încât din cei 4.000 de evrei închiși în acest „lagăr” – de fapt tot patru cocini și un hambar – au supraviețuit doar câteva sute.

Scriitoarea Sonia Palty ne-a dăruit și ea un zguduitor tablou a ceea ce a însemnat „ținutul morții”, pe care l-a cunoscut la vârsta de 14 ani. Generos înzestrată cu darul povestirii, a descris un moment mai puțin cunoscut al tragediei trăite de evreii români în vremea războiului, anume deportarea în Transnistria a unui grup de aproape 300 de evrei bucureșteni. Închiși mai

întâi într-o școală, pe strada Sfinților, au fost brusc ridicați de acolo și transportați în gara București Triaj, unde au fost zăvorâți în vagoane și lăsați așa vreme de trei zile. Apoi, după șapte zile de drum, pe o arșiță nemiloasă, au ajuns la Tighina, deci la Nistru, călătorie care în mod normal dura cam 10 ore. La Tighina, vagoanele au fost trase pe o linie moartă, tot bine zăvorâte, lăsate așa alte două zile și apoi trecute peste Nistru la Tiraspol. În mod obișnuit, de la Tiraspol la Odessa e cale de trei-patru ore de mers cu trenul. Cele cinci vagoane de evrei bucureșteni au avut, însă, nevoie de 14 ore spre a străbate distanța. De la Odessa, după încă o zi și o noapte, trenul s-a oprit într-o gară mică: Berskaia. La Berskaia li s-a spus că nu-i nevoie să rămână, drept care au fost din nou îmbarcați în vagoane și descărcați la Vigoda, sub veșnicele lovituri cu paturile armelor și neconținutele ploii de înjurături.

Acolo, fetița de 14 ani și un camarad al ei, Fritz, au auzit de la un țăran următoarea relatare:

„Au adus jidani de la Odessa. Asta a fost după ce niște partizani au aruncat în aer nu știu ce comandament militar și au omorât câțiva ofițeri. De plătit au plătit jidanii. Pe ei i-a adus. Mulți. Mii. Nu se mai termina convoiul. Îi puneau să sape șanțuri și îi mitraliau. Un șir, apoi altul. Șanțul se umplea. Veneau apoi cisterne și vărsau peste ei apă tare. Ardeau. Și azi mai ard. Zic ăia că odată cu ploile s-or usca și jidanii în gropi. Acu mai ard încă”⁴.

Și mărturii similare ar putea fi citate pe multe pagini.

Câți evrei români au fost, totuși, deportați în Transnistria? Conform oficiosului Legației germane⁵, numărul celor deportați s-a ridicat la 185.000. La 17 noiembrie 1943, Ion Antonescu remarca că, după părerea lui, mai erau acolo 70-80.000 de evrei. Așadar, cu peste 100.000 mai puțini.

Chiar dacă unele cifre pot fi inexacte, documentul următor ne ajută să ne facem o imagine despre proporțiile catastrofei umane pe teritoriul Transnistriei în acest prim an de război:

„Notă

Evreii împușcați în Transnistria.

1941, evacuați din Basarabia și parte din Bucovina din ghetouri până la Tiraspol și din Tiraspol peste Grebenic:

Catargii - spre Berezovca cca. 40.000

com. Bogdanovka, jud. Golta 48.000

<i>com. Dumanovka</i>	14.000
<i>com. Acmecetka</i>	14.000
<i>com. Mostovoi, jud. Berezovca</i>	32.600
<i>Evacuații din Nicolaev, Herson și Odessa prin etape și prin trenuri și executări de SS și parțial de jandarmi</i>	150.000
<i>În coloniile germane Reichstat, Lichtenfeld etc. raionul Mostovoi.</i>	
<i>La Odessa, arși de vii în barăci</i>	10.000
<i>La Odessa, spânzurați drept represalii după explozia în clădirea comandamentului german din Odessa</i>	25.000
<i>Țigani evacuați în com. Covaliovka</i>	20.000
<i>Raion Mostovoi, jud. Berezovca, ridicați și împușcați de SS la gara Trihațka</i>	11.500
<i>Morți de exantimaticus</i>	7.000
<i>Întorși în țară</i>	1.500” ⁶ .

NOTĂ. Acest document a fost găsit în dosarele lui Radu Lecca, împuternicitul pentru problemele evreiești din România.

Cum s-ar putea înfățișa, însă, toate grozăviile petrecute în Transnistria, într-o vreme a disprețului și urii față de om și omenie cum de puține ori a cunoscut istoria!

Studiile și exegezele asupra monstruoșității Holocaustului – despre care astăzi există adevărate biblioteci – asupra semnificațiilor și diverselor forme pe care le-a îmbrăcat trebuie, prin forța lucrurilor, să facă apel, să insiste și asupra laturii sale statistice, dacă ne putem exprima așa, spre a pune cât mai bine în lumină amploarea și cruzimea carnagiului.

Dar acest aspect nu trebuie să oculteze în nici un caz în mintea celor care iau cunoștință de el infinitele fațete ale tragediilor individuale, unicitatea unor destine și experiențe – reflectate în mărturiile supraviețuitorilor – la care trebuie să ne gândim mereu atunci când citim studii, documente sau analize ale celor întâmplate. Și, mai ales, să nu ne lase să uităm, că nu avem dreptul să rămânem nepăsători în fața celor care încearcă să le minimalizeze sau chiar să le tăgăduiască.

D.H.

Note

1. *Procesul Marei Trădări Naționale*, București, 1946, p. 148-149.
2. Cf. Buletinului informativ al Inspectoratului de Jandarmi, privitor la acțiunile Jandarmeriei în Transnistria între 15-31 octombrie 1941 (v. J. Ancel, *Transnistria*, vol. I, București, 1998, p. 69).
3. Arh. Armatei Române, fond M.St.M., RSEM 1095, C0700.
4. Sonia Palty, *Evrei, treceți Nistrul! Însemnări din deportare*, ed. a II-a, Tel Aviv, Ed. Papyrus, 1989.
5. Cotidianul „Bukarester Tageblatt”, articolul „Rumänien wird Judenrein” din 8 august 1942.
6. A.Y.V.I., fond Matatias Carp, 011/47.

Omenie în vremuri de restriște

Cel ce răsfoiește aceste pagini se încredințează că anul 1941 a fost un an întunecat, un an îndoliat din multe și amare pricini. Că a fost un an nefast în care, parcă, și răutatea, necruțarea și-au aflat, brusc, o arie de nestânjenită și brutală dezlănțuire. Un an cu multe zeci de mii de victime pe de o parte, în războiul în care Ion Antonescu a împins țara și care s-a dovedit atât de nefericit prin consecințele lui, iar pe de alta în spatele frontului unde, începând chiar din ianuarie, populația evreiască a plătit un greu, un nesfârșit tribut de sânge sub cele mai neverosimile, mai absurde pretexte.

Spre lauda populației majoritare, în cursul acestui monstruos calvar al evreilor, din sânul ei și-au ridicat glasul de protest multe spirite de elită care au încercat să evite sau să atenueze suferințele, multe suflete nobile care s-au străduit să salveze de la o moarte sigură oameni vânați cu sălbăticie pentru unica vină de a se fi născut evrei.

Printre ei s-a aflat însăși regina-mamă Elena, căreia Institutul comemorativ al Martirilor și Eroilor Yad Vashem i-a decernat Medalia celor Drepti și a decis să autorizeze plantarea, în numele său, a unui arbore pe Alea celor Drepti de pe Muntele Amintirii din Ierusalim. Așa cum s-a întâmplat și cu alte câteva zeci de cetățeni români ce și-au nemurit astfel numele în Cetatea Sfântă: ingineri, ofițeri, preoți, avocați, scriitorul Gala Galaction, consuli, prof. Raoul Șorban și mulți alții. Printre ei se află, de pildă, primarul de atunci al Cernăuților care, într-un memoriu adresat lui Ion Antonescu, nu s-a sfiit să-i arate că deportarea evreilor din oraș „a decurs în condițiuni din cele mai profund viciate” și prin „metode neobișnuite în țări civilizate, cu totul străine de structura sufletească a populației române din această provincie, crescută aproape 150 de ani la respectul legii...”. Evreii au fost ridicați, a mai ținut să precizeze Traian Popovici, „fără nici un preaviz prealabil în timp de noapte, organele publice intrând prin surprindere în casele lor, exact după sistemul bolșevic...”.

Nemuritoare a fost declarată postum și președinta Crucii Roșii din Roman, Viorica Agarici, care a readus un suflu de viață printre cei 1.011 evrei originari din Iași, sosiți cu un „tren al morții” în gara din orașul ei.

Trenul era garat pe o linie moartă – în așteptarea ce putea să fie de ore sau zile a semnalului de „drum liber” către lagărul de la Călărași.

Aflată pe peron împreună cu patru voluntare (toate patru învățătoare), Viorica Agarici a zărit printre zăbrelele ferestruicilor de la vagoanele de vite cu care venise transportul de evrei din Iași oameni care, cu ultimele puteri, cerșeau puțină apă.

Sentinela era, însă, de neînduplecat și i-a dus baioneta la câțiva centimetri de bărbie. Atunci, Viorica Agarici s-a dus la șeful gării și i-a cerut imperios să deschidă vagoanele. Spectacolul care i s-a oferit a îngrozit-o și mulți ani după aceea, când a povestit:

„Într-un strat gros de murdărie de om și de sânge, zeci și zeci de oameni în fiecare vagon, în picioare, goi, înnebuniți, lipiți între ei ca sardelele, morți, muribunzi și vii, de trei zile călătoreau, pe o căldură înăbușitoare, în vagoane închise, în care mai înainte se transportase carbid! Dubneau ucigător!”

Mitropolitul Bălan al Ardealului a contribuit la salvarea de la deportare a mii de evrei din sudul Transilvaniei, în circumstanțe astfel descrise de fostul Șef Rabin al evreilor din România, dr. Alexandru Șafran, astăzi Șef Rabin al orașului Geneva – recent cinstit pentru întreaga sa activitate cu premiul de excelență al Fundației Culturale Române¹:

„Mitropolitul se pregătea să răspundă invitației mareșalului. L-am condus în curte până la automobilul său. Pleca. Simțeam că pleacă într-o misiune de care depindea soarta a zeci de mii de evrei. Cu o voce tremurătoare i-am repetat acest lucru. Odată instalat în automobil, mi-a întins mâna, m-a privit drept în ochi și mi-a șoptit să nu uit această zi...”

La ora 3 a sunat telefonul. O voce gravă și sigură de sine s-a făcut auzită. Era Mitropolitul Bălan. Voia să-mi spună că a obținut de la mareșalul Antonescu anularea ordinului de deportare a evreilor din sudul Transilvaniei. Miracolul... da, miracolul s-a produs, ei erau salvați”.

Un bun număr de personalități politice de primă mărime ale vremii – ca dr. Nicolae Lupu, Ghiță Pop (amândoi fruntași ai Partidului Național Țărănesc), Ion Mihalache, vicepreședintele partidului, Gheorghe Brătianu – au intervenit sau au protestat împotriva rușinoaselor persecuții rasiale care aruncau o pată urâtă pe obrazul țării. Iuliu Maniu, președintele P.N.Ț., a

intervenit și el, de mai multe ori, pe lângă Ion Antonescu în același sens. Liderul Partidului Național Liberal a arătat într-un memoriu:

„Deportarea evreilor continuă; sub diferite pretexte se găesc noi vinovați, care sunt expediați. Aceste orori care constituie o palmă pe obrazul țării sunt cu atât mai revoltătoare cu cât fără nici o vină sunt trimiși la moarte bătrâni, femei și copii”².

Dar la fel de revelatoare sunt și eforturile, adesea încununuate de succes, a nenumărați anonimi, oameni simpli care și-au vădit sufletul frumos dintr-o pornire lăuntrică, instinctivă, fără a le trece măcar o clipă prin minte de a aminti gestul lor celor scăpați de la moarte sau urmașilor lor. Dar aceștia nu i-au uitat și nu-i vor uita niciodată. Un elocvent exemplu de asemenea veșnică neuitare ne-a fost oferit și foarte recent de o scrisoare trimisă revistei „Dilema”³ de Cela Avadic, din București, care a relatat o întâmplare petrecută în ziua de 29 iunie 1941, în târgușorul Copou. Iată un fragment cum nu se poate mai semnificativ:

„După amiază am auzit împușcături mult mai aproape. Vecinii ne-au rugat să ieșim din pivniță, precum insistau soldații care aveau adresa exactă. Tinerii recruți în uniforme kaki ne-au acuzat că am tras în armata română, deci tata și cei doi veri de 14 ani trebuiau împușcați. Noi eram livizi, nu aveam cuvinte. Cu toate că eram copil, evenimentele din acel an m-au maturizat atât de mult, încât, o spun cu toată convingerea, nimic din ce-am trăit ulterior nu mi-a produs o asemenea spaimă ca acele puști îndreptate înspre tatăl meu și spre băieți.

Vecinii, însă, s-au interpus în fața noastră și i-au intimidat pe soldați spunându-le că i-au văzut când au urcat în podul casei și au tras cu focurile de armă. Le-au mai spus că fiind informați de ceea ce se întâmplă în oraș, ne-au adăpostit în pivniță, ca să ne ferească de urgență. Fermitatea cu care s-au opus soldaților, demascarea simulării lor și promisiunea că nu vom apărea în stradă, i-au convins pe soldați să plece fără să-și facă «datoria»”.

Dacă, așadar, soldații nu și-au făcut „datoria”, vecinii evreilor vânați și-au făcut-o, în schimb, cu prisosință, nemurindu-și amintirea, iar noi, posteritatea, nu știm nici măcar cum se numeau și ce s-a ales din ei.

D.H.

Note

1. Al. Șafran, *Un tăciune smuls flăcărilor*, Ed. Hasefer, București, 1996, p. 100.
2. Cf. Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, ALL Educational, București, 1999, p. 145.
3. „Dilema”, nr. 415, din 9-15 februarie 2001.

ANEXE

I. 1941: Repere cronologice*

Ianuarie

9. Memoriul adresat generalului Ion Antonescu, conducătorul statului, de Federația Uniunilor de Comunități Evreiești (F.U.C.E.) din România. Se cere anchetarea urgentă a tuturor cazurilor de maltratare a evreilor de către legionari pe cuprinsul întregului teritoriu al țării.
10. Indicațiile conducătorului statului în vederea organizării unui serviciu specializat pentru urmărirea evreilor.
14. Se publică Decretul-lege nr. 67 pentru efectuarea recensământului general al României din 1941 și a unui recensământ special al populației de origine etnică evreiască.
18. Se publică Decretul-lege nr. 121 pentru abrogarea Decretului-lege nr. 3361 din 4 octombrie 1940, privind comisarii de românizare și instituirea controlului Ministerului Economiei Naționale asupra întreprinderilor comerciale și industriale.
- 21-23, **București**. Mișcarea legionară organizează o rebeliune armată, prin care urmărește să devină singura beneficiară a puterii de stat, cu care ocazie efectuează masacre sângeroase, jafuri, distrugeri. După înăbușirea rebeliunii de către armată, mișcarea legionară este înlăturată de la putere (și interzisă), puterea concentrându-se în mâinile lui Ion Antonescu.
- 23, **București**. Templul Coral este profanat de bande legionare.
24. Bilanțul evreilor căzuți victime în timpul rebeliunii legionare este de peste 120 morți.
27. Decizia Ministerului Apărării Naționale nr. 23325 privitoare la medicii, farmaciștii, veterinarii, inginerii și arhitecții evrei folosiți temporar în serviciile armatei.
28. Se formează un nou guvern, prezidat de generalul Ion Antonescu, format exclusiv din militari și din tehnicieni.

* Extrase din *O istorie a evreilor din România în date*, coordonator Hary Kuller, vol. II, Ed. Hasefer, București, 2000.

Februarie

5. Decretul-lege nr. 236 pentru reprimarea faptelor ce pun în primejdie existența și interesele statului.
7. În cadrul Consiliului de Cabinet, conducătorul statului și-a expus punctul de vedere despre românizare „ca o problemă capitală care stătea la baza pietrei unghiulare a statului nou”.
- 22, **București**. Se anunță că școlile particulare pot primi elevi rezultați din căsătorii mixte.
26. Protestul F.U.C.E. împotriva uciderii unor evrei la frontiera româno-sovietică.

Martie

1. Evreii nu au voie să participe la plebiscitul organizat de guvernul Antonescu.
2. Întrucât evreii nu pot emigra, presa extremistă cere gruparea lor în ghetouri.
3. Raportul miniștrilor Justiției și Economiei Naționale către conducătorul statului și Decretul-lege nr. 533 pentru controlul unor operațiuni și crearea unui drept de preemțiune în favoarea statului mai ales când e vorba de bunuri evreiești.
8. Decizia Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale nr. 97484 privind anularea contractelor de ucenicie în curs ale ucenicilor evrei.
8. Se anunță că numai negustorii evrei utili vor primi drept de activitate.
- 18, **București**. Inginerii evrei sunt excluși din AGIR.
18. Decretul-lege nr. 711 privitor la modificarea art. 44 din Legea pentru regulamentul general al cultelor. Interzicerea ca evreii să se convertească la creștinism.
20. Se ia măsura aplicării ștampilei „evreu” pe pașapoarte.
21. Consiliul de Cabinet a discutat necesitatea stabilirii normelor după care să se facă trecerea proprietăților de la evrei la stat și de la stat în posesia și proprietatea românilor.
24. Anularea contractelor cu ucenicii evrei și ridicarea carnetelor de meșteri și lucrători evreilor concediați.
- 25, **Frankfurt**. România participă la Congresul european al antisemiților.
27. Decretul-lege nr. 842 pentru trecerea proprietăților urbane evreiești în patrimoniul statului.

Aprilie

5, *Frankfurt*. Gh. Cuza, la Congresul de la Frankfurt, relevă îndelungata istorie a antisemitismului în România, asumându-și acest trecut „glorios” al țării.

11. Funcționarii publici nu se vor putea căsători cu evrei (evreice).

Mai

2. Decretul-lege nr. 1216 privitor la înființarea Centrului Național de Românizare. Acesta va lua ființă doar după două zile, la 4 mai.

2. Decretul-lege nr. 1219 pentru organizarea Subsecretariatului de stat al Românizării, Colonizării și Inventarului.

2. Decretul-lege nr. 1120 pentru interpretarea și completarea Decretelor-legi nr. 3347, din 4 octombrie 1940 și nr. 3810, din 12 noiembrie 1940, privitoare la trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului.

8. Evreii sunt obligați să predea aparatele de radio.

14. Se publică cifra indicând numărul evreilor înregistrați la noul recensământ: 302.090 persoane.

15. Decretul-lege privitor la organizarea muncii de folos obștesc și a dispozițiilor speciale ale Marelui Stat Major; femeilor evreice, între 18-50 ani, le este impusă munca obligatorie în folosul statului. Zeci de mii de femei au prestat această muncă între anii 1941-1944.

24. Un grup de 300 de evrei au plecat cu vasul „Regele Carol I” în Palestina.

28. Presa oficioasă cere excluderea tuturor avocaților evrei din barouri.

29. Se publică următorul comunicat: „Generalul Antonescu, conducătorul statului, a hotărât ca toți evreii care locuiesc în comunele rurale din Moldova să fie îndepărtați din acele localități”. Urmează evacuarea tuturor evreilor din mediul rural și concentrarea lor în centre urbane mai apropiate, apoi de aici sunt duși în capitalele de județ.

Iunie

11-12, *München, Berchtesgaden*. Acordurile germano-române prin care guvernul antonescian se angajează să ia parte la războiul împotriva U.R.S.S.

12-13, *Basarabia-Bucovina*. Câteva mii de locuitori, dintre care 80% evrei, au fost „strămutați” în Siberia. Printre aceștia și dr. Th. Veisselberger, conducătorul organizației sioniste, dr. Benedict Kassvan, președintele Societății culturale „Ihud”, dr. Karl Klinger, șeful Oficiului Palestinian, ing. Jerome Baltinester, vicepreședintele clubului sportiv

„Macabi”, dr. Berthold Falikman, membru al organizației sioniste, și mulți alții.

22. Germania hitleristă dezlănțuie războiul împotriva U.R.S.S., în care este antrenată și România.
28. „Porunca Vremii” cere internarea evreilor în lagăre. Într-un articol de fond, I. Rădulescu cere ca toți evreii să fie internați în lagăre de muncă pretinzând că ar fi o măsură normală în timp de război. Această măsură, susține I.R., se justifică prin faptul că „în vreme ce armatele aliate germano-române victorioase sângerează pe frontul salvării Europei, canalii iudeo-comunistă propagă defetismul și panica”.
- 29, **Iași**. Raportul telefonic al inspectorului regional de poliție Iași privind măsurile de represalii împotriva evreilor în zilele de 28-29 iunie.
29. Se dau publicității cifre eronate despre numărul evreilor din țară. Gazetarul I. Rădulescu apreciază la peste 2 milioane numărul evreilor din România. Cifra este total infirmată de recensăminte.
- 29 – **iulie 6**. Pogromul de la Iași. Pe străzile orașului și în „trenurile morții” au murit în chinuri peste zece mii de evrei. După pogrom, populația evreiască a Iașilor număra 34.000 evrei, cu peste zece mii mai puțin decât înainte.
30. Ordinul circular al Marelui Stat Major privind executarea pe loc a spionilor și sabotorilor în spatele frontului. Acest ordin a deschis calea unor asasinat împotriva evreilor.
30. Raportul chestorului delegat al Poliției Iași, despre maltratarea și uciderea evreilor.
30. Raportul telefonic transmis de prefectul județului Iași în legătură cu evacuarea în trenuri plumbuite a peste 4.000 de evrei din Iași, din care pe „drum au murit circa 1.000”.

Iulie

3. Îndrumările date de Mihai Antonescu pentru purificarea etnică a Basarabiei și Bucovinei.
4. Raportul Legiunii de jandarmi Roman privind descărcarea de cadavre în comuna Mircești din trenul sosit cu evrei din Iași.
- 4-5. Procesul-verbal încheiat la descărcarea unor cadavre în stația Mărășești din trenul sosit cu evrei din Iași.
6. Raportul Legiunii de jandarmi privind descărcarea în stația Inotești a unor cadavre din trenul sosit cu evrei din Iași.
6. Proces-verbal încheiat la descărcarea în stația terminus Călărași a 1.011 cadavre din trenul sosit cu evrei din Iași.

6. Raportul global al Inspectoratului de jandarmi Iași în legătură cu expedierea, la 30 iunie, a două trenuri marfă cu 4.400 evrei din Iași, cu destinația Călărași. Pe drum au decedat peste 2.100.
8. Ordinul circular nr. 1 pentru arestarea tuturor evreilor de pe teritoriul rural din Basarabia și Bucovina.
8. Dispozițiile lui Mihai Antonescu privind „migrația” forțată a evreilor din Basarabia și Bucovina.
10. Uciderea unor evrei la Părlăuți-Târg.
11. Adresa Armatei a XI-a germană către Marele Stat Major Român referitoare la excesele comise de soldați și persoane civile românești împotriva evreilor din Basarabia și Bucovina.
- 14, **București.** Își începe activitatea detașamentul de muncă obligatorie, cu 512 săpători, pentru deshumarea osemintelor din cimitirul Sevastopol.
14. Adresa Armatei a XI-a germană către Statul Major Român privind uciderea unor evrei la Tăura Nouă.
17. Evrei duși în lagărele din județul Bălți.
22. Ordinul de trimitere la muncă a evreilor basarabeni internați în lagăre.
24. Asasinarea unor evrei în județul Bălți.
30. Se aduc tot felul de false ori exagerate acuzații evreilor „pentru comportarea lor față de armata română din Basarabia și Bucovina”.
30. Regimul restrictiv aplicat evreilor din Bucovina: ostaticii evrei din Cernăuți.

August

4. Printr-un comunicat al Ministerului Muncii se pune în vedere tuturor întreprinderilor să declare până la 15 august pe toți salariații evrei, în vederea excluderii lor din viața industrială a țării.
6. Germanii reîntorc în Basarabia miile de evrei deportați peste Nistru. Nenumărate pierderi de vieți evreiești.
9. Ministerul Economiei cere tuturor meseriașilor, tehnicienilor, liberilor profesioniști și funcționarilor particulari neevrei să se prezinte cu documentele necesare în vederea preluării firmelor evreiești din Basarabia și Bucovina.
11. Raport despre uciderea a 210 evrei în județul Storjineț.
- 12, **Iași.** Se comunică din Iași că, în conformitate cu ordinul comandantului militar, întreaga populație evreiască din Moldova trebuie să poarte, la fel ca și la Cernăuți, pe partea stângă a pieptului, steaua lui David.
- 13, **București.** Se publică dispoziția Cercului de recrutare București ca toți evreii între 18-50 de ani să se prezinte pentru a fi trimiși la munca de

folos obștească. Dispoziția fusese în prealabil dată pentru toate celelalte localități urbane ale țării.

14, Atachi. Uciderea unor evrei.

20. Concentrarea tuturor evreilor din regiunea Soroca în lagărul de la Vertujeni.

20. În Consiliul de Miniștri, Mihai Antonescu a informat guvernul despre sesizarea făcută din partea Ambasadei Reich-ului la București, potrivit căreia ritmul alert al românizării ar putea să „paralizeze economia națională”.

20. Cererea autorităților germane de a li se preda evreii internați în lagăre.

20. Jefuirea și aruncarea în Nistru a unor evrei în drum spre Transnistria.

23. Ion Antonescu, conducătorul statului, a stabilit că în cazul descoperirii oricărui act de sabotaj pe teritoriul țării, vor fi împușcați 50 de comuniști evrei și 5 comuniști neevrei.

27-28. Printre evreii maghiari executați fără vină de armatele germană și ungară la Kamenetz-Podolsk, se află și numeroși originari din Transilvania.

28. F.U.C.E. din România cere aprobare pentru trimiterea de ajutoare evreilor din Basarabia și Bucovina.

29. În articolul „Cazul Călinescu” apărut în presa oficială, continuă atacurile împotriva lui G. Călinescu pentru inserarea scriitorilor evrei în *Istoria literaturii române*.

31. Primele case evreiești expropriate la București, Carmen Silva etc. Ulterior acțiunea se va extinde în toate localitățile țării.

31, Cernăuți. Dr. Traian Popovici, primarul orașului, a declarat cu ocazia unui interviu acordat ziarului „Bucovina” că o delegație va pleca la Lodz, Cracovia și Liubliana pentru studierea organizării ghetourilor.

Septembrie

1. Killinger, ambasadorul Germaniei la București, comunică superiorilor săi că: „Modul de a proceda al românilor în teritoriile nou ocupate din est dovedește că nu poate fi vorba de o politică de prietenie față de evrei”.

9, București. Schimbarea denumirilor evreiești ale unor străzi.

16. Un bilanț al măsurilor luate împotriva evreilor în primul an de la instaurarea dictaturii lui Ion Antonescu prezintă totală excludere a evreilor din agricultura țării.

Octombrie

4. Ordin de deportare a evreilor din Bucovina.

6. Comunicatul lui Ion Antonescu privind deportarea evreilor din Chișinău.

8. Deportarea evreilor din Suceava, Ițcani și Burdujeni.
9. Apelul adresat mareșalului Ion Antonescu de către dr. W. Filderman pentru stoparea deportărilor.
10. Hotărârea Comandamentului Suprem al armatei române de strângere a populației evreiești din Cernăuți în ghetou.
11. Adresa ministrului Finanțelor către Banca Națională a României privind procedura de preluare a bijuteriilor și obiectelor de valoare de la evreii deportați în Transnistria.
19. Răspunsul dur al mareșalului I. Antonescu la apelurile lui W. Filderman.
20. Decretul-lege nr. 2903 pentru obligarea evreilor de a contribui la constituirea de stocuri de îmbrăcăminte în interes social.
21. Începe „Recensământul de sânge” al evreilor.
21. Legea nr. 936 (Monitorul Oficial nr. 250) privind depunerea de către evrei în mod gratuit a stocurilor de îmbrăcăminte în interes social. Valoarea efectelor predate în virtutea acestei legi a fost de circa 2 miliarde lei.
22. Explozia din clădirea Comandamentului armatei române din Odessa. Drept represalii au fost ucși mii de evrei.
31. În M.O. nr. 259 apare decizia prin care Mihai Antonescu, vicepreședinte și președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri, îl însărcinează pe Radu Lecca să se ocupe „cu pregătirea lucrărilor pentru reglementarea regimului evreilor”.
 - 8.000 de evrei din împrejurimile Cernăuțiului și din fostul județ Rădăuți au fost deportați peste Nistru.
 - Ministrul S.U.A. la București relatează despre dezacordul unor cercuri politice românești față de comportamentele barbare ale unor autorități împotriva evreilor.

Noiembrie

14. Avocații evrei de orice categorie n-au drept de exercitare a profesiei.
14. Decretul-lege nr. 3205 pentru înființarea și organizarea Inspectoratului general al taberelor și coloanelor de muncă obligatorie de folos obștească pentru evrei.
15. Presa reia afirmația lui Goebbels că evreii sunt vinovați de izbucnirea războiului.
16. Nu se mai eliberează autorizații de călătorie pentru evrei.
16. Înregistrările pe disc ale compozitorilor și muzicienilor evrei sunt retrase din comerț.
18. Se dă publicității lista cu spitalele și policlinicile evreiești care vor fi supuse exproprierii.

26. Obligația evreilor de a subscrie la Împrumutul Reîntregirii.
28. Decizia ministrului subsecretar de stat al Românilor, Colonizării și Inventarului nr. 70216, privind obligația tuturor firmelor din țară de a comunica situația capitalului evreiesc la 6 septembrie 1940 și la 31 decembrie 1941.
30. Comisia de judecată a Oficiului de românizare a decis că în definiția de evreu hotărâtoare este rasa nu religia.

Decembrie

3. Funcționari publici căsătoriți cu evreice sunt puși în disponibilitate.
 5. Actorii evrei care nu se supun dispozițiilor legale de excludere a lor din teatru sunt internați în lagăre.
 16. Decretul-lege nr. 3415, pentru dizolvarea F.U.C.E. din țară și înființarea Centralei Evreilor din România (al cărei Regulament de funcționare este publicat la 31 ianuarie 1942).
 16. Decretul-lege nr. 3416 pentru recensământul locuitorilor având sânge evreiesc.
- Ministerul Educației Naționale, prin adresa nr. 45096, a aprobat cererea directorului Marcu Cajal, docent universitar, de a înființa pe lângă Spitalul „Caritas” din București cercuri de medicină pentru studenții evrei.
 - Colegiul pentru studenții evrei funcționează pe baza autorizațiilor Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor cu nr. 241273 din 1941.

H.K.

II. Bibliografie

1. Culegeri de documente

- Activitatea Centralei Evreilor din România*, [București], Editura Alma, 1998, 214 p.
- Benjamin, Lya, *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. 1, *Legislația antievreiască*. Prefață: Șef Rabin dr. Moses Rosen. Coordonator științific: Sergiu Stanciu. București, Editura Hasefer, 1993, XC + 486 p. cu facs. (FCER, Centrul de Istorie a Evreilor din România. Izvoare și mărturii).
- Benjamin, Lya, *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. 2, *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*. Prefață: acad. prof. dr. Nicolae Cajal. București, Editura Hasefer, 1996, XL + 623 p. (FCER, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România. Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România. Serie specială).
- Carp, Matatias, *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România, 1940-1944*. Cu o prefață de dr. Alexandru Șafran, Șef Rabin al Cultului Mozaic din România. Ediția a II-a. Vol. 1-3, București, Editura Diogene, 1996. Vol. 1, *Legionarii și rebeliunea*, XVI + 290 p. cu ilustr. și portr.; vol. 2, *Pogromul de la Iași*, 198 p. + 13 f. ilustr. și facs.; vol. 3, *Transnistria*, 526 p. + 3 f. pl. ilustr. și facs.
- Ecouri dintr-o epocă tulbură. Documente elvețiene, 1940-1944*. Ediție și cuvânt înainte de Andrei Șiperco. Prefață de Jean-Claude Joseph, ambasadorul Elveției în România. București, Editura Hasefer, 1998, 392 p.
- Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940-1944*. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe ale României. Volum îngrijit de dr. Ion Calafeteanu, Nicolae Dinu și Teodor Gheorghe. București, Silex, 1993, 255 p.
- Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*. Studiu introductiv de dr. Gheorghe Buzatu. Ediție și note de Radu-Dan Vlad. București, Editura Majadahonda, 1998-1999. 2 vol.: vol. 1, 178 p.; vol. 2, 250 p.
- Hîncu Dumitru, *Un licăr în beznă. Acțiuni necunoscute ale diplomației române*, București, Editura Hasefer, 1997, 354 p. (Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România).

Martiriul evreilor din România. 1940-1944. Documente și mărturii. Cuvânt înainte dr. Moses Rosen. București, Editura Hasefer, 1991, 318 p. + 15 f. pl. ilustr., portr. și facs. (Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România. 50 de ani de la martiriul evreilor din România).

Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941. București, Editura Scripta, 1992. 2 vol.: vol. I. *Lovitura de stat din septembrie 1940*; II. *Guvernarea național-legionară*, 208 p. cu ilustr. și portr.; vol. 2. III. *Pregătirea rebeliunii (I), IV. Pregătirea rebeliunii (II), V. Rebeliunea*, 256 p. cu ilustr.

Procesul Mareșalului Antonescu. Documente. Vol. 1-3. Ediție prefațată și îngrijită de Marcel Dumitru Ciucă. Cuvânt înainte de Iosif Constantin Drăgan. București, Editura Saeculum I.O. – Editura Nova, 1995-1998. 3 vol.: vol. 1, 1995, 414 p. + 8 f. pl. portr. și ilustr.; vol. 2, 1995, 478 p.; vol. 3, 1998, 613 p. (documente revelatorii).

Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu, București, f.e., 1997-2000. 4 vol.: vol.1 (septembrie-decembrie 1940), 1997, LI + 735 p.; vol. 2 (ianuarie-martie 1941), 1998, XXXIII + 810 p.; vol. 3 (aprilie-iunie 1941), 1999, LXXIV + 672 p.; vol. 4 (iulie-septembrie 1941), 2000, XXVI + 248 p. (Arhivele Naționale ale României). Ediție întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Maria Ignat ș.a.

Șerbănescu, Ion (coord. științific), *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. 3 (în două părți), *1940-1942: Perioada unei mari restriști.* Cuvânt înainte: acad. prof. dr. Nicolae Cajal, București, Editura Hasefer, 1997. Partea I, LXXXIV + 342 p., partea a II-a, 480 p. (FCER, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România. Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România. Serie specială).

Șerbănescu, Ion (coord. științific), *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. 4, *1943-1944: Bilanțul tragediei – renașterea speranței*, București, Editura Hasefer, 1998, LVII + 513 p. (FCER, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România. Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România. Serie specială).

2. Memorii. Jurnale. Publicistică

Bentoiu, Annie, *Timpul ce ni s-a dat.* București, Editura Vitruviu, 2000, 271 p.

- Bibescu, Martha, *Jurnal politic. Ianuarie 1939 – ianuarie 1941*. Studiu introductiv, selecție, note și traducere de Cristian Popișteanu și Nicolae Minei. București, Editura Politică, 1979, 240 p.
- Brunea-Fox, F., *Orașul măcelului. Jurnalul rebeliunii și al crimelor legionare*. Prefață de Z. Ornea. București, Editura Hasefer, 1997, 112 p.
- Cristian, S.C., *Patru ani de urgie. Notele unui evreu din România*. București, „Timpul”, f.a., 158 p.
- Dorian, Emil, *Jurnal din vremuri de prigoană*. Ediție de Marguerite Dorian. Cu o prefață de Z. Ornea. București, Editura Hasefer, 1996, 368 p.
- Hudiță, Ioan, *Jurnal politic (7 septembrie 1940 – 8 februarie 1941)*. Studiu introductiv și note de acad. Dan Berindei. Iași, Institutul European, 2000, 296 p. (Colecția Memorii, 15).
- Jägendorf, Siegfried, *Minunea de la Moghilev. Memorii. 1941-1944*. Introducere și comentarii: Aron Hirt-Manheimer. Traducere din limba engleză, Marcel Biener. București, Editura Hasefer, 1997, 248 p. cu portr. și ilustr.
- Korber-Bercovici, Miriam, *Jurnal de ghetou. Djurin. Transnistria, 1941-1943*, București, Editura Kriterion, 1995, 128 p. cu ilustr.
- Luca, Eugen, *Pogrom Iași – duminică, 29 iunie 1941*, Tel Aviv, f.e., 1989, 112 p. cu ilustr.
- Mircu, Marius, *Ce s-a întâmplat cu evreii în România*. Bat Yam – Holon, Editurile Glob – Papyrus, 1996-1997. 3 vol.: vol. 1, *Câte ceva despre masacrarea lor morală și fizică*, 1996, 304 p. cu ilustr.; vol. 2, *Prigoana cea mare*, 1996, 400 p. cu ilustr.; vol. 3, *O altă față a prigoanei*, 1997, 352 p. cu portr. și ilustr.
- Mircu, Marius, *Oameni de omenie în vremuri de neomenie*, București, Editura Hasefer, 1996, 244 p.
- Palty, Sonia, *Evrei, treceți Nistrul! Însemnări din deportare*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. M. Rudich: prefață la ediția I-a. Y. Rabi: *O carte document*. Tel Aviv, Editura Papyrus, 1989, 256 p.
- Sebastian, Mihail, *Jurnal. 1935-1944*. Text îngrijit de Gabriela Omăt. Prefață și note de Leon Volovici. București, Humanitas, 1996, 592 p.
- Șafran, Alexandru, *Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România 1939-1947. Memorii*. Introducere de Jean Ancel. Traducere: Țicu Goldstein. București, Editura Hasefer, 1996, 407 p. cu portr. (Memorii).
- Turnătorii lui Jägendorf. Un memoriu al Holocaustului din România. Siegfried Jägendorf*. Prelucrare și comentarii: Aron Hirt-Manheimer. New York, Editura Harper Collins, 1993, 162 p.

- Wexler, Teodor; Popov, Michaela, *Dr. Filderman. Un avocat al etniei sale. Un avocat al cauzei naționale a României. Articole, discursuri, memorii. 1921-1948*. București, Fundația Dr. Filderman, 2000. 2 vol.: vol. 1, 656 p.; vol. 2, 468 p.
- Waldeck, R.G., *Athénée Palace*. Cu o postfață de Ernest H. Latham Jr. Traducere din enleză de Ileana Sturdza. București, Humanitas, 2000, 348 p.
- Weck, René de, *Jurnal. Jurnalul unui diplomat elvețian în România. 1939-1945*. Ediție tradusă din franceză și îngrijită de Viorel Grecu și Claudia Chinezu. București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, L + 301 p. cu portr, ilustr. și facs. (Istorie)

3. *Lucrări generale. Monografii. Studii*

- Ancel, Jean, *Transnistria*. Notă asupra ediției de Doina Uricariu. București, Editura Atlas, 1998. 3 vol.: vol. 1, 399 p. cu facs.; vol. 2, 399 p. cu facs.; vol. 3, postfață de Jean Ancel, 399 p. cu facs.
- Bancoș, Dorel, *Social și național în politica guvernului Antonescu*, București, Editura Eminescu, 2000, 398 p.
- Benjamin, Lya, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România, 1940-1944*, București, Ed. Hasefer, 2001, 450 p.
- Besaçon, Alain, *Nenorocirea secolului. Despre comunism, nazism și unicitatea Șoah-ului*. Traducere din franceză de Mona Antohi. București, Humanitas, 1999, 153 p.
- Braham, Randolph (editor), *The Destruction of Romanian and Ukrainian Jews during the Antonescu Era*. New York, Social Science Monographs, Boulder Distributed by Columbia University Press, 1997, XVI + 413 p.
- Braham, Randolph, L., *The Tragedy of Romanian Jewry*. New York, Columbia University Press, 388 p. (The Rosenthal Institute for Holocaust Studies).
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic, 1997, 589 p.
- Dawidowicz, Lucy S., *Războiul împotriva evreilor. 1933-1945*. Traducere: Carmen Pațac. București, Editura Hasefer, 1999, 420 p. cu h.
- Doamna și „Trenul Morții”*. Roman, Societatea Culturală „Roman Mușat”, [1995?], 88 p. cu ilustr.

- Dungaciu, Dan, „*Rețelele omeniei*” și rețelele mistificării. Cu un cuvânt înainte de Raoul Șorban. [București], Editura Romanitatea Orientală, 1997, 88 p.
- Fătu, Mihai, Spălățelu, Ion, *Garda de Fier – organizație teroristă de tip fascist*, București, Editura Politică, 1980, 385 p.
- Finkelstein, Albert, *Tragedia Mefküre (Studiu asupra identității asasinilor)*. Traducere din limba engleză de Lucian-Zeev Herșcovici. [Paris], Louis Jean, 1993, 192 p. cu portr. și ilustr.
- Gheorghiu, Șerban, *Tragedia navelor „Struma” și „Mefküre”*, Constanța, Editura Fundației Andrei Șaguna, 1998, 269 p.
- Giurescu, Dinu C., *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, București, ALL Educațional, 1999, 310 p. (ALL istoric).
- Heinen, Armin, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*. Traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu. București, Humanitas, 1999, 547 p. (Seria Istorie).
- Hilberg, Raul, *Exterminarea evreilor din Europa*, București, Editura Hasefer, 1997. 2 vol.: vol. 1., traducere din franceză și engleză: Dina Georgescu, 752 p.; vol. 2, traducere din franceză și engleză: Alexandru și Magdalena Boiangiu, 336 p.
- Ioanid, Radu, *Evreii sub regimul Antonescu*, București, Editura Hasefer, 1997, 430 p. + 9 f. pl. ilustr.
- Karețki, A.; Covaci, M., *Zile însângerate la Iași (28-30 iunie 1941)*, București, Editura Politică, 1978, 121 p. (ISISP).
- Kirițescu, Constantin I., *România în al doilea război mondial*. Text stabilit și îngrijit, adnotat și comentat, însoțit de un indice general de nume și de o bibliografie curentă de referință de Gh. Buzatu. Cu un cuvânt înainte de acad. Costin C. Kirițescu. București, Univers Enciclopedic, 1995. 2 vol.: vol. 1, 360 p.; vol. 2, 408 p.
- Kuller, Hary, *O istorie a evreilor din România în date*. Studiu introductiv, selectarea datelor și anexe de Hary Kuller. București, Editura Hasefer, 2000. 2 vol.: vol. 1, *De la începuturi, până la 1919*, 374 p.; vol. 2, *De la 1920, până la 1944*, 296 p. (FCER, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România).
- Nagy-Talavera, Nicolas M., *O istorie a fascismului în Ungaria și România*. Traducători: Măriuca Stanciu și Ecaterina Geber. București, Editura Hasefer, 1996, 530 p.

- Pătrășcanu, Lucrețiu, *Sub trei dictaturi*. Cuvânt înainte și tablou bibliografic de Victor Ionescu. București, Editura 100+1 Gramar, 1996, VIII + 208 p.
- Pânzaru-Bucovina, Mihai Gheorghe Flondor, *Ultimul rezident regal al Bucovinei*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, 2000, 160 p. cu portr.
- Petculescu, Constantin, *Mișcarea legionară. Mit și realitate*. București, Editura Noua Alternativă, 1997, 319 p.
- Riza, Adrian, *Rețelele omeniei*. Prefață de Raoul Șorban. București, Editura R.A.I. Imprimeria Coresi, [1995], 270 p. + 4 f. pl. portr.
- Rozen, Marcu, *Evreii din Dorohoi în perioada celui de-al doilea război mondial*. Prefața de conf. univ. ing. Dan Regenstreif. București, Editura Matrix, 2000, 175 p.
- Rozen, Marcu ing., *Involuția demografică a evreilor din România în perioada 1940-2000*, București, f.e., 1998, 158 p.
- Stoenescu, Alex Mihai, *Armata, Mareșalul și evreii. Cazurile Dorohoi, București, Iași, Odessa*, București, RAO International, Publishing Company, 1998, 507 p. + 8 f. ilustr.
- Ștoian, Mihai, *Ultima cursă – de la Struma la Mefküre*, București, Editura Hasefer, 1995, 347 p.
- Șiperco, Andrei, *Crucea Roșie Internațională și România în perioada celui de-al doilea război mondial (1 septembrie 1939 – 23 august 1944). Deportării evrei din Transnistria și emigrarea evreilor în Palestina în atenția Crucii Roșii Internaționale*, București, Editura Enciclopedică, 1997, 303 p.
- Șiperco, Andrei, *Relații româno-elvețiene în anii celui de-al doilea război mondial (1939-1944)*, București, Editura Enciclopedică, 2001, 271 p.
- Veiga, Francisco, *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941. Mistica ultranaționalismului*. Traducere de Marian Ștefănescu. București, Humanitas, 1993, 384 p. cu h. și graf. (Seria Istorie).
- Viața și martiriul evreilor din Câmpulung Bucovina*. Lucrare colectivă. 2 vol., f.l., Tipografia Cicero, Media Holding, f.a., 752 p. cu ilustr., portr. și facs.
- Voinea, Andrei; Kovács János, *Clepsidra cu bolovani. Amintiri despre munca obligatorie a evreilor. 1940-1944*, București, Editura Hasefer, 1999, 132 p.

III. Mic dicționar al intoleranței: antisemitism, rasism, xenofobie, Holocaust, revizionism, iudeo-masonerie, iudeo-comunism

Dicționarele sunt imense depozite ale unor limbi numai de ele știute prin ce mister s-au decantat și alcătuit în forme deosebite pentru vorbitori diferiți. Latura funciar umană, pe de o parte, traiul în comun al oamenilor – azi chiar până la scară planetară (în „satul mondial”) – determină nu doar sensurile comune date unor cuvinte cu înveliș diferit (național, regional-dialectal etc.) ci și forma verbală asemănătoare (neologisme ș.a.). Cuvintele acestui Mic dicționar al intoleranței au fost introduse și în limba română nu ca tribut al unei mode a neologismelor, ci pentru că se referă la fenomene aieva care transgresează hotarele unei țări și limbi. Anii ultimului război mondial au implicat atâtea nefericiri supra-naționale, încât și cele hărăzite evreilor poartă marca unei „omogenizări europene”. De unde, poate, și „neologismele” folosite întru desemnarea lor.

Cei câțiva termeni pe care-i inserăm – cu funcție, oarecum, de glosar al prigoanei – în încheierea acestei broșuri, capătă astfel „funcția” de a arăta (fără ostentație și fără mânie) că și în România anului 1941, dar nu numai, cuvinte ca antisemitism, rasism, Holocaust ș.a. nu erau defel văduvite de conținut.

La rândul lor, sintagme de felul iudeo-masonerie, iudeo-comunism ș.a., fără a fi invenții locale sunt, în bună măsură, invenții lexicale care au slujit și la noi unei propagande prin care cei interesați să poată nega sau justifica conținutul aieva al unor termeni ca cei de mai sus.

Ultimul termen al minidicționarului nostru este, însă, cel de conviețuire prin toleranță, al cărui conținut, o dată întropat în lumea contemporană, le va putea birui, sperăm, pe toate celelalte.

Antisemitism

Termen creat în 1879 de ideologul german Wilhelm Marr pentru a desemna diverse curente și campanii antievreiești în Europa acelei vremi. Deși impropriu (grecescul anti=contra și semit=grupul mare al popoarelor semite), termenul s-a impus în accepțiunea sa curentă desemnând acțiuni, idei și resentimente, potrivnice evreilor din Diaspora, iar în ultimul timp și celor din Israel. Istoria antisemitismului este îndelungată, începând cu antichitatea (în imperiul părților, în cel roman și chiar înăuntrul vechilor regate Iuda și Israel), continuând cu evul mediu (în special cel creștin) european și culminând în epoca noastră cu genocidul care a victimizat peste o treime din populația evreiască mondială. Dar nici în cursul ultimelor decenii, mai bine zis la jumătate de veac după Holocaust, manifestările antisemite, deși într-o involuție spectaculoasă, nu au încetat, totuși, pe deplin; ci sunt revigorate, atât în Europa, cât și peste Ocean, dar mai ales în orientul și occidentul musulman, sub forme religioase (fundamentaliste) și secular-politice. Ele au fost reînviată, paradoxal, de însăși consumarea Holocaustului și ivirea, ca o consecință logică și legică, a Statului Israel. Istoria antisemitismului, consemnată în zeci de lucrări de referință, scoate la iveală etapele, manifestările și formele oricăror tipuri de ostilitate față de evreii de oriunde și oricând. Morfologia antisemitismului se referă, mai cu seamă, la cel religios, la cel rasial, economic, social-politic și cultural-ideologic. Ideile antisemite, uneori generatoare de psihoze și îndemnuri la acțiune, pot fi regăsite încă din cele mai vechi timpuri, fie sub forma anti-iudaismului profesat în Roma antică de un Apion, de pildă (vezi Josephus Flavius: *Contra lui Apion*), fie al anti-iudaismului teologic al Bisericii medievale, fie pe acest fundal, într-o seamă de elemente ideatice noi, produse în epoca modernă și contemporană sub forma:

- a. anti-capitalismului iudeofob al elitei și al păturilor populare;
- b. afirmației despre „inferioritatea rasei iudaice”;
- c. anti-iudeo-masoneriei;
- d. anti-iudeo-comunismului;
- e. neo-antisemitismului.

Dat fiind că antisemitismul a coagulat, în timp, nu doar doctrine teoretice, ideologice, ci și organizații, asociații, partide, istoria le consemnează pe toate acestea și deopotrivă tipurile de reacție, de contracarare a acțiunii lor nefaste, suscitade, deopotrivă, în rândul evreilor și neevreilor. Căci, în apărarea evreilor, ori de câte ori erau victimizați pe nedrept, s-au

ridicat nu doar mari personalități culturale sau/și politice din rândul neevreilor, ci au acționat și mijloace, forme instituționalizate de tipul legilor sau organizațiilor de combatere a antisemitismului, xenofobiei, șovinismului etc. În epoca modernă statele democratice, ostile etnocentrismului, apără drepturile cetățenilor lor, independent de rasă, naționalitate, religie ș.a. La antipod, statele axate pe principii etnocentriste, mai ales cele totalitarist-fasciste, cum și partidele și organizațiile șovine și antisemite, nu numai că au încurajat antisemitismul, dar l-au și legiferat.

Poporul român a cultivat, de regulă, conviețuirea pașnică cu alte etnii și, în speță, și cu evreii, care în România Mică erau a doua naționalitate a țării, iar în România Mare a patra. Dar cercuri interesate și excesiv naționaliste, șovine și xenofobe s-au folosit nu o dată de diversiunea antisemită, creând organizații și chiar partide cu atari programe. În vechea Românie, de până la 1918, evreii nu s-au bucurat de dreptul la cetățenie. În Parlament, diverși agitatori țineau discursuri antisemite. Nu puține organe de presă cultivau pamfletul antisemit, iar câțiva „teoreticieni” (A.C. Cuza ș.a.) fundamentau xenofob antisemitismul lor. Au existat organizații ca: *Alianța antisemită* (1895), *Liga antisemită* (1906), *Partidul naționalist-democrat* (1910) ș.a.

După 1918, în România reîntregită, evreii au obținut încetățenirea în masă, dar după un timp s-au întetit din nou agitațiile antisemite, culminând cu marginalizarea totală a evreilor în anii 1940-1944, pierderea drepturilor cetățenești și decimarea celor din Basarabia, Bucovina și Transnistria – urgia abătându-se chiar și asupra unor orașe (Iași, București, Dorohoi) ale Vechiului Regat în care evreii au avut de pățimit în pogromuri ca acelea descrise în lucrarea de față. Evreii nedeportați în Transnistria sau câteva mii de evrei din Transilvania neocupată de hortiști au supraviețuit.

După cel de-al doilea război mondial, deși evreilor li s-au acordat drepturi cetățenești egale, iar antisemitismul s-a aflat într-un relativ recul, traumele trecutului apropiat, instalarea orânduirii comuniste în țară și crearea statului evreu au constituit factori condiționatori ai emigrării în masă. Astăzi, ponderea evreilor în totalul populației este doar de 0,4-0,5%. Și cu toate acestea, unele cercuri extremist-naționaliste recurg și acum la diversiunea antisemită, combătută, ce-i drept, de forțele democratice, de statul de drept și de societatea civilă, axate pe valorile multiculturalității, pluralismului și conviețuirii fertile între naționalități.

Extremiștii, naționaliștii și xenofobii le reproșează evreilor că fac prea mare caz de antisemitism și de suferințele îndurate în anii celui de-al doilea război mondial, și afirmă că războiul a cauzat suferințe mari tuturor, ceea

ce, desigur, este adevărat. Dar de aici nu înseamnă că cele pătimate de evreii din România nu au avut un caracter atât de „special”, încât să facă necesar recursul la sintagma de antisemitism paroxistic sau prigoană etc. Negaționiștii-extremiști contestă pe față existența antisemitismului paroxistic în anii '40-'44 și chiar a antisemitismului mai „benign”, din alte etape, ale îndelungatei conviețuirii evreo-române. Se manifestă și o seamă de intelectuali care se pretind „obiectivi” în abordarea acestei chestiuni – dar, în fapt, tind la edificarea unui „naționalism pozitiv”, compensator, colapsului național-comunismului și golului lăsat prin debusolările în materie de identitate. Ei ridică problema dacă nu cumva recunoașterea exercițiului practic și ideatic antisemit în România nu este dăunător construcției unui concept al „valorii naționale”. În consecință, evreilor li se cere ca, în virtutea unui „patriotism” de care realmente dau dovadă, „să uite și să ierte”, să nu facă un „caz demolator” din suferința lor particulară și „accidentală”.

Intelectualii democrați și mulți istorici români etc. nu văd, însă, nici o incompatibilitate între edificarea unui concept național viguros – la egală distanță de cel național-comunist, ca și de cel extremist de dreapta (în toate sensurile, inclusiv cosmopolit, anațional) – și scrierea unei istorii a României cu toate luminile și umbrele ei. Căci prigoana antievreiască din anii 1940-1944, promovată de regimul antonescian și aplicată de diferiți executanți, reprezintă un eveniment de amploare ce nu poate fi ocultat. O națiune este cu atât mai viguroasă cu cât dovedește tăria recunoașterii drumului sinuos, uneori greșit, pe care l-a parcurs. Ea este aceea care are *ultimul cuvânt* în judecarea puterii politice, a regimurilor pe care le-a îngăduit pentru a o conduce pe un drum sau altul.

Cele arătate mai sus nu trebuie să ducă, însă, în relațiile interpersonale sau în atitudinile publice sau publicistice la folosirea termenului de antisemitism pentru orice opinie critică față de evrei și nici taxată drept discriminare negativă pe criteriul etnice orice atitudine concretă întemeiată ori motivată de alt substrat. Căci, adeseori, se poate stabili, din hipersensibilitate, o graniță labilă, ușor de mutat, între discriminarea negativă (în cazuri concrete, bine individualizate) și... antisemitism.

La începutul anului 1941, Traian Herseni, căpetenie legionară, își umilea profesiunea de sociolog atunci când, în acord cu o seamă de concluzii rasiste ale camaradului său Const. Papanace scria: „Purificarea rasială a poporului românesc este o problemă de viață și moarte”. Ea trebuie rezolvată prin orice mijloace. Lozincă primă a purificării este „Deziudaizarea” care să ducă la „o selecție socială după însușiri rasiale... Disgenicii trebuie înlăturați”.

Cuvântul „rasă evreiască” mai poate fi, însă, auzit uneori și azi, fie pentru a denumi, la figurat, „specificul iudaic”, fie, la propriu, neamul lui Israel. Confuzia între rasă și neam, rasă și „specific” (întotdeauna socio-cultural), rasă și limbă (limba ebraică este o limbă semită) cândva ridicată de hitlerism la rang de „știință” ar trebui, în fapt, să rușineze orice om cât de cât cultivat. Căci rasa – ca sumă de însușiri fizice reale – nu împarte oamenii nici în „superiori” și „inferiori”, nici după neam, limbă, fizionomie psihică ș.a.m.d. Există o rasă neagră, una galbenă, una albă ș.a. doar în măsura în care oamenii sunt prin unele caracteristici fizice, „negri”, „albi” ș.a.m.d. sau, adeseori, amestecuri între acestea. Evreii sunt, în majoritatea lor, albi, dar există și evrei „negri”, „galbeni” și „amestecuri”.

Rasismul antisemit a pretins, însă, că evreii constituie o rasă pe alte criterii decât doar cele fizice – culoarea pielii sau dimensiunea craniului (dolicocefal, brahicefal): respectiv pe criteriile „sângelui” lor, al „înfățișării și bolilor specifice”, al limbii și culturii lor semite, al „neamestecului” lor sau, tocmai, amestecului „insidios” cu alte popoare – toate date ca temeieri și semne ale „inferiorității” lor.

Sunt legiune, însă, savanții și cărturarii care infirmă punct cu punct cele de mai sus. Dar cea mai bună mărturie este faptul că poporul, socotit a fi din start „al Cărții”, s-a dovedit în stare să străbată milenii de devenire istorică, să aducă contribuții importante pe toate meleagurile unde a conviețuit cu alte popoare, să-și refacă, după două mii de ani de Diasporă, o viață statală înfloritoare, cu teritoriu, societate, cultură, limbă. Sunt, oare, acestea semne de inferioritate? Este, oare, mozaismul – prima religie monoteistă a lumii din care s-au ivit apoi celelalte două, creștinismul și mahomedanismul – o religie inferioară altora?! Este limba ebraică „inferioară”?! Se poate spune, oare, despre o limbă în care un popor antic și-a turnat în așa fel gândul și simțirea, încât chiar și peste milenii să poată sluji celor mai moderne noțiuni, că este o limbă inferioară? Antisemitismul

rasist, ridiculizează uneori „fizicul evreului”, utilizând clișee voit deformatoare. Lăsând de o parte faptul că asemenea evrei se aflau doar în caricaturile propagandei antisemite – evreii neputând fi deosebiți fizic de orice „homo urbanus” european. Nu amintim, de pildă, decât că pretinsul „nas – specific” poate fi găsit mai degrabă la bavarezi, greci, spanioli ș.a. decât la evrei.

Izgonit de realități, de știință, de observația nemijlocită, rasismul încearcă, de asemeni, să speculeze o problematică lunecoasă, privind specificul sufletesc, etnic, psihologic al poporului evreu, cu reflexul lor în planul mentalității, culturii, spiritualității.

Cu toată dificultatea de a-l stabili, un atare specific există bineînțeles, la orice popor sau grupare umană. Însuși misterul care prezidează la formarea unei limbi relevă un atare specific. Dar un popor nu este, *eo ipso*, nici inferior, nici superior: ci condiționat de o pluralitate de factori socio-culturali, istorici și, poate, și biologici într-o anumită măsură. Fapt pentru care aceleași trăsături se pot regăsi la mai multe popoare sau trăsături diferite la același popor în diferite momente ale devenirii sale. Spiritul negustoresc, lucrativ, perseverența, spiritul de familie, spiritul de economie, cerebralismul reprezintă doar o parte din inventarul caracteriologic, evident cu nimic reprobabil, atribuit spiritului iudaic. Dar atunci când referințele se fac la speculă, înșelăciune, exploatare, lipsă de milă în concurență este evident că ele nu comportă o discriminare specială pentru evrei. Numai evreul renegat Karl Marx a putut crede că „temelia pământescă a iudaismului este spiritul practic, folosul personal”, că „Dumnezeul evreului este banul, iar cultul său, speculația comercială”. În fapt, spiritul practic și folosul personal sunt mobilul oricărei societăți capitaliste, pe care tot Karl Marx a radiografiat-o, printre altele, mai bine decât mulți alții.

Iată, așadar, cât de hazardat este a da un conținut greșit sau aproximativ cuvântului rasă, mai ales aplicat evreilor și cu o conotație depreciativă.

Rasismul are drept complement firesc **xenofobia**, atitudinea de teamă, respingere sau chiar ură față de „străin”, față de instituțiile care-l reprezintă și de formele spirituale prin care se manifestă. Termenul este perfect explicat prin obârșia sa greacă, în care *xenos* însemna străin, iar *phobos*, spaimă. Deci, termenul de „străin” se referă la un grup sau o persoană aparținând unui alt popor, unor cetățeni de altă rasă, naționalitate sau etnie. Atitudinea față de cei identificați ca „străini” se poate manifesta pe două coordonate distincte: pe de o parte, recunoașterea contribuției lor la dezvoltarea socială prin spiritualitatea și cultura proprie, ceea ce face ca,

într-un climat de toleranță, ei să devină beneficiarii unor drepturi depline iar, pe de altă parte, încadrarea răuvoitoare într-o inferioritate considerată impură, și de natură să justifice măsurile de „protecție” ale rasei (etniei) ce se consideră superioară. Momentele de maximă intoleranță față de străini sunt, de obicei, generate de schimbările sociale rapide, de crizele economice, politice sau de războaie. În aceste împrejurări, cercurile interesate manipulează cu o ușurință reprobabilă sentimentele de nativism și etnocentrism. Așa cum s-a întâmplat și în acel an 1941, căruia îi este consacrat volumul de față.

Holocaust

Denumire dată tragediei trăite de poporul evreu în cursul celui de-al doilea război mondial ca o consecință a aplicării, de către naziști și acoliții lor a așa zisei „soluții finale a problemei evreiești”. Soluție care a condus la uciderea a circa 6 milioane de evrei, îndeosebi în lagărele de exterminare și „camerele de gazare”. După unii autori, au fost astfel uciși: peste 4^{1/2} milioane evrei din Polonia și fosta URSS, 125 mii din Germania, 65 mii din Austria, 277 mii din Cehoslovacia, 402 mii din Ungaria (inclusiv Transilvania de Nord încorporată acesteia în anii 1940-1944), 83 mii din Franța, 24 mii din Belgia, 7.500 din Italia, 106 mii din Olanda, 40 mii din România (exclusiv cei peste 100.000 morți în Transnistria), 60 mii din Iugoslavia, 65 mii din Grecia, ceea ce a echivalat cu un nemaiîntâlnit genocid. Dar și evreii care au supraviețuit au trecut prin *încercări* limită, trăind o stare de perpetuă agonie, torturați de anxietate, insecuritate, lipsă de perspectivă, oscilând între speranță și disperare, confrunțați cu o forță oarbă și programată să-i zdrobească oriunde și oricum. Termenul de Holocaust (din greacă *Holocaustos* = ardere totală, cu caracter ritual), deși nepotrivit, în semnificația sa originară, a fost adoptat în toate limbile moderne pentru a desemna genocidul evreilor. În limba ebraică, termenul consacrat este cel de Șoah sau Hurban, mai aproape de semnificația tragediei relevată de specificitatea uciderii a șase milioane de nevinovați, exclusiv pe criterii etnice și rasiale. După Șoah, apărarea drepturilor omului, în primul rând dreptul la viață al oricărui om, de orice rasă, credință, tendință etc., devine piatra de încercare a discursului sau demersului umanist, democrat, sau pur și simplu, civilizat. Memoria se dovedește, astfel, o condiție *sine qua non*

pentru perceperea unei asemenea tragedii care nu mai trebuie să se repete. Dar întrucât, după spusa filosofului Hegel, „din istorie oamenii învață că nu învață nimic”, este necesar ca memoria istorică să fie adânc implicată în gesturile și obiceiurile de viață.

În anumite cercuri de la noi este reînviată discuția dacă pentru prigoana antievreiască din România anilor 1940-1944 este potrivită sau nu utilizarea termenului de Holocaust. *Stricto sensu*, evreii din România nu au avut soarta celor gazați și arși în cuptoare. Peste 50% dintre ei nu au cunoscut forme de prigonire limită, care să fi condus la nimicirea lor fizică. Au existat, însă, asasinate în masă (Iași etc.), mai ales în Basarabia și Bucovina, iar Transnistria s-a dovedit a fi – prin înfometare, boli, muncă forțată ș.a. – un loc de extincție pentru mai bine de 100.000 de evrei din România. Și, întrucât sub genericul de Holocaust literatura de specialitate consemnează orice formă de distrugere în masă a evreilor – doar pe criteriul că aparțin acestei etnii – noțiunea de Holocaust are trimitere și la acest caz, firește cu precizările ce se cuvin făcute.

Revizionism, iudeo-masonerie, iudeo-comunism

Revizionismul teoretic constă în punerea în cauză a bazelor fundamentale ale unor stări de fapt unanim stabilite sau a accepțiunii verificate conferite lor. Dacă revizuirea unor fapte sau idei perimate, caduce, se înscrie în ordinea progresului, atitudinea revizionistă urmărește alte scopuri decât obiectivitatea și adevărul.

Demersul revizionist al neo-antisemitismului actual este o dovadă în acest sens. El rezidă în negarea, de către unii extremiști, a prigoanei antievreiești din Europa dominată de totalitarismul brun.

În cele ce urmează, inserăm un exemplu de revizionism într-una din ipostazele sale locale și paroxistice: negarea totală a prigoanei antisemite operate de legionari în timpul rebeliunii din 1941 (București) și afirmarea necesității luptei împotriva „oculței evreiești” care exploatează asemenea „zvonuri”.

Se știe că legionarismul, ca acțiune și stare de spirit, a înscris în istoria evreilor din România și în istoria României, în genere, un episod sângeros.

În istorie, se spune, fenomenele de ostentativă negativitate apar în prima lor ipostază ca fiind tragice, iar apoi „în reluare”, ca fiind comice.

Căci este, desigur, comic să afli în zilele noastre că o mișcare legionară, rediviva, își neagă – tot ostentativ – antisemitismul funciar, pretinzând că manifestă o iubire creștinească nețărmurită pentru evrei și înfierează orice act de vandalism sau terorism – pe care, chipurile, legionarii nu le-ar fi comis vreodată.

Asemenea afirmații neolegionare ar fi într-adevăr comice dacă n-ar fi triste și... primejdioase pentru firava noastră democrație care îngăduie să înflorească toate „florile”, chiar și cele legionarioide, hrănite cu sevele unei retorici bine „temperate” și ingenios orientate către escamotarea adevărului. La o recentă întrunire a mișcării legionare, desfășurată sub genericul „Adevăr și minciună despre evrei și antisemitism”, s-au negat, în spirit revizionist: caracterul antisemit al mișcării legionare; uciderea evreilor în pogromurile din timpul rebeliunii (de la București, 21-23 ianuarie 1941) ca și din cursul evenimentelor petrecute la Iași (între 29 iunie – 6 iulie 1941) ș.a.m.d.

Afirmații de acest fel – venite dinspre extremismul de dreapta (asezonat în diverse locuri, după contexte locale) – nu sunt, desigur, originale, ele fiind subsumate, de regulă, noțiunilor de Negaționism, Revizionism ș.a.

Existența unei bogate literaturi documentare, a sute de documente decisive care atestă Holocaustul este contestată de noii legionari și incluse în „arsenalul minciunii interesate pe baza căreia mafia evreiască tinde să se aleagă încă cu imense despăgubiri materiale: de astă dată din chiar partea statului român”.

Așadar, pornind de la cele mai mieroase declarații cu privire: la relația „Mișcării” cu evreii, la combaterea rasismului, la disocierea masei evreiești de „profitorii și exploatatorii așa-zisei suferințe din trecut” – legionarii de azi, la care ne referim, încearcă, printr-o retorică nocivă, să inducă în auditoriu o atitudine antisemită, o psihoză chiar. Căci „adevărul legionar” de azi, debitat în fața unor neavizați și sensibilizați de condiții sociale dificile, poate îndemna la acțiuni pernicioase țării, neamului și doar în ultimul rând puținilor evrei aflați încă în viața activă a societății noastre. Căci democrația noastră, asumată de unii, declarată doar de alții, generează și extremism, alimentate cu un revizionism de acest fel. Rațiuni conjuncturale actuale cer mișcării neolegionare să-și escamoteze tocmai prima ei rațiune de a fi – antisemitismul. De unde și efortul de a practica un neo-antisemitism, constând dintr-o argumentare ce nu mai vizează evreimea „ca etnie”, ci doar „mafia evreiască, plutocrația mondială și iudeo-masoneria”, adică: altă pălărie pentru aceeași etnie!

Din păcate, adevărata natură a noii mișcări legionare nu numai că nu preocupă mediile noastre, dar chiar și atunci când ele fac relatări despre o întrunire ca aceea mai sus evocată, consemnările sunt de-a dreptul derutante. Căci ce altă concluzie se poate trage dintr-o consemnare „albă” de felul acesta (vezi „Cronica Română”, 24.01.2001): „S-a format ideea greșită că legionarii conduși de Zelea-Codreanu i-au prigonit pe evreii aflați în România. Dimpotrivă, evenimentele de atunci au fost denaturate «datorită intereselor unor lideri ai Comunității Evreiești». Șeful mișcării legionare invită clasa politică românească să nu mai privească mișcarea ca pe o organizație extremistă”.

Iudeo-masonerie

Extremiștii de dreapta își legitimau campania antievreiască și prin sloganul luptei împotriva „iudeo-masoneriei”, considerată – cum se exprimau ei – drept o organizație ocultă, care tinde la dominația mondială. În literatura lor din anii '40 – dar și în cea de azi – aceasta însemna că „evreii, prin bogăția lor, prin puterea prezervată cu forța și în mod brutal – dar potrivit unor reguli de clan conspirative (exersate îndelung, secole, chiar milenii) au năzuit, în timp, să surpe creștinismul, apoi să guverneze lumea – mai întâi prin capitalism și, ulterior, prin comunism”. Propaganda antisemită consideră că fenomenul fiind general își avea extensiunea și în România, inclusiv în anii ultimei conflagrații mondiale. Ziarele vremii titrau cu litere de o șchioapă: „Iudeo-masoneria conduce lumea și România”, fără să-și dea seama în ce măsură se expuneau ridicolului. Căci dacă evreii conduceau lumea – de când lumea – și chiar în acel timp al Holocaustului brun – de ce n-au avut forța să împiedice o atare catastrofă? Trecând peste o atare întrebare, firească, și un răspuns care spulberă de la sine sloganul cu pricina, propagandiștii acestuia și nu numai ei – persistă în a pretinde și azi că loji masonice și organizații internaționale evreiești „surpă pretutindeni” temeliile statelor naționale.

Protocoalele Înțelepților Sionului sunt prezentate drept „fundamentul filosofico-politic al iudeo-masoneriei”.

Extremiștii anilor '40 de la noi – în consens cu cei de aiurea, de atunci dar și de azi – rezumând aceste *Protocoale* deduc că ele prevăd:

1. Controlul asupra națiunilor care va fi asigurat prin înființarea de uriașe monopoluri private, ca rezervoare de mari bogății, de care să devină dependenți mai ales ne-evreii.

1/1. Prin aceasta națiunile trebuie să fie nimicite, prin datoriile statelor, îndată după falimentul politic.

2. Controlul asupra presei

3. Extinderea puterii

4. Controlul asupra credinței – prin iudaizare sau/și ateizare

5. Infiltrarea liberalismului în organismele statale

6. Controlul asupra alimentației – penurie, speculă ș.a.

7. Discordii între state și ațâțarea la războaie

În acest sens, o teză mult vânturată de propaganda nazistă și preluată de cea legionară se referea la evreii declanșatori ai celui de-al doilea război mondial.

Ca probă sunt preluate, după propaganda nazistă, zeci de nume de fruntași ai „iudeo-masoneriei” mondiale, „dovediți” drept declanșatori ai războiului.

De asemenea, pentru aseasonarea clișeului privind rolul iudeo-masoneriei în declanșarea ultimei conflagrații, propaganda legionară și antonesciană s-a străduit să evidențieze un așa-zis rol al evreilor în masoneria românească în tot cursul secolului XX. O lungă listă de nume și o avalanșă de incriminări defneau, deopotrivă, „iudeo-masoneria” și „iudeo-comunismul”, într-o indistinție cvasitotală.

La 15 noiembrie 1941, întreaga presă românească relua afirmațiile lui Goebbels că evreii erau vinovați de izbucnirea războiului.

Între 16.IX.1941-20.04.1942 când se desfășura bătălia de lângă Moscova, în care armatele hitleriste au suferit prima mare înfrângere militară din timpul celui de-al doilea război mondial, sloganul de mai sus era reiterat aproape zilnic. El apărea coroborat mai ales cu cel de „iudeo-comunism”.

Iudeo-comunism

Prin sintagma iudeo-comunism colportorii acestui slogan înțelegeau să atribuie evreilor un rol major în propagarea ideilor comuniste și în crearea „imperiului sovietic”. În anii '40 propaganda antisemită ataca insistent

aceste teme dar, mai cu seamă, aceea a „bolșevizării de către evrei a Basarabiei și Bucovinei”, a rezistenței organizate de evrei la revenirea trupelor românești (în 1941) ș.a.m.d. Nu erau neglijate, desigur, nici sloganele generale în materie. Mijloacele de dezinformare în masă le induceau zi de zi în mentalul colectiv, creând stări de spirit și psihoze antisemite, prin afirmații despre proeminența contribuției evreiești în revoluția bolșevică din 1917 și în organizarea partidelor comuniste din Europa, America ș.a., despre rolul jucat de evrei în crearea Partidului Comunist din România la 8 mai 1921 sau în crearea Republicii Ungare a Sovietelor (1919), a Internaționalei Comuniste etc., etc.

Sloganul „iudeo-comunismului” evidenția de asemenea că bolșevismul sovietic, ca și comunismul internațional, servesc, îndeosebi, interesele evreimii, ale „masoneriei” lor mondiale, ale țelului lor de a „conduce lumea”.

În mod paradoxal, în ultimul deceniu – după căderea „imperului comunist” din Europa”, extremismul antisemit atribuie și acest eveniment tot acțiunii „oculte evreiești mondiale”, interesată, la începutul noului mileniu, să conducă lumea folosindu-se de astă dată de forța (economică, dar și militară) a capitalismului mondial, „în care magnații evrei fac legea”.

În România, sloganul „iudeo-comunismului”, al luptei împotriva „pericolului bolșevic” și a „comunizării țării” a justificat multe din acțiunile represive împotriva evreilor, mai ales a celor din Basarabia și Bucovina. Evreii din aceste provincii au fost stigmatizați, în răspărul evidenței, (de pildă, deportarea în Siberia a mii de evrei locali, prigoana antisionistă, ostracizarea burgheziei și micii burghezii evreiești) ca fiind bolșevizați în totalitatea lor, ca fiind „ostili” României ș.a.m.d. Înseși asasinatele și deportările operate după reinstaurarea administrației românești, în iulie 1941, au fost astfel justificate.

A trecut de atunci o jumătate de veac. România s-a aflat un răstimp de peste patru decenii sub regimul comunist, instaurat cu sprijinul trupelor sovietice.

O literatură diversionistă încearcă azi să explice, însă, acest fenomen istoric, deosebit de complex – atât în cauzalitatea originii și devenirii sale cât și al stingerii sale în anii '90 – tot prin rolul nefast al iudeo-masoneriei.

Comunismul românesc, ca și cel est-european, au dispărut. Dar sloganul „iudeo-comunismului” – sub forma „evreii au adus comunismul” – a renăscut în diversiunea operată în ultimii ani și de neoextremismul de la noi, dornic să releve anumite „temeiuri naționale” pentru gândirea și acțiunea antisemită dinainte și de după 1944.

Reluarea astăzi a sloganului „evreii sunt răspunzători de aducerea comunismului în țară”, bizară în multe privințe în condițiile de după '89 - datorită absenței, de astă dată, a „triadei” ocupant, comunism, evrei – trimate de aceea la o motivație inedită, menită, printre altele, să acrediteze „imunitatea românească” la ideea și practica totalitar-colectivistă. În acest demers oarecum „psihanalitic”^{*}, argumentarea „cu evreii și comunismul” rămâne o constantă, chiar dacă în anii războiului, ca și în anii imediat postbelici masa evreiască dovedea alte opțiuni social-politice și de viață decât cele comuniste.

Este, desigur, adevărat că, în mișcarea comunistă din România, în starea ei de ilegalitate, au activat și evrei. La 23 august 1944, din cei circa 1000 de membri de partid, evreii erau circa 300 („mulți”, ca cifră absolută, dar cât de infimă în raport cu populația de câteva sute de mii de evrei din țară (în 1930, circa 800.000, iar la 23 august '44 circa 400.000)! Așadar, „mulți” comuniști au fost, în ilegalitate, evrei, dar foarte puțini evrei au fost comuniști. Constatarea se impune și pentru anii '44-'50, când ponderea comuniștilor de origine evreiască a fost – raportată la întreaga etnie – în creștere (circa 1.000 până la finele lui '44, circa 5.000, în anii '45-'46 și până la 10.000 de membri de partid, simpatizanți și funcționari în aparat la data verificărilor din '49, când partidul număra circa 1 milion de membri). În anii '44-'50, în vârful ierarhiei de partid și în Consiliul de Miniștri se aflau, însă, doar câteva persoane de origine evreiască; în eșalonul doi câteva zeci; în aparatul de propagandă câteva sute; iar în aparatul economic și administrativ, pe funcții nu întotdeauna de prim plan, câteva mii.

O atenție deosebită, până la nominalizări individuale, pe regiuni, sex, vârstă etc., este acordată, în ultimii ani – în cadrul literaturii anticomuniste – evreilor din cadrul aparatului represiv al vremii. Dar, în ciuda căutărilor febrile sau chiar a substituirilor de nume, evreii depistați ca „lucrători” ai acestor organe nu depășesc 5-6% din cele câteva mii de angajați ai Ministerului de Interne, Serviciul Secret de Informații – apoi Securitate etc.

Desigur, în toate cazurile menționate s-ar putea spune că nu atât numărul celor împricinați contează, ci funcțiile, rolul și locul deținut în

^{*} O lucrare recentă (vezi: Florin Mătrescu, *Holocaustul roșu sau crimele în cifre ale comunismului internațional*, București, 1998) și de dimensiuni deosebite (circa 1.000 de pagini) se dorește a fi o enciclopedie ce cuprinde cele mai fantastice elucubrații despre rolul evreilor în: propagarea ideilor comuniste; în crearea „imperiului sovietic”; în acțiunea „iudeo-masonică”; colaboraționismul marxist-comunist, ș.a.

S-ar putea spune că atare enormități n-ar trebui să rețină atenția cercetării istorice. De vreme, însă, ce o asemenea carte – înghebată, ce-i drept, de un medic oarecare, autoexilat în anii '80, în R.F.G., după ce-și făcuse studiile și cariera în România lui Ceaușescu – este tradusă în limba română și devine „lucrare de referință” pentru o puzderie de gazetari autohtoni dornici să demaște „vinovățiile și vinovații comunismului”, ea nu poate rămâne nemenționată în istoria sloganului „evreii și comunismul” de care ne ocupăm.

efortul de comunizare a țării, în consolidarea unei noi clase politice aservite Moscovei și ridicată pe distrugerea celei din interbelic și, mai ales, de mai apoi, de după preluarea puterii de către dr. P. Groza și „izbânda” repurtată în alegerile din 1946 și, evident, din 1948.

De altfel, chiar scrierile consacrate combaterii sloganului că „evreii au adus comunismul în țară” sau că au avut „un rol major în comunizarea țării” aduc suficiente mărturii despre importanța redusă (cu unele excepții) a evreilor în conducerea partidului, în Consiliul de Miniștri (analiza stenogramelor pe anii '44-'45 și '45-'58 relevă irefutabil acest fapt), în Guvern și administrația locală. Faptul că unii evrei au avut, totuși, acces, în noile condiții, la un anumit rol decizional era bătător la ochi pentru cei obișnuiți cu ei doar în poziția de ostracizați și de oameni lipsiți de orice drepturi civile și politice în regimul totalitar antonescian anterior. Dar ecoul de mentalitate era astfel dirijat de cei interesați, încât dacă un evreu ajungea, să zicem, viceprimar sau subprefect se pretindea că întreaga etnie conducea respectiva localitate sau județ etc. și, ca atare, era răspunzătoare de toate necazurile abătute asupra lor.

A spune, însă, despre toți aceștia că au adus comunismul în România este a dovedi o ignoranță crasă în ce privește cunoașterea sociologică a mecanismelor funcționării destructurărilor social-birocratice în orice tranziții dintre regimuri. De asemenea, a susține fie și numai că... „marii comuniști evrei” (chiar de nivelul Anei Pauker etc.) au adus comunismul în țară înseamnă a refuza orice abordare obiectivă a mecanismelor externe de creare a „zonei de influență sovietică” în toate țările estului și centrului european.

H.K.

IV. Conviețuirea prin toleranță

Problematika și sociologia toleranței

În vorbirea curentă termenul de toleranță și sinonimele sale sugerează un raport asimetric, de relativă inegalitate între cei ce tolerează și cel tolerat. Sunt, ca atare, pseudo forme ale toleranței: atitudinea paternalistă caracterizată prin condescendență, îngăduință și indulgență univoce, manifestate de un „subiect” tolerant față de un „obiect” tolerat; atitudinea de pasivitate, indiferență și neasumare – prin implicare și empatie – în destinul celuilalt, sub pretextul de a nu-l stingheri; atitudinea de menajare a oricărei susceptibilități a celuilalt prin abandonarea unor exigențe critice principiale față de intoleranța celuilalt. În opoziție cu formele de mai sus ale pseudotoleranței, toleranța recomandată și concepută la nivelul standardelor democrației, pluralismului, multiculturalității și libertăților – consacrate în documente internaționale și naționale actuale – se referă la solidaritatea interumană activă exprimată în atitudinea de îndreptățire egală și reciprocă la afirmarea fără discriminări, a diversității și caracteristicilor proprii, sub toate aspectele. Cu o singură condiție restrictivă: nestânjenirea sau nepericlitarea, prin false diferențieri, a drepturilor fundamentale ale omului – inclusiv realizarea unității de grup în și prin diversitate, precum și armonizarea intereselor minoritare cu cele majoritare. Căci relația de toleranță, atât la nivel interindividual, cât și intergrupual (între grupuri sociale, etnice etc.) este autentic democratică atunci când se produce o echivalență deplină între „creditorul” și „debitorul” toleranței, rolurile acestea izvorând din status-uri egale și interșanjabile; toleratul fiind, în același timp, tolerant și viceversa. Promovarea toleranței active prevede lupta împotriva intoleranței și integrarea diversității ca factor de îmbogățire și înnobilare, atât a celui tolerant, cât și a celui tolerat. Prin asumarea reciprocă a soartei celuilalt, prin refuzul oricărei discriminări, indivizii și grupurile își îmbogățesc personalitatea proprie ca și pe cea „de bază” (de grup, etnică etc.).

Ideea toleranței a străbătut istoria culturii umane încă din antichitate, dar etapele în care ea a fost vehiculată expres – deși în conținuturi și forme diferite – sunt cele pregătitoare de noi prefaceri sociale sau cele imediat

următoare unor puseuri de inegalitate crasă. Luminismul prerevoluționar al secolului al XVIII-lea european a deschis era modernă a dezbaterilor și înfăptuirilor privind toleranța religioasă, socială, cultural-spirituală, națională etc. În procesul ideologizărilor pe tema toleranței nu au lipsit, însă, abordările doctrinar-utopice și nici folosirea ideii de toleranță în scopuri diversioniste, de ocultare a unor realități de fapt intolerante. Resuscitarea actuală a problemei toleranței, inițierea unei ample acțiuni de tipul „Anului Internațional al Toleranței”, cum și mobilizarea solidară a conștiințelor la scară națională, regională și planetară, se datorează pe de o parte unor recrudescențe considerate anacronice, ale xenofobiei, șovinismului, antisemitismului și intoleranței, iar pe de altă parte, uriașei extensiuni a normativității și mentalității democratice, pluraliste și liberale pe arii tot mai mari ale mapamondului. Implicarea unor organisme internaționale, guvernamentale și nonguvernamentale, în această vastă acțiune, deschide un nou ev în care suveranitatea drepturilor omului, *y compris*, la diversitate și unitate de diferențiere, transgresează orice alt tip de suveranitate. Nici un stat național nu se poate prevala de suveranitatea sa politică, juridică etc. și nu se poate plânge de imixtiune în treburile interne atunci când pe teritoriul său sunt încălcate drepturile omului și este practică, neîngrădit, intoleranța. Așa cum nici un stat, oricât de puternic și mare ar fi, nu are dreptul să exercite vreo formă de intoleranță, discriminare sau marginalizare împotriva altui stat. Actele de intoleranță și de încălcare a drepturilor omului, inclusiv la diferențiere, constituie „fapte sociale” relativ lesne de identificat prin caracteristicile și mărcile lor obiective; de unde și normativitatea (politică, juridică etc.) națională și internațională aplicabilă lor. Toleranța, ca disponibilitate psihică, ideatică și chiar comportamentală individuală, implică subiectivitatea ca o componentă majoră: nu poți constrânge pe cineva la toleranță; îl poți convinge doar. De unde și importanța și prevalența factorilor cultural-educaționali și axiologici-morali față de cei din zona normativității juridice. Mobilurile și condiționările actelor de toleranță sunt, deopotrivă, de ordin psihic, caracteriologic, social, cultural-spiritual și chiar... temperamental: de unde și complexitatea demersului educațional și de înrâurire în spiritul toleranței; factorilor rațional-cognitivi trebuind să le fie asociați puternici stimuli afectivi și motivații de ordin psiho-social. Este limitat – sau chiar inaccesibil – tărâmul toleranței pentru cei apăsăți de ură, invidie, agresivitate, instinctualitate, mizantropie, insensibilitate, mânie, convulsii distructive, complexări impulsive, demență furibundă, degenerescență, spirit de dominație, sadism, gelozie, răutate (sub toate formele ei). Umoarea rea și caracterul deficitar,

temperamentele nestăpânite ș.a. relativizează grav disponibilitatea și capacitatea de toleranță care trebuie pusă în legătură cu: altruismul, admirația, bunătatea, caracterul integru, cinstea, datoria, sentimentul dreptății, generozitatea, inteligența, recunoștința, respectul, sinceritatea, stăpânirea de sine, solidaritatea și voința călăuzitoare de valori. Spiritul de supunere sau dominare, egoismul, ambiția nemăsurată, ingratitudea, lașitatea, răzburarea, mediocritatea, ratarea, prostia, disprețul, ignoranța, prejudecata și superstiția, viciul sub toate formele sunt tot atâtea stavile în calea dezvoltării unei normalități psihice și a spiritului de toleranță marcat de disponibilități pentru afiliere, afinitate, consens, integrare și empatie. În viața colectivă – comunională și societală – spiritul de coeziune și comuniune, de comunicare și comprehensiune, de compasiune și gratificare, de multiculturalitate și echitate nu sunt o rezultată stihinică a conviețuirii. Carențele integrării în grup și colectivitate zdruncină grav echilibrul interior și face precară realizarea toleranței. Egocentrismul și egolatria, spiritul gregar ca și psihologia de turmă pot genera nevroza de abandon sau ratarea, non-identificarea cu grupul sau identificarea cu agresorul, clivajul eului (schizoidia și amfibismul conștiinței), pulsionile distructive, negativismul narcisist și „reificarea” celuilalt, paranoia și sado-masochismul etc. Psihologia maselor, în stări de revoltă sau/și revoluționare, generează, de regulă, acte colective de contestație și intoleranță; călăuzite de valori pozitive și de idealuri umanitare, aceste acte de intoleranță temporară pot conduce spre restratificări sociale favorabile unor climate apte să inaugureze noi stări de toleranță. Contextele sociale și psiho-sociale ale toleranței sunt contradictorii și trimit la o dialectică stufoasă, nu lipsită de dileme greu solubile. Este, însă, un fapt istoric că oamenii, pentru a supraviețui, au trebuit să coexiste în grupuri sociale mai mici sau mai mari. Dată fiind inegalitatea funciară (bio-psihică) dintre indivizi și placarea acesteia pe inegalitățile speciale (rezultate din status-uri și roluri diferențiate), dihotomizarea între superiori și inferiori, puternici și slabi, bogați și săraci, majoritari și minoritari etc., coexistența nu s-a exprimat ca o suită neîntreruptă de acte de toleranță reciprocă. Dimpotrivă, chiar intoleranța, dusă uneori până la excluziune, a constituit regula, iar toleranța, excepția, menită a o confirma. Conviețuirea umană rămâne, totuși, un fapt banal, fără de care reproducerea societății s-ar fi dovedit o imposibilitate. Societatea contemporană, aflată în pragul secolului XXI – și continuatoarea unei milenare istorii, contradictorii – a ajuns în stadiul la care ori va fi o societate a progresului, bunăstării și toleranței, ori nu va fi de fel. Problemele omenirii – devenite globale și solidare – sunt uriașe, de la demografie și

etnologie până la democrație și polemologie. Soluționarea lor în maniera clasică, inclusiv prin colonialism și totalitarism, prin războaie locale sau mondiale, sunt caduce. Toleranța în contextul unei solidarități organice regionale și globale, naționale și mondiale, devine treptat o chemare la supraviețuire. Tot mai numeroase sunt azi organismele europene, euro-atlantice ș.a. care atenționează în acest sens prin documente esențiale, elaborate în cadrul unor reuniuni și foruri de cea mai înaltă responsabilitate (O.N.U., U.E., O.I.C.E., C.E., UNESCO etc. etc.). Nu întâmplător, intrarea în mileniul nostru a debutat cu „Anul internațional al toleranței”. Ca ordine de urgență în acest sens este înscrisă toleranța națională și rasială, lupta împotriva xenofobiei, a șovinismului și antisemitismului, a intoleranței în general, căci toate acestea continuă – ca și războaiele locale – flagelul terorismului sau „magia neagră” a discriminărilor. În planul relațiilor internaționale sunt promovate, astfel, interesele și specificitățile fiecărei națiuni, colaborarea și apropierea între popoare pe baza principiilor de egalitate, independență, înțajutorare, avantaj reciproc, respect și integrare crescândă. În planul relațiilor intra-naționale, documentele internaționale referitoare la toleranță promovează egalitatea deplină în drepturi a minoritarilor cu majoritarii, abolirea discriminărilor în plan individual și colectiv, dreptul la diferență și autonomie cultural-spirituală, la autonomie locală și reprezentativitate proporțională, la integrarea în structurile naționale unitare, bazate pe solidaritate. Ține de dreptul individual al fiecărui minoritar: deplina sa egalitate cetățenească, satisfacerea nevoilor sale de învățământ, cultură, artă etc., specifice, exprimarea în limba proprie; asigurarea stimei reciproce; stimularea propensiunilor de frăție cu toți locuitorii țării cu care, atât generațiile anterioare, cât și cea actuală au muncit și trăit împreună. Întrucât cele mai multe minorități trăitoare într-o țară dată și la un moment dat, întocmai ca și majoritarii, au întinse relații de rubedenie, cultură, limbă, tradiție cu conaționali lor de peste hotare, este un drept funciar al tuturor de a cultiva strânse relații, de a stabili o punte de legătură cu frații lor de pretutindeni, aflați în situații fie de majoritari fie de minoritari în alte locuri. Națiunea nu este un fenomen etnic sau biologic-rasial, ci un fenomen social, istoric constituit, în cadrul căruia diferite neamuri, popoare și rase s-au asimilat – dând naștere națiunii și statelor naționale. Etniile și-au păstrat specificul ca majoritari pe un teritoriu anumit sau ca minoritari în mai multe teritorii. Toleranța întru conviețuire devine treptat marca esențială a oricărei națiuni aflată cu fața spre un *viitor al integrării* și diferențierii pozitive. Inegalitățile și subdezvoltarea marchează încă o mare parte din națiunile omenirii; a persista în această stare reprezintă

un grav simptom de intoleranță în lumea contemporană. Opțiunea pentru integrări regionale, crescânde, în vederea unei integrări generalizate, pare să exprime sensul cel mai înalt al manifestării toleranței în secolele ce urmează. Futurologia toleranței, astfel întrevăzută, la scară macrosocială, are drept complement firesc o praxiologie a toleranței la toate nivelurile existenței socio-umane, începând cu cele micro-sociale. Elaborarea setului de metode, tehnici și procedee în acest din urmă sens, respectiv educația pentru toleranță în microgrupul familial, școlar, de vecinătate, profesional, de prieteni și cunoscuți, confesional etc. etc., se sprijină pe cercetările moderne întreprinse de o întregă disciplină adaptată *ad-hoc*: este vorba de *sociometrie*, disciplina axată pe cercetarea vastului domeniu al fenomenelor din raza microsociologiei.

Sociometria studiază reacțiile de atragere-respingere, deci implicit toleranța între membrii unor atari grupuri în care, de fapt, se desfășoară majoritatea relațiilor interpersonale. Ancheta sociometrică, prin metode ca: testul sociometric, testul configurației sociale, psiho-drama, pune în evidență „sociograme”, relevante și decisive pentru cota de alegere sau respingere în grupurile mici, echilibrate sau disfuncționale. În funcție de scorurile obținute, socio-metricienii (numiți și microsociologi) fac recomandări de „terapie socială” menite să amelioreze „starea de afectivitate „în microgrup și în mod implicit performanțele acestuia în planurile toleranței, înțelegerii, concesiivității etc. La rândul ei, imagologia este studiul asupra ideii, a „imaginii” ce își fac indivizii unii despre alții, sau grupurile (de la cele mici până la cele naționale) unele despre altele (românii despre minoritari, minoritarii despre români) ș.a.m.d. Specialiștii în acest domeniu fac recomandări de ameliorare a formelor de percepere a unora de către alții: se estimează că, printr-o mai bună cunoaștere, se va ameliora imaginea și totodată va fi strămtorat, *eo ipso*, câmpul intoleranței și antipatiei univoce sau reciproce.

Pedagogia în spiritul toleranței presupune o bună cunoaștere atât a morfologiei, cât și a funcționării grupurilor în societatea modernă actuală: fiecă grup suscită, astfel, o „pedagogie socială, microsocioală” adecvată. Folosind criteriul „dimensiunii microsociologice”, grupurile pot fi taxonomizate după: conținut, mărime, durată de funcționare, ritm de desfășurare a activităților, măsura dispersiei membrilor săi, fundament de alcătuire, mod de acces, grad de exteriorizare, funcțiuni interne și externe, orientare, mod de penetrație, mod de integrare supra (în societatea globală) și infra (subgrupuri), grad de compatibilitate cu alte grupuri, mod de constrângere a membrilor, principiile organizării interne, grad de unitate și

diversitate. Toleranța, în toate aceste grupuri, este în funcție de manifestările cele mai simple de sociabilitate, prin fuziune parțială în „noi”, iar intoleranța, de manifestările de sociabilitate prin opoziție parțială sau totală în „raporturile cu alții”. Sentimentul de „noi” este direct proporțional cu buna funcționare a grupului de stări de echilibru și cu stările de amenințare a grupului în cazuri de dezechilibru intern sau/și „din afară”. Toleranța generată de stările comunitare îi favorizează pe cei ce se aseamănă (obiceiuri, limbă, confesie etc.), dar mai ales pe cei cu interese comune satisfăcute convergent. Alteritatea devine un factor de divergență și intoleranță ori de câte ori „relațiile de apropiere” sporesc divergența soluțiilor. Astfel, în grupurile constituite – după conținut – toleranța prevalează în cele cu o înaltă diviziune a muncii și specializare; după mărime – toleranța prevalează în grupuri foarte mici; după durată – toleranța prevalează în cele de lungă conviețuire; după ritm – toleranța prevalează în cele alerte; după măsura dispersiei – în cele cu dispersie mare; după fundament de alcătuire – toleranța prevalează în cele constituite pentru întraajutorare; după modul de acces – prevalează în cele cu acces condiționat. După gradul de exteriorizare – în cele extravertite; după funcțiuni – în cele complexe; după orientare – în cele permissive și de absorbție; după gradul de penetrație – în cele codificate; după integrare – în cele lesne adaptabile și integrabile; după gradul de compatibilitate – în cele multistratificate cu o presiune internă reglabilă, cu ferme principii de organizare internă și adaptate folosirii cu succes a „variabilității unitare”.

Dacă relațiile sociometrice sunt, de regulă, prioritar, „față în față”, adică nemijlocite, relațiile imagologice pot funcționa și „la distanță” (fizică ori socială); oricine poate avea păreri bune sau rele despre oricare, știut sau neștiut; în formarea acestor păreri, ignoranța, prejudecata și superstiția pot juca un rol hotărâtor în formarea unui imago deformat, cu rol nesubestimat în declanșarea intoleranței „la distanță” (de pildă antisemiții care n-au cunoscut evrei, anticapitaliștii care nu au cunoscut, din experiență nemijlocită, o atare orânduire ș.a.m.d.). Tot un caracter mijlocit, de astă dată la scară „macrosocială”, au și raporturile de toleranță (in)condiționate clasial, etnic sau macroconfesional și în care negativitatea rezultă din blocarea accesului și mobilității, iar pozitivitatea, ca toleranță, din opusul respectivului proces, deblocarea accesului, mobilitate crescută, asimilare și integrare alertă în societatea globală.

În relațiile dintre națiuni, deci la scară internațională, toleranța este în funcție directă de măsura dispersiei și modul de acces; durata și ritmul coexistenței sunt doar factori condiționatori. Dacă în societățile arhaice,

tribale, intoleranța prevala atât în raporturile externe, acut ierarhizate, iar teocrațiile feudale practica cu precădere discriminările conjuncturale, societățile globale democrato-liberale din zorii epocii capitaliste alternau intoleranța cu toleranța potrivit, mai curând, unor criterii economice decât extra-economice.

Societățile totalitare din secolul nostru au funcționat pe principii rasial-etnice (național-socialismul) sau de clasă (comunismul). Atinse de birocrație, de tehnobirocrație, societățile, chiar și cele permissive, discriminează, uneori grav, prin corupție și democrație formală. În societățile post-comuniste, îndărătul unei normativități democratice laxă, a unei permisivități și indulgențe rău înțelese, a unei nebirocratizări ce tolerează corupția, tind să se dezvolte sub aparențele toleranței (ca lipsă de autoritarism) formele cele mai grave de tolerare a intoleranței. Căci în condiții de anomie socială până și legile cele mai bune, aplicate de cei cu moravuri proaste, pot introduce elemente de devianță și amoralitate, asimilabile intoleranței de fapt.

H.K.

1941

*Dureroasa fracturare
a unei lungi conviețuiri*